

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Vít Halamíček

**Soukromoprávní nástroje ochrany životního
prostředí**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Martina Franková Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 24. 04. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 195 048 znaků včetně mezer.

Vít Halamíček

V Praze dne 24. dubna 2024

Obsah

Obsah	3
1. Úvod	5
2. Právo životního prostředí	7
2.1. Pojem životního prostředí	7
2.2. Nástroje ochrany životního prostředí	9
2.3. Soukromé a veřejné právo	10
3. Ústavněprávní a teoretický rámec ochrany životního prostředí	13
3.1. Ústavněprávní rámec ochrany životního prostředí	13
3.2. Soukromoprávní subjekty a ochrana životního prostředí	15
3.3. Koncepce soukromého práva ve vztahu k ochraně životního prostředí	18
4. Vlastnictví	20
4.1. Věc	21
4.2. Vlastnické právo ve vztahu ke složkám životního prostředí.....	22
4.3. Úvaha nad institutem vlastnictví a motivací vlastníka k ochraně životního prostředí z titulu jeho vlastnického práva	26
5. Sousedské vztahy	29
5.1. Imise obecně	30
5.2. Imise: rozlišení a náležitosti.....	31
5.3. Privilegované imise	35
5.4. Nástroje ochrany před imisemi – negatorní žaloba.....	36
5.5. Ochrana životního prostředí před imisemi na příkladu znečištění hlukem	39
6. Institut náhrady škody	43
6.1. Generální a speciální povinnost předcházení škodám.....	43
6.2. Právní odpovědnost a životní prostředí	45
6.3. Teoretická východiska povinnosti nahradit škodu	46
6.4. Skutkové podstaty k povinnosti nahradit škodu dle občanského zákoníku ve vztahu k ochraně životního prostředí	50
6.5. Povinnost k náhradě škody dle složkových zákonů	54
6.6. Komparace: právní odpovědnost za ekologickou újmu a náhrada škody	56
6.7. Úvaha „de lege ferenda“ – náhrada škody a životní prostředí	58
7. Ochrana osobnosti a životní prostředí	62
7.1. Osobnost člověka a osobnostní práva	63
7.2. Vztah mezi ochranou osobnosti a ústavním právem na příznivé životní prostředí.....	67
7.3. Výkon osobnostního práva žít v příznivém životním prostředí a zásah do něj	68
7.4. Prostředky ochrany osobnostních práv a jejich vymahatelnost ve vztahu k právu na příznivé životní prostředí	70
Závěr	73

Seznam použitých zdrojů	77
Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce	81
Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	82

1. Úvod

Otázka uchopení ochrany životního prostředí se dostává čím dál více do popředí, a to i v rovině právní regulace. Ochrana životního prostředí totiž není jen povinností státu jakožto mocenského subjektu, je to povinností nás všech, neboť člověk ke své existenci potřebuje životní prostředí stejně tak, jako určitá pravidla chování, která zajišťují jeho ochranu. Autor je toho názoru, že již dávno neplatí postavení státu jakožto jediného „advokáta životního prostředí“. Zájem na ochraně životního prostředí totiž přichází i ze strany soukromoprávních subjektů a jedinců. Ač současná legislativní ochrana životního prostředí je upravena zejména veřejnoprávními předpisy, které ze své podstaty vyžadují specifické postavení státu coby aktivního vykonavatele daných předpisů, autor je přesvědčen, že hlavní síla ve vztahu k ochraně životního prostředí leží v rukou jedinců, tedy v možnostech, které jim přiznává soukromé právo, jež nevyžaduje specifické postavení státu a aktivního uplatnění skrze jeho orgány. Ostatně člověk je jedním z nejvýznamnějších činitelů, který životní prostředí ovlivňuje, což však nemusí mít a priori negativní dopad na jeho stav.

Vzhledem k tomu, že společenská poptávka po ochraně jednotlivých složek životního prostředí (i ve vztahu k nastavenému diskurzu světových společenství) je v současné době na historickém maximu a i spotřební uvažování jednotlivců se čím dál více zaobírá otázkou udržitelnosti a šetrnosti ke globálnímu ekosystému, stojí nejen naše zákonodárná moc před dilematem, jak samotnou ochranu životního prostředí pojmout. V soukromém právu de facto chráníme jiné hodnoty, než je životní prostředí jako takové. Životní prostředí totiž v soukromém právu představuje pouze souhrn věcí, tudíž je chráněno pouze právo k těmto věcem. Cílem této práce je tak mimo ochranu osobnosti, sousedské právo a institut náhrady škody zhodnotit, zda soukromoprávní ochrana věcí, respektive ochrana vlastnictví, může sloužit jako efektivní nástroj ochrany životního prostředí, případně jaké limity má tento způsob ochrany. Přičemž u všech výše uvedených institutů soukromého práva bude také nutné zhodnotit jejich nejvýznamnější limit ve vztahu k ochraně životního prostředí v podobě dobrovolnosti využití daného a zákonem podloženého oprávnění.

Důvod potřeby zmapovat možnosti ochrany životního prostředí skrze nástroje poskytované soukromým právem vidím zejména v tom, že vymahatelnost zásahu orgánů veřejné moci leckdy přichází ex post, případně může být poněkud zdlouhavá. Dalším důvodem je nedostatečná podoba mírných správních a trestních sankcí a nedostatečná efektivnost trestání za přestupky související s životním prostředím. Ve vztahu k sankčnímu trestání stojí za zmínku jedna z jeho základních zásad „*in dubio pro reo*“, jejíž uplatnění se může ve vztahu k životnímu prostředí

jevit jakožto problematické, neboť prokázat skutkovou podstatu ve vztahu k poškození životního prostředí je často velice obtížné, čímž je výrazně zvýhodněn potenciální škůdce. Naopak v soukromoprávní sféře lze uvažovat o trendu „*in dubio pro natura*“, kdy i obecné soudy zahrnují do své rozhodovací praxe ochranu životního prostředí, coby samostatné hodnoty hodné ochrany (o tom ale až později).

Soukromé právo v sobě zahrnuje poměrně obsáhlou a mnohvrstevnatou právní úpravu, proto se tato práce zaměřuje pouze na hodnocení těch nejvýznamnějších institutů soukromého práva a jejich možného (nového) využití ve vztahu k ochraně životního prostředí. Mezi tyto instituty patří zejména prostředky ochrany vlastnického práva, včetně prevenční povinnosti a institutu náhrady škody. Pozornost je dále věnována předpisům upravujícím sousedské vztahy a v neposlední řadě také ochraně osobnostních práv skrze ochranu života, zdraví a práva žít v příznivém životním prostředí. Základní cíle této práce lze pak vymezit zejména jako analýzu možnosti uplatnění výše uvedených institutů k ochraně životního prostředí a zhodnocení jejich možných překážek k efektivnímu uplatnění. Práce se také zaměřuje na evaluaci provázanosti veřejnoprávní a soukromoprávní úpravy, přičemž si klade za cíl identifikovat hlavní přednosti soukromoprávních nástrojů k ochraně životního prostředí, a to ne jako alternativy k veřejnoprávním nástrojům, ale spíše jako jejich doplnění.

Práce je rozdělena na několik částí. Prvně jsou vymezena teoretická východiska, zejména právní úprava, definice základních pojmů a ustávněprávní zakotvení. Na teoretickou úvodní pasáž pak navazuje část zaměřující se na jednotlivé výše popsané instituty soukromého práva, přičemž u každého z těchto institutů je nejdříve věnovaná část teoretickému zakotvení a popsání samotného institutu a následně navazuje analýza možnosti uplatnění ve vztahu k životnímu prostředí a zhodnocení možných překážek k reálnému uplatnění daného institutu. Daná analýza se vždy opírá také o judikaturní praxi, případně o odbornou literaturu. Práce také obsahuje krátké úvahy „*de lege ferenda*“, které se snaží především o praktické uchopení daného institutu.

Při zpracování této diplomové práce byla nejprve použita metoda deskriptivní, a to zejména ve vztahu k vymezení základních pojmů. Ke studiu pramenů a zdrojů použitých při zpracování dané problematiky pak bylo využíváno zejména metod analýzy, syntézy a v mnoha případech i komparace, a to i historické.

Závěrem tohoto úvodu je záhodno také podotknout, že cílem této práce není nalézt všechny potenciálně možné soukromoprávní nástroje ochrany životního prostředí, které nabízí český právní řád, ale pouze ty nejvýznamnější a nejefektivnější prostředky, u nichž bude hodnocena jejich aplikovatelnost k možné ochraně jednotlivých složek životního prostředí.

2. Právo životního prostředí

Právo životního prostředí je právem pozitivním, tedy právem, které je dáno státem. Tímto se pojmově odlišuje od morálních pravidel, která sice mohou být pravidly společensky široce uznávanými, ale nejsou nikterak zaštiťována státem včetně jejich vymahatelnosti. Jak bylo úvodem řečeno, otázka ochrany životního prostředí je sice otázkou platného práva, avšak právní vědomí „*de lege ferenda*“ se z hlediska určitých morálních hodnot ve vztahu k ochraně životního prostředí čím dál více zaměřuje na udržitelnost a přenesení ochrany životního prostředí do soukromoprávní roviny. Pro potřeby dalšího zpracování výše uvedeného tématu je tak nejprve nutné si vymežit pojem životního prostředí a jeho ochrany ve vztahu k právu veřejné regulaci a soukromoprávních vztahů – tedy práva veřejného a soukromého. Je také nutné podotknout, že pojem práva životního prostředí nelze zužovat pouze na jeho normativní, resp. regulativní, povahu. „*Zároveň ji ovšem nelze ani podceňovat, neboť zprostředkuje vazbu práva na jiné společenské normativní systémy a vyjadřuje jeho charakter jako svébytného společenského fenoménu.*“¹ Právo má v ochraně životního prostředí zcela jistě nezastupitelnou funkci, jak je zmíněno v předchozí větě, je však pouze jedním z více možných nástrojů ochrany mimo ostatní společenské prostředky jako přírodovědecké, vzdělávací, osvětové, výchovné, hygienické, technické, politické ekonomické, sociální apod. Právo jakožto nástroj je na těchto prostředcích závislé, může je však usměrňovat a stimulovat.²

2.1. Pojem životního prostředí

Ochrana životního prostředí je jakýmsi multidimenzionálním³ fenoménem⁴, neboť jednak zasahuje sféru téměř veškeré lidské činnosti a jednak veškeré složky životního prostředí, jakožto soubor faktorů nutných k přežití živých organismů, jsou ve své neustálé vzájemné interakci, a to včetně člověka jakožto jedince ovlivňujícího reálný prostor kolem sebe. Postihnout tak široký pojem zkratkovitou definicí se tak může jevit jako poměrně obtížně uchopitelnou problematikou.

Řada vědců a právních teoretiků se značnou část druhé poloviny 20. století zabývala vymezením pojmu „*životního prostředí*“, co si pod tímto pojmem vůbec představit, případně zda je zásadní rozdíl mezi tímto pojmem používaným v právu a v jiných vědách.⁵ V současné době

¹ GERLOCH, A.: Teorie práva, 8. aktualizované vydání. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, s. 23.

² DAMOHORSKÝ, M.: České právo životního prostředí, 2. rozšířené a aktualizované vydání.: Praha, UK v Praze, Právnická fakulta, s. 16.

³ GERLOCH, A.: 2021, op. cit. s. 23.

⁴Srov. DAMOHORSKÝ, M.: Soukromoprávní prvky v právu životního prostředí dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/3961/Iurid_3_2017_0009.pdf

⁵ KINDL, M. a Ondřej D.: Úvod do práva životního prostředí. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 11.

však tuzemský právní řád zahrnuje legální definici pojmu životního prostředí,⁶ je obsažena v ustanovení § 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**Zákon o životním prostředí**“): „*Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.*“⁷

Jak je z výše uvedené citace patrné, životním prostředím nejsou chápány pouze takové podmínky, které jsou potřebné pro existenci/přežití člověka, ale všech živých organismů na této planetě, jakožto souborů ekosystémů, jež ve vzájemné interakci a nevyhnutelné závislosti zajišťují rovnovážný stav potřebný pro přežití a přirozený rozvoj těchto organismů – člověk je pak neoddelitelnou součástí přírody a jakýmsi hegemonelem, nikoliv však jediným organismem, ke kterému by se samotná ochrana měla vztahovat, možná ba naopak je nejvýznamnějším činitelem, který může, ať pozitivně nebo spíše negativně, přírodu ovlivnit.

Pro samotné poněkud dominantní a jedinečné postavení člověka v přírodě se již od počátku formování práva životního prostředí⁸ objevují názory, „*že přírodní složky a ekosystémy představují jen část životního prostředí, do něhož ještě patří tzv. umělé (člověkem vytvořené) prostředí, jako je prostředí sídlištní, domovní, bytové a pracovní, ale i kulturní památky a společenské vztahy.*“⁹ Nazvěme toto širší pojetí jakýmsi dynamickým pohledem na pojem životního prostředí, který ve své všeobjímající šířce může vést k obecnosti a bezbřehosti, v němž se může ztrácet samotná podstata definice tohoto pojmu. Lidstvo sice žije převážně v prostředí uměle vytvořeném a přizpůsobeném člověku, „*ale i za tohoto stavu zůstávají příroda, její složky a přírodní zdroje zachovány byť v pozměněné podobě, jsou funkční a jsou podmínkou existence života.*“¹⁰ Závěrem pak lze shrnout, že za společný prvek všech snah o definici pojmu životního prostředí můžeme označit určité vnímání části našeho reálného světa, která ze své podstaty je potřebná pro existenci života na naší planetě, a proto je nutné ji chránit.

⁶ Pro úplnost autor dodává, že legální definice pojmu životního prostředí je v českém právním řádu obsažena hned dvakrát, když ustanovení § 2 písm. b) zákona č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, obsahuje definici životního prostředí v Antarktidě – tento zákon tak definuje pouze oblast na jih od šedesáté rovnoběžky jižní šířky, kdežto výše citovaný zákon o životním prostředí chápe tento pojem obecně.

⁷ Tato legální definice je pak široce přijímaná i v judikatuře obecných soudů, aniž by tyto dále rozváděly samotný pojem. Srov. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. října 2015, sp. zn. 8 As 50/2015-39, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. února 2020, sp. zn. 6 As 104/2019-70 a rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. března 2023, sp. zn. 6 As 319/2021-111.

⁸ V průběhu především 70. let 20. století.

⁹ DAMOHORSKÝ, M.: 2006, op. cit. s. 28. Nutno dodat, že tento pohled je sdílen především na brněnské Právnické fakultě Masarykovy univerzity.

¹⁰ Tamtéž s. 29.

2.2. Nástroje ochrany životního prostředí

Předmětem práva životního prostředí jsou bezesporu společenské vztahy, respektive jejich právní regulace ve vztahu k životnímu prostředí tak, aby nedocházelo k negativním zásahům ze strany vykonavatelů těchto společenských vztahů do životního prostředí, a to v zájmu zlepšování nebo alespoň udržení jeho kvality.

Ochrana životního prostředí definuje ustanovení § 9 Zákona o životním prostředí následovně: „*Ochrana životního prostředí zahrnuje činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku.*“ Tato legální definice ochrany životního prostředí v sobě zahrnuje dvě podstatné složky této ochrany, jež lze označit jako defenzivní a ofenzivní.¹¹ V rámci defenzivní složky se využívají především prostředky právní regulace v podobě zákazů určité činnosti, nebo tím, že činnost je vázána na povolení či souhlas orgánu veřejné správy, čímž se normotvůrce snaží předcházet nebo omezovat ohrožení či poškození životního prostředí. Ofenzivní složka ochrany naopak spočívá v aktivním působení na stav životního prostředí¹² – cílem je pak náprava a reprodukce narušené nebo poškozené části životního prostředí.

Jelikož tato práce má za cíl se zabývat především soukromoprávními¹³ nástroji ochrany životního prostředí, je nejprve nutné si vymežit, jakými nástroji ochrany životního prostředí tuzemský právní řád disponuje. Nástroji ochrany životního prostředí jsou myšleny instrumenty upravené právem, které k ochraně životního prostředí slouží,¹⁴ a to buď k ochraně životního prostředí jako celku, nebo k ochraně jeho jednotlivých složek.¹⁵ Obecně nástroje ochrany životního prostředí dělíme do dvou základních skupin – přímé a nepřímé – odlišující se, jak již název napovídá, především tím, zda v rámci určité regulace působíme na společenský vztah přímo (zákaz, příkaz, povolení, souhlas apod.) nebo zda společenské vztahy ovlivňujeme skrze metody, které ve své podstatě patří do mimoprávní regulace, ale právo jim poskytuje formu závazného a vynutitelného pravidla chování (jde především o ekonomické nástroje ochrany).¹⁶

¹¹ Tamtéž s. 29.

¹² Často v podobě příkazu uvedení do původního stavu, odstranění kontaminace, kompenzace za ztráty způsobené na životním prostředí apod.

¹³ I přesto, že v právu životního prostředí se téměř výlučně používají veřejnoprávní metody právní regulace.

¹⁴ Lze v nejširším smyslu chápat jakékoliv prostředky ovlivňování stavu životního prostředí.

¹⁵ DAMOHORSKÝ, M., STEJSKAL, V.: Koncepční nástroje ochrany životního prostředí z pohledu práva, sborník konference, Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, s. 73.

¹⁶ DAMOHORSKÝ, M.: 2006, op. cit., s. 36.

Cílem nepřímé regulace, stejně jako regulace přímé, je dosáhnout stavu, kdy chování regulovaných subjektů bude v souladu se zájmy celé společnosti, v daném případě se zájmem na ochraně životního prostředí. Principem nepřímé regulace je pak jakýsi apel na regulovaný subjekt ze strany státní moci prostřednictvím regulace a s tím spojené možnosti určitého chování ze strany tohoto subjektu, kdy je mu dáno více možností způsobu jeho chování, samozřejmě některé výhodnější než ostatní, kdy základními měřítky při rozhodování pro tento subjekt je ekologická a ekonomická výhodnost.¹⁷

Jak je patrné z výše uvedeného, nástroje ochrany životního prostředí jsou otázkou především veřejnoprávní regulace, avšak tato práce si klade za cíl prozkoumat a určit soukromoprávní rovinu ochrany životního prostředí, neboť právě tyto nástroje mohou být leckdy mnohem efektivnějším a rychlejším prostředkem k dosažení samotného cíle, než je zásah veřejné moci.

2.3. Soukromé a veřejné právo

Má-li tato práce za cíl se zaměřit na soukromoprávní nástroje ochrany životního prostředí, je nejprve nutné si vymezit do jaké oblasti právní úpravy a institutů chceme směřovat a jaký druh právních norem budeme zkoumat.¹⁸ Mezi naprosto elementární členění práva, jakožto společensko-vědního oboru mimo jiné regulujícího chování lidí, patří zcela jistě dualistický pohled,¹⁹ tedy členění na právo soukromé a veřejné. Dualismus soukromého práva a veřejného práva je v právní nauce zakořeněn nejméně od doby římského práva. Z této doby také pochází zřejmě první teorie odůvodňující toto dělení – Ulpianova zájmová teorie, která praví, že: „*Právo veřejné je, které se týká postavení republiky, soukromé, které směřuje k zájmu jednotlivců. Některé věci jsou totiž prospěšné veřejnosti, některé jednotlivcům.*“²⁰ Tuto teorii pak s historickým vývojem nahradila teorie subordinační, která za měřítko dělení považuje vztahy nadřazenosti a podřízenosti. Zatímco na výše zmíněné dvě teorie lze hledět jakožto na překonané, v současnosti je uplatňována zejména teorie organická, kterou lze shrnout zhruba následovně: za vztahy s veřejnoprávním charakterem lze považovat takové právní vztahy a je regulující právní normy, kde na jedné straně vystupuje orgán veřejné moci (veřejnoprávní subjekt), který na

¹⁷ Tamtéž s. 41.

¹⁸ Nezapomínejme na úpravu v § 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ Právní dualismus práva soukromého a práva veřejného pak stanoví pomyslný protipól právního monismu, přičemž je příznačný pro latinsko-křesťanskou civilizaci, která vyrůstá z řecké filozofie, římského práva a křesťanské morálky. Srov. GERLOCH, A., KRZYŽANKOVÁ ŽÁK, K. a kol., Soukromé a veřejné v kontextu institucionálních a normativních proměn práva, Plzeň, Nakladatelství Aleš Čeněk, s. 52.

²⁰ Tamtéž s. 79. *Zcela podle Ulpiana: „publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publica utilia, quaedam privatim.“* Digesta I.1.1.2.

základě zákona a v jeho mezích²¹ (tedy na základě působnosti a svěřené pravomoci) rozhoduje o subjektivních právech a právních povinnostech fyzických a právnických osob.²² Ostatním právním vztahům je pak zpravidla přiznáván soukromoprávní charakter.

Zatímco výše uvedené teorie rozlišení práva veřejného a práva soukromého v mnoha případech celkem spolehlivě selhávají,²³ jakožto mnohem praktičtější dělení, nejen z hlediska této práce, se jeví dělení dle metody právní regulace a s tím spojených určitých typických charakteristik pro tato dvě odvětví. Soukromoprávní metoda regulace se ve své podstatě zejména vyznačuje dispozitivitou a autonomií vůle právních subjektů vystupujících v právním vztahu, jakožto dvou rovnocenných subjektů, což se projevuje i v řešení konfliktů mezi těmito subjekty třetím „nezávislým“ subjektem, a to opět na základě dispoziční zásady. Pro veřejnoprávní metodu regulace je pak typická kogentnost právních norem, zpravidla nerovné postavení subjektů (kdy jeden ze subjektů vztahu vždy vystupuje v mocenské rovině, viz také teorie subordinační) a uplatnění zásady oficiality a legality.²⁴

Zaměříme-li se pak na stěžejní atributy soukromoprávních vztahů, je třeba zmínit, že tyto převážně nemohou vzniknout bez konsenzu, v zásadě (nikoliv však výlučně) tak nelze ukládat povinnosti proti vůli druhého (rovnocenného) subjektu. Z této dispozitivní charakteristiky vyplývá, že v případě deliktů soukromoprávní povahy je pro ně typická restituce (obnovení původního stavu) a reparace (náhrada majetkové újmy).²⁵ „*Je zde také charakteristická právní odpovědnost vznikající mezi poškozeným a delikventem (založená na ekvivalenci mezi deliktem a sankcí za něj) a typický je i převážně, byť nikoliv výlučně, majetkový charakter.*“²⁶ O odpovědnosti ale až později.

Závěrem tohoto odstavce je snad jen potřeba dodat, že hranice mezi právem veřejným a soukromým je leckdy nejednoznačná, neboť žádná soukromoprávní kodifikace se nemůže zcela vyhnout úpravě některých veřejnoprávních vztahů, což lze říci i naopak. Veřejné právo využívá i smluvní metody (konsensu) v podobě například veřejnoprávních smluv, souhlasu poškozeného, ale i náhrady škody, a naopak soukromoprávní úprava může být i kogentní a zcela neforemná, jak je tomu typicky u veřejnoprávních předpisů. V poslední době pak také dochází

²¹ „*Secundum et intra legem*“

²² GERLOCH, A.: 2021, op. cit., s. 129.

²³ Gerloch, A. distinkci mezi soukromým a veřejným právem v současnosti označuje za neostrou a nejednoznačnou, což je dle jeho názoru dáno neostrotí pojmu veřejný zájem. Dále také krátké pojednání o této problematice z pera Martina Kolouška - srov. GERLOCH, A., KRZYŽANKOVÁ ŽÁK, K. a kol., Soukromé a veřejné v kontextu institucionálních a normativních proměn práva, Plzeň, Nakladatelství Aleš Čeněk, s. 79-87.

²⁴ GERLOCH, A.: 2021, op. cit., s. 129.

²⁵ Případně i satisfakce v případě náhrady nemajetkové újmy.

²⁶ GERLOCH, A.: 2021, op. cit., s. 129.

k jakési hybridizaci práva: „*k publicizaci soukromého a privatizaci veřejného práva.*“²⁷ Má tedy toto uspořádání smysl? Ano, zcela určitě, a to zejména z důvodu, že se jedná o významnou pomoc pro právní praxi z hlediska již zmíněné dispozitivnosti a kogentnosti úpravy právních vztahů – co je tedy v samotných vztazích dovoleno a co zakázáno. Od toho pak lze jasně odlišit i právní nástroje, které nám samotná odvětví nabízejí a zejména rozsah obsahu a aplikace těchto nástrojů.

²⁷GERLOCH, A., KRZYŽANKOVÁ ŽÁK, K. a kol.: 2017, op. cit., s. 47.

3. Ústavněprávní a teoretický rámec ochrany životního prostředí

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, právo veřejné v sobě zahrnuje především veřejný zájem²⁸ a povinnost státu dbát o tento veřejný zájem i ve vztahu ke všem soukromoprávním subjektům a zároveň stanovit takovou vhodnou a obecnou regulaci, aby i tyto subjekty byly motivovány vztahovat své chování k věcem veřejným. Stejně tak i ochrana životního prostředí v sobě již od počátku nese jakousi snahu o formulování především obecných zásad, hodnot, principů či cílů, aby bylo co nejefektivněji dosaženo účelu této ochrany. Může se jednat nejen o závazné principy a zásady, ale i morální apely, které působí především na soukromoprávní subjekty a vyžadují jejich aktivní iniciativu k ochraně životního prostředí. Tato podkapitola si tak klade za cíl nastínit základní teoretický rámec ochrany životního prostředí včetně motivace soukromoprávních subjektů.

3.1. Ústavněprávní rámec ochrany životního prostředí

Samotná Ústava ČR²⁹ výslovně nezmiňuje ochranu životního prostředí jakožto ústavněprávně zakotvený institut, nicméně se k ní hlásí prostřednictvím ochrany přírody a přírodních zdrojů, která je zakotvena v preambuli jakožto odhodlání střežit zděděné přírodní bohatství. V čl. 7 pak stanovuje státu povinnost dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství.³⁰ Jedná se tak pouze o jakési proklamace, jejichž smyslem je zřejmě zavázat stát (který v rámci veřejného zájmu) vytvoří takové podmínky, aby mohlo být dosaženo požadovaných cílů (ochrany již existujícího stavu životního prostředí) – jedná se především o povinnost státu vydat potřebnou „ekologickou“ legislativu a zajistit její vynutitelnost prostřednictvím veřejné moci, respektive moci výkonné, u které je nutné zajistit, že předmětnou legislativu bude naplňovat (k prosazení této povinnosti pak může být využit i Ústavní soud, jakožto garant ústavnosti).³¹ Vynutitelnost této povinnosti pak bude ze strany státu poněkud obtížná, nicméně nejen samotnou preambuli je do českého právního řádu zakotveno určité hodnotové směřování, které by ochrany životního prostředí, jakožto samostatné hodnoty, mělo dbát.

Životní prostředí se skládá z několika složek, aspektů či atributů a je poměrně obtížné jej věrohodně a komplexně definovat. Z tohoto důvodu bude také nutné podotknout, že mnohá ustanovení ústavního pořádku ČR nemusí explicitně zmiňovat životní prostředí avšak konkrétní

²⁸ Sem patří i zajištění celkového klidného prostředí pro život, soukromí osob, jejich pobytu, pohybu a rozvoje.

²⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

³⁰ DAMOHORSKÝ, M.: 2006, op cit., s. 45.

³¹ Tamtéž s. 47.

zákonné a podzákonné předpisy týkající se životního prostředí vychází právě z těchto ustanovení. Mezi tato ustanovení jistě patří i čl. 6 Listiny základních práv a svobod, která byla vyhlášena usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. (dále jen „LZPS“ nebo „Listina“), zejména odst. 1, tedy, že *„Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.“* Člověk jako lidská bytost je sama o sobě součástí životního prostředí a zásah do jeho práva na život vede ve své podstatě i do zásahu na životním prostředí. S právem na život pak úzce souvisí i čl. 31 LZPS, který stanoví, že *„Každý má právo na ochranu zdraví...“*. Toto základní právo člověka lze opět vztáhnout na životní prostředí prostřednictvím nejen ústavní ochrany samotného zdraví člověka, ale i prostředí, ve kterém žije, neboť člověk je nejen součástí životního prostředí, ale je na něm i bytostně závislý. Obdobně i čl. 10 LZPS stanoví ochranu osobnostních práv určitého člověka, zejména jeho lidské důstojnosti – o osobnostních právech viz kapitola níže.

Životní prostředí je pak v ústavním pořádku ČR explicitně uvedeno v samostatném čl. 35 LZPS, jenž stanovuje, že: *„každý má právo na příznivé životní prostředí, každý má právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem“*. Tato práva však jsou v kontextu čl. 41. odst. 2 LZPS vymahatelná jen v mezích zákona, nelze se jich tak dovolávat přímo z Listiny. Tedy pouze zákony určují, jaký stav životního prostředí lze považovat za příznivý, a jen s odkazem na tyto zákony se lze dovolávat práv uvedených v Listině.³² Konkrétněji pak na výslovně zmíněné složky životního prostředí lze narazit i v čl. 14 odst. 3 LZPS, který stanoví, že svoboda pohybu a pobytu je zaručena, ač může být omezena zákonem, jestliže je to nevyhnutelné, mimo jiné, i na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody.

S odkazem na výše uvedený čl. 35 LZPS lze bezesporu říct, že životní prostředí můžeme považovat za ústavně chráněný veřejný statek.³³ Jak již bylo zmíněno výše, právo na příznivé životní prostředí lze také chápat jako environmentální složku práva na život, ostatně je zřejmé, že existuje přímý vztah mezi stavem životního prostředí – environmentálním zdravím – a lidským zdravím.³⁴ Pojetí práva na životní prostředí jako součásti práva na život, resp. tradičních práv vůbec, se zdá blízké A. Boylemu, který v tomto přístupu vidí nepopíratelné

³² Tamtéž s. 46.

³³ Ostatně k tomu se vyjadřuje i Stockholmská deklarace (Deklarace OSN o životním prostředí člověka, 16. červen 1972), kdy uvádí v Principu 1 – *„Člověk má základní právo na svobodu, rovnost a přiměřené podmínky života, v životním prostředí takové kvality, která umožňuje život v důstojnosti a blahobytu, a nese s plnou vážností odpovědnost za ochranu a zlepšování životního prostředí pro současné a budoucí generace.“*

³⁴ MÜLLEROVÁ, H.: Právo na životní prostředí, teoretické aspekty, Ústav státu a práva AV ČR, v.v.i., 2015, s. 21.

přednosti: „Výhodou pohledu na ochranu životního prostředí skrze jiná lidská práva, jako je život, soukromý život nebo vlastnictví, je, že přitahuje pozornost právě k tomu, co je nejdůležitější: újma důležitým, mezinárodně chráněným hodnotám nekontrolovaným poškozováním životního prostředí. To je přístup, který se vyhýbá potřebě definovat takové pojmy, jako je uspokojivé nebo příznivé životní prostředí, dobře zapadne do kompetence lidskoprávních soudů, a představuje jen malý, nebo žádný potenciál pro konflikt s mezinárodními environmentálními institucemi.“³⁵ Právě i tato široce vnímaná koncepce ochrany životního prostředí nám dostává ústavněprávně zakotvené principy i do soukromoprávní roviny, zejména skrze apel na určitou odpovědnost jedince a jeho morální kompas.

Závěrem této podkapitoly bych si dovilil podotknout, že v případě čl. 35 odst. 3 LZPS se dále nejedná jen o pouhou proklamaci ústavodárce (jako v preambuli a čl. 7 Ústavy ČR) – že je třeba chránit životní prostředí na nejvyšší úrovni právního řádu a apel na stát a soukromoprávní subjekty dbát této ochrany – ale toto ustanovení lze vnímat i jako určité zapojení občanskoprávní odpovědnosti za škodu na životním prostředí jakožto určitém právně chráněném statku, který je potřeba chránit nejen konstrukcí veřejnoprávní odpovědnosti (v trestní či správní rovině). Stejně tak i ustanovení čl. 11 odst. 3 LZPS³⁶, který je z hlediska soukromoprávních nástrojů ochrany životního prostředí naprosto stěžejním předpokladem k uplatnění těchto institutů, explicitně zmiňuje životní prostředí jakožto hodnotu, které je záhodno pečlivě dbát při výkonu svého vlastnického práva, kdy je zřejmé, že vlastnické právo a životní prostředí jakožto ústavodárcem chráněná určitá hodnota, se budou dostávat do vzájemné kolize, včetně případné náhrady škody. Záhy se nám tak veřejnoprávní rovina ochrany životního prostředí zaštitěná státem jakožto určitým garantem, skrze dílčí veřejnoprávní předpisy, které ostatně předpokládá i ústavní pořádek ČR, dostává i do roviny soukromoprávní. Nehledě na to, že i samotné soukromoprávní předpisy musí respektovat výše uvedená základní práva vztahující se více či méně explicitně i k životnímu prostředí, nejen prostřednictvím člověka jako bytosti, která může nabývat určitá práva, ale i jakožto aktivní složky životního prostředí, která musí respektovat základní lidská práva ostatních osob třeba i tím, že nebude bezdůvodně škodit při vzájemné interakci se složkami životního prostředí.

3.2. Soukromoprávní subjekty a ochrana životního prostředí

³⁵ Tamtéž s. 22.

³⁶ „Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých a/nebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.“

Cílem této práce je především zmapovat soukromoprávní rovinu ochrany životního prostředí. Ve vztahu k výše uvedené ústavněprávní úpravě je však třeba opětovně podotknout, že ochrana životního prostředí není pouze povinností státu, ale, jak ostatně reflektuje i Ústavní soud, povinností všech lidí i občanské společnosti:³⁷ „v demokratickém právním státě je životní prostředí hodnotou, jejíž ochrana má být realizována za aktivní participace všech složek občanské společnosti.“³⁸

Výše byly popsány některé ze základních lidských práv ve vztahu k životnímu prostředí, otázkou však zůstává, zda ochrana lidských práv a ochrana životního prostředí není do značné míry v přímém rozporu.³⁹ K. Bosselmann to vyjadřuje jako problém přiřazení důležitosti připisované konkurujícím si hodnotám: „*Ekonomická logika liberalismu lidských práv upřednostňuje individuální a materiální hodnoty, zatímco ekologická logika lidských práv by upřednostňovala hodnoty kolektivní a nemateriální.*“⁴⁰ Za hlavní zdroje této tenze jsou označovány antropocentrismus a individualismus, což jsou postoje z podstaty věci zcela a vnitřně spjaté s konceptem lidských práv.⁴¹ Otázkou tak zůstává, zda lze za motivací soukromoprávních subjektů k ochraně životního prostředí hledat nějaké ušlechtilé a vznešené podněty, či dokonce apel na určité mravní cítění ve vztahu k životnímu prostředí, nebo zda je to jen nutná (bezprostřední) potřeba k prosazení svých individuálních zájmů.

Antropocentrismus jako nejvýznamnější hodnotu vnímá blaho lidstva, které stojí na nejvyšších příčkách hodnotového žebříčku. Je tak obsažen v samotném jádru myšlenky lidských práv, člověk je zde již od svého počátku vydělen ze zbytku přírodního společenství.⁴² Z tohoto pohledu je tak vždy cílový stav životního prostředí vnímán zejména ve vztahu k potřebám člověka a jeho zájmu, logicky i na úkor jiných částí biosféry. K. Bosselmann zmiňuje, že tomuto přístupu je vyčítáno zejména následující:

- 1) prosazuje a udržuje dále hodnoty, které už od svého počátku vedou k poškozování životního prostředí;
- 2) životní prostředí je připraveno o přímou a komplexní ochranu, neboť je chráněno pouze jako důsledek nutnosti chránit příznivé podmínky člověka a pouze v rozsahu, který je k tomu zapotřebí;

³⁷ Tedy soukromoprávních subjektů jako celku.

³⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. června 2005 spis. zn. I. ÚS 486/04.

³⁹ Srov. MÜLLEROVÁ, H.: 2015, op. cit., s. 13 -19.

⁴⁰ Tamtéž s. 17.

⁴¹ Tamtéž s. 17.

⁴² Tamtéž s. 67.

- 3) člověk je jediný beneficiet odškodnění za poškození životního prostředí. Neexistuje garance, že výsledek vymáhání práva na životní prostředí bude využit ve prospěch životního prostředí; a
- 4) ochrana životního prostředí je závislá na uplatnění práva konkrétní osobou v každém jednotlivém konkrétním případě.⁴³

Chrání tedy člověk přírodu jen kvůli tomu, aby mohl prosadit své zájmy, nebo je člověk jen součástí přírody a snaží se chránit přírodu pro ni samotnou? Lidská práva jsou ze své podstaty antropocentrická a ve vztahu k ochraně životního prostředí s sebou přináší výše uvedené problémy, je ale také nutno podotknout, že jedině člověk je schopen vnímat určité morální hodnoty, které do vytváření právního řádu promítá, a které jsou ze své podstaty spojeny i s povinnostmi. Člověk je také integrální součástí přírody, chrání-li tedy přírodu, chrání i sám sebe, i když by se prvotně mohlo zdát, že je to čistě sobecký důvod, faktem zůstává, že cílem je ochrana celkově biosféry jako takové a nejen člověka samotného, který by přes palubu házel zbytek živočišných druhů.⁴⁴ Nehledě na to, že samotný antropocentrismus je jakýmsi hnacím motorem ochrany životního prostředí z toho pohledu, že samotná myšlenka ke vzniku určité regulace ve vztahu k ochraně životního prostředí vzniká zpravidla z potřeb lidí, ať už se jedná o soukromoprávní či veřejnoprávní úpravu. Jako příklad lze uvést změnu rychlosti na pražské magistrále, kde v úseku mezi Hlávkovým mostem a Vinohradskou třídou byla v roce 2019 snížena rychlost ze 70 km/h na 50 km/h,⁴⁵ ač výsledný stav (který bezesporu vede k větší ochraně životního prostředí, neboť samotné snížení rychlosti povede k větší plynulosti dopravy, méně hluku a znečištění v ovzduší) upravuje veřejnoprávní norma, prvotní impulz vycházel čistě ze soukromoprávních nároků k ochraně před hlukem vlastníků nemovitostí podél magistrály.

Vrátíme-li se pak zpět k soukromoprávním nástrojům ochrany životního prostředí, je zřejmé, že tyto ze své podstaty jsou konstruktem antropocentrického pohledu, neboť právo je známé pouze člověku. Ve své podstatě se však jedná o výsledek jakéhosi morálního lidského kompasu, který stanovením určitých povinností určuje, na jakých hodnotách mu záleží. Ve své šířce je pak schopno zahrnout do právní úpravy nejen zájmy člověka, ale i určitého společného soužití a udržení vhodných podmínek k rozvoji všech složek životního prostředí (k tomuto i výše příklad s pražskou magistrálou). Konečně soukromoprávní nástroje ochrany životního prostředí pak mohou být mnohem efektivnějším prostředkem k ochraně životního prostředí než prostředky

⁴³ MÜLLEROVÁ, H.: 2015, op. cit., s. 13 -19.

⁴⁴ Tamtéž s. 70.

⁴⁵ Srov. také Rozhodnutí Nejvyššího soudu, ze dne 7. února 2017, sp. zn. 22 Cdo 1313/2016.

stanovené veřejným právem, neboť stojí mnohem „blíže“ jedinci a jeho potřebám. Tedy i přes apriorní ekonomickou (sobeckou) motivaci jedince, nelze opomenout širší lidských potřeb, které do sebe zahrnou i životní prostředí jako hodnotu samotnou, jejíž bytostné zachování je potřebné pro rozvoj lidstva jakožto součásti přírody.

3.3. Koncepce soukromého práva ve vztahu k ochraně životního prostředí

Krátce již byla věnována pozornost rozdělení systému práva na právo soukromé a veřejné, přičemž bylo řečeno, že linie mezi těmito pojmy není zcela jasná, co však lze celkem s jistotou tvrdit, je skutečnost, že právo soukromé je souhrnem ustanovení upravujících oprávnění a povinnosti osob v jejich soukromé sféře, v níž chybí vztah nadřízenosti a podřízenosti jednotlivých subjektů. Stěžejním předpisem, kde lze hledat soukromoprávní instituty ochrany životního prostředí, je pak zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**Občanský zákoník**“), který lze označit za obecný soukromoprávní kodex.⁴⁶

Už ze samotného pojmu „soukromé“ právo můžeme dovozovat, že se jedná o soukromý, privativní prostor umožňující svobodnou a co nejširší seberealizaci člověka. Proto je také pro soukromé právo nejdůležitější zásadou zásada autonomie vůle.⁴⁷ Tato zásada je podstatná zejména z toho hlediska, že veškerá odpovědnost a rozhodování soukromoprávních subjektů, do jakých právních vztahů budou vstupovat, jak se budou rozhodovat, a za co tedy budou nést i odpovědnost, je ponechána čistě na jejich rozhodnutí. Tato zásada pak úzce souvisí s ústavně zakotvenou zásadou legální licence.⁴⁸ Občanský zákoník v ustanovení § 1 odst. 2 umožňuje, aby si osoby, není-li to zákonem výslovně zakázáno, ujednaly práva a povinnosti odchylně od zákona – tedy zásada dispozitivivity. Osoby tak mohou použít dispozitivní právní normy před ustanoveními donucujícími, od nichž se nelze odchýlit. Současně však tato zásada jasně říká, že jsou zakázána ustanovení porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.⁴⁹ Ze samotné podstaty soukromého práva vyplývá, že chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.⁵⁰

⁴⁶ Nezapomínejme také na subsidiární povahu Občanského zákoníku, jakožto podpůrnou právní úpravu pokud speciální zákonná úprava mlčí. srov. KINDL, M. a Ondřej D., 2005, op. cit., s. 43.

⁴⁷ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: Úvod do studia občanského práva, Wolters Kluwer, 2018, s. 37-38.

⁴⁸ Srov. Čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR – soukromé subjekty tak mohou fungovat „*praeter legem*“, tedy v souladu se zákonem.

⁴⁹ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: 2018, op. cit. s. 38.

⁵⁰ Tamtéž s. 39 - srov. § 3 odst. 1 Občanského zákoníku.

Je-li cílem této práce zmapovat soukromoprávní instituty ochrany životního prostředí, je záhodno ve vztahu ke shora zmíněným zásadám uvést, že realizace konkrétních nástrojů ochrany životního prostředí, které nabízí soukromoprávní úprava, je čistě v rukou jednotlivých subjektů. Jenom tyto subjekty se mohou rozhodnout daný institut využít k uplatnění svých práv potažmo k ochraně životního prostředí. Stejně tak je i na samotném účastníkovi soukromoprávního vztahu, zda se rozhodne nejen uplatnit níže uvedené instituty ochrany životního prostředí, ale zejména, zda se rozhodne svá práva vymoci prostřednictvím soustavy civilních soudů.

Cílem této práce je zhodnotit jednotlivé instituty soukromoprávní úpravy ve vztahu k ochraně životního prostředí, v jejichž interpretaci nám mohou pomoci mimo jiné i nastíněné elementární zásady soukromého práva.

4. Vlastnictví

Vlastnické právo je jedním ze základních právních institutů, se kterými pracuje Občanský zákoník a který je vyjádřen již v základních ustanoveních tohoto kodexu, a to konkrétně v ustanovení § 3 odst. 2 písm. e): „*vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká.*” Jedná se o jeden z ústředních motivů prolínající velkou část úpravy nejen Občanského zákoníku, ale obecně soukromoprávních předpisů.⁵¹ Oproti tomu právo veřejné, respektive právo životního prostředí, na tento institut pohlíží poněkud nedůvěřivě a se skepsí, kdy za hlavní motiv výkonu vlastnického práva je považována především touha po udržení a rozmnožení majetku, než motivace brát ohledy na cokoli jiného, jako je třeba ochrana složek životního prostředí. Podobně jako však není zcela jasná hranice mezi právem veřejným a soukromým, tak i institut vlastnického práva není ve vztahu k životnímu prostředí pouze jakýmsi potenciálním rizikem, které je potřeba nutně regulovat,⁵² ale může být i velmi účelným nástrojem ochrany životního prostředí.

Již letmo zde bylo zmíněno ústavní zakotvení ochrany životního prostředí včetně čl. 11 LZPS, který velice dobře reflektuje prolínání institutu vlastnického práva v právu soukromém a veřejném. Tento článek totiž nejen že garantuje ochranu vlastnického práva a prohlašuje rovnost všech jeho forem, ale zároveň jasně stanoví jeho limity v podobě omezení právy ostatních vlastníků, ale i všeobecně chráněným veřejným zájmem. Výkon vlastnického práva se tak nesmí dít na úkor lidského života a zdraví, životního prostředí, ochrany přírody a kulturních památek, a to nad rámec stanovený zvláštními zákony.⁵³ Čl. 35 odst. 3 LZPS a svobod pak stanoví, že při výkonu svých práv (tedy i práva vlastnického) bychom měli dbát ochrany životního prostředí.

Je tak zřejmé, že především veřejnoprávní regulace (ostatně to je i jejím úkolem) usměrňuje chování vlastníků tak, aby nedocházelo k nepříznivé činnosti a dopadům na životní prostředí. Avšak už ze samotné podstaty institutu vlastnického práva, aniž by byla potřeba ingerence státu, vyplývá jeho omezení – vlastník je omezen právy ostatních vlastníků (zejména svých sousedů), vlastníkovu při výkonu jeho práva vzniká případně i odpovědnost za škodu, pokud ji způsobí, a ve svém sobeckém zájmu by měl dbát i na to, aby zbytečně neohrožoval a nepoškozoval⁵⁴ (nad

⁵¹ Ostatně o tom svědčí i důležitost vlastnického práva například vyjádřena i v Deklaraci práv člověka a občana viz čl. 17.

⁵² V podobě například toho, že jen určité věci mohou být pouze ve vlastnictví státu, aby se například zamezilo jejich nadměrnému opotřebování nebo spekulativnímu nákupu, institutu zavedení předkupního práva státu, ochranná a bezpečnostní pásma, chráněná území atd.

⁵³ DAMOHORSKÝ, M.: Soukromoprávní prvky v právu životního prostředí dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/3961/Iurid_3_2017_0009.pdf.

⁵⁴ Zde je vhodné uvést teorii „*free market environmentalism*“, kterou podrobně rozvádí Tery L. Anderson a Donald R. Leal (<https://ww3.lawschool.cornell.edu/research/JLPP/upload/Anderson-Leal-111.pdf>), již tvrdí, že volná ruka trhu sama o sobě může být dobrým nástrojem ochrany životního prostředí. Tato teorie vychází především

určitou veřejným právem stanovenou míru) veřejné statky. Určení vlastnického práva, ale i samotný institut je tak z hlediska této práce naprosto klíčovým pojmem, neboť souvisí s mnoha nástroji soukromého práva, které mohou vést k ochraně životního prostředí, ať už jen skrze jasné určení vlastníka, proti kterému lze uplatnit nejen soukromoprávní nástroje, požadovat kompenzace, stanovit určitý příkaz či zákaz, nebo instituty, které úzce souvisí s vlastnickým právem a bez něj je nelze aplikovat ani určit.

4.1. Věc

Předmětem občanskoprávních vztahů jsou především věci. Pojem věci tedy patří mezi základní pojmy soukromého práva a je pojmem zcela stěžejním i z hlediska možnosti vlastnictví. Věc v právním slova smyslu je vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí. Jak předkládá komentářová literatura, český právní řád (konkrétně Občanský zákoník) uvádí široké pojetí věci, tj. za věci v právním smyslu považuje hmotné předměty i nehmotné entity, včetně majetkových práv.⁵⁵

Předmětem vlastnického práva jsou pak především hmotné věci, a to jak movité, tak nemovité. Zákon o životním prostředí jako složky životního prostředí v demonstrativním výčtu uvádí: ovzduší, vodu, horniny, půdu, organismy, ekosystémy a energii. Životní prostředí jako celek není předmětem vlastnického práva, mohou jím však být některé jeho části nebo složky.⁵⁶ Ve vztahu k životnímu prostředí se pak především jedná o otázku, zda lze vlastnit obnovitelné či neobnovitelné přírodní zdroje – ostatně z problematiky, zda lze hmotné složky životního prostředí považovat za věci, popř. součást věci, nebo zda se jedná o nehmotné statky, resp. statky univerzální povahy všeobecné (veřejné statky, společné dědictví lidstva či společnosti apod.), pak vzniká drtivá většina základních teoretických a praktických problémů.⁵⁷ Rozdílnost pohledu na složky životního prostředí ve vztahu k možnosti jejich vlastnění totiž vyvolává otázku, zda lze vlastnické právo brát jako možnost ochrany životního prostředí, tedy zda lze uplatnit

z předpokladu, že lidé jsou racionálně myslícími (do značné míry sobeckými) jedinci, kteří jsou ale do svého rozhodování schopni zahrnout i širší zájmy a především mezi sebou poměřovat statky dle ekonomické výhodnosti a potřeby, neboť životní prostředí samo o sobě je ekonomickým statkem, respektive jeho složky, které je nutno chránit v zájmu širšího rozvoje potažmo zisku a především snahy vyvarovat se škody, kterou lze svojí ekonomickou činností způsobit. Takto lze poměrně efektivně skrze liberální politiku a již zavedené tržní mechanismy regulovat i chování lidí ve vztahu k životnímu prostředí. Tato teorie samozřejmě úzce souvisí již zavedenými prostředky ochrany vlastnického práva a především odpovědností za vzniklou škodu.

⁵⁵ HUBKOVÁ, P. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, s. 540-541

⁵⁶ DIENSTBIER F. a kol. – Nástroje ochrany životního prostředí – role práva, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2011, s. 57.

⁵⁷ DAMOHORSKÝ, M.: Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí, Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 19.

soukromoprávní úpravu k přímé ochraně životního prostředí. Ostatně to poměrně pregnančně vyjádřil ve své knize Kindl M., který zmiňuje, že: „*životní prostředí lze prostředky a nástroji soukromého práva přímo chránit jen tak, jak se chrání věci, a protože věci se chrání jako něčí vlastnictví, půjde vždy o ochranu vlastnického práva.*“⁵⁸ Závěrem lze ještě doplnit, že životní prostředí a jeho složky (životní prostředí jako celek je ve své podstatě souborem věcí v právním smyslu, ať s možností část těchto věcí vlastnit, či nikoliv) lze chránit také jakožto „vedlejší“ účinek primární přímé ochrany něčeho jiného, například lidského zdraví – chráníme-li lidské zdraví před nadměrným hlukem nebo smogem, chráníme tím především člověka jako živý organismus a nepřímo například lesy a zvěř v lesích apod.

4.2. Vlastnické právo ve vztahu ke složkám životního prostředí

Ustanovení § 1011 Občanského zákoníku vymezuje vlastnické právo jako „*vše co někomu patří, všechny jeho věci hmotné i nehmotné, je jeho vlastnictvím.*“ Ač je tato definice vlastnického práva ze strany široké odborné veřejnosti poměrně kritizována pro svojí nelogičnost a přílišnou obecnost, pro účel této kapitoly je naprosto zásadní vymezit vlastnitelné (*owned environment*) a nevlastnitelné (*unowned environment*) složky životního prostředí. Podle toho, do které kategorie složka životního prostředí patří, se pak odvíjí a odlišuje její právní úprava a ochrana.⁵⁹

Jednou z nejdůležitějších složek životního prostředí pro hospodářské využití je půda, jejíž rozsah každým rokem ubývá pod tlakem nové zástavby. Proto je kladen čím dál větší důraz nejen na její efektivní ochranu, ale i co neekologičtější využití. Pod pojmem půda nauka rozumí zemský povrch a současně i hmotný substrát Země.⁶⁰ Z hlediska vlastnického práva jsou nejdůležitější jednotlivé části půdy-zemského povrchu, které vymezujeme jako parcely, respektive pozemky, skrze jejichž ohraničení určujeme vlastnické právo k půdě, ale i k jednotlivým částem půdy nad a pod pozemkem. I přesto, že v určité formě podléhá ochraně veškerá půda, hlavní pozornost, a tudíž i regulace vlastnického práva, se soustřeďuje na ekologicky nejvýznamnější druhy půdy, kterými jsou půda zemědělská a lesní. Tyto druhy pozemků představují více než 87 % povrchu České republiky.⁶¹ Zatímco určení vlastnického práva k pozemku (parcele) je na základě intabulačního principu poměrně snadné, jinak tomu bude u určení rozsahu tohoto práva nad a pod povrchem vymezeného prostoru (parcely) na zemském

⁵⁸ To samozřejmě neznamená, že životní prostředí nelze chránit i nepřímými soukromoprávními nástroji.

⁵⁹ DAMOHORSKÝ, M.: 1999, op. cit., s. 19

⁶⁰ DAMOHORSKÝ, M.: České právo životního prostředí, 2. rozšířené a aktualizované vydání.: Praha, UK v Praze, Právnická fakulta, s. 252.

⁶¹ Tamtéž s. 253

povrchu. Zde se nám uplatní dvě římskoprávní zásady, tedy že povrch ustupuje půdě⁶² a že vlastníkovu pozemku náleží prostor nad i pod povrchem.⁶³ Obě tyto zásady jsou pak výslovně uvedeny v Občanském zákoníku. Ač tyto zásady jsou poměrně přesné, nabízí se otázka, jak vysoko a jak hluboko lze vztahovat vlastnické právo k půdě (pozemku). Komentářová literatura uvádí, že o vlastnictví půdy lze uvažovat až do hloubky, v níž se narazí na pevné skalní podloží nebo silnou vrstvu kamene či štěrku.⁶⁴ Výjimku co se týče vlastnictví prostoru pod povrchem pak tvoří zejména jeskyně, které nemohou být předmětem vlastnictví, a ložiska vyhrazených nerostů, které sice mohou být předmětem vlastnictví, ale mohou být ve vlastnictví pouze státu. Co se týče prostoru nad půdou (pozemkem) zde je nutné poukázat na faktické možnosti vlastníka pozemku vykonávat své právo, tedy uplatňovat svou moc.⁶⁵

Mezi relativně uchopitelnou složku životního prostředí patří dále bezesporu voda. Voda může být určitě statkem, který je s to sloužit k potřebě člověka, zároveň se však zcela jistě jedná o určité zvlášť citlivé prostředí, ve kterém se může šířit znečištění, a které je pro člověka a všechny organismy na planetě natolik důležité k existenci, že ochrana tohoto statku je značně regulována veřejnoprávními předpisy. Z právního hlediska je vlastnictví ve vztahu k vodě poměrně složitě uchopitelnou právní, ale i teoretickou problematikou, ať už se jedná o odběr vody jako takové, nebo naopak vypouštění odpadní vody „zpět do oběhu“, či především z hlediska toho, zda je vůbec voda schopna být věcí v právním slova smyslu, či nikoliv.⁶⁶ Naprosto základní úpravou je pak zákon č. 254/2001 Sb., o vodách, ve znění pozdějších předpisů,

⁶² Superficies solo cedit

⁶³ Cuius est solum, eius est usque ad coelum et ad inferos

⁶⁴ PSUTKA, J.: Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 171.

⁶⁵ Z hlediska problematiky vlastnického práva prostoru pod zemským povrchem si autor pro úplnost dovolí dva krátké exkurzy týkající se jeskyní a nerostů. V souladu se zákonem č. 44/1988 Sb., horní zákon, ve znění pozdějších předpisů, jsou předmětem vlastnického práva také ložiska nerostů, které jsou dle § 7 tohoto zákona součástí pozemku. Horní zákon však také v souladu s čl. 11 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, určuje, že nerostné bohatství v podobě ložisek vyhrazených nerostů může být pouze ve vlastnictví státu. Jiný právní režim prostoru pod povrchem země mají také jeskyně, jakožto ekologicky významné prostředí, které dle ustanovení § 61 odst. 4 zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, nejsou součástí pozemku a nejsou předmětem vlastnictví.

⁶⁶ Především ohledně uchopitelnosti daného „živlu“ složky životního prostředí - komentář k § 3 zákona o vodách ve zvláštní části důvodové zprávy zní: „Povrchové ani podzemní vody nejsou pro svou neovladatelnost předmětem vlastnických ani dalších soukromých práv s vlastnictvím spojených a jsou v tomto smyslu věci bez pána (res nullius). Toto vymezení sleduje striktně hranici tzv. extrakomercionality...“ Autor s tímto závěrem nesouhlasí, neboť uvedená argumentace se vztahuje především na skutečnost, že vodu nelze údajně ovládat, kdy tento závěr sám vylučuje i zákon o vodách.

který v ustanovení § 3 odst. 1 stanoví, že „*Povrchové⁶⁷ a podzemní⁶⁸ vody nejsou předmětem vlastnictví a nejsou součástí ani příslušenstvím pozemku, na němž nebo pod nímž se vyskytují; práva k těmto vodám upravuje tento zákon.*“ Jednoznačně vymezený právní režim povrchových a podzemních vod, včetně jejich definice v zákoně o vodách, poměrně jasně stanovuje, že voda v tomto režimu nemůže být ze strany soukromoprávních nástrojů chráněna. Zcela odlišnou situací co se týče právního postavení vod je skutečnost, při níž dojde v souladu s příslušnými právními předpisy⁶⁹ k legálnímu odběru vody, kdy se voda může stát předmětem vlastnictví.⁷⁰

Rostlinstvo je jednou ze dvou živých složek životního prostředí, a tudíž i obnovitelnou složkou, tj. reprodukceschopným přírodním zdrojem, jehož rozmanitost je také základní podmínkou pro přežití člověka.⁷¹ Určení vlastnického práva k rostlinstvu je v souladu s již zmíněnou superficiální zásadou poměrně jednoznačné, ustanovení § 507 Občanského zákoníku dále rozvádí, že „*součástí pozemku je rostlinstvo na něm vzešlé*“. Rostliny jako takové pak tedy nejsou samostatně předmětem vlastnického práva, kdy vlastníkem zakořeněného rostlinstva na určitém pozemku je vždy vlastník dotyčného pozemku. V souladu s ustanovením § 1088 Občanského zákoníku⁷² je pak zřejmé, že vlastníkovu pozemku patří veškeré rostlinstvo, které na pozemku zakoření, a to i v případě, kdy cizí osivo zapustí kořeny. Typickým příkladem je pak vlastnictví lesa, respektive pozemku určeného k plnění funkce lesa, na kterém roste samotný porost (les), který je součástí pozemku, a až po jeho těžbě se stává samostatnou věcí. Zakořeněné rostliny tak nemohou být předmětem vlastnictví, avšak po jejich oddělení od pozemku jsou samostatným předmětem vlastnického práva a stávají se de facto plody pozemku a lze s nimi obchodovat. Pro úplnost je nutné dodat, že veřejnoprávní regulace⁷³ zakazuje některé zvláště chráněné rostliny sbírat, trhat či vykopávat, tudíž se nemohou stát ani samostatným předmětem vlastnictví, ostatně stejné ustanovení také přímo zakazuje jejich výměnu a prodej.

⁶⁷ § 2 odst. 1 zákona č. 254/2001 Sb. o vodách – „*Povrchovými vodami jsou vody přirozeně se vyskytující na zemském povrchu; tento charakter neztrácejí, protékají-li přechodně zakrytými úseky, přirozenými dutinami pod zemským povrchem nebo v nadzemních vedeních.*“

⁶⁸ § 2 odst. 2 zákona č. 254/2001 Sb. o vodách „*Podzemními vodami jsou vody přirozeně se vyskytující pod zemským povrchem v pásmu nasycení v přímém styku s horninami; za podzemní vody se považují též vody protékající podzemními drenážními systémy a vody ve studních.*“

⁶⁹ § 8 zákona č. 254/2001 Sb., o vodách, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁰ Pro úplnost autor uvádí, že odlišný právní režim vod je dále upraven ve speciálních zákonech č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 164/2001 Sb., lázeňského zákona, ve znění pozdějších předpisů.

⁷¹ DAMOHORSKÝ, M.: České právo životního prostředí, 2. rozšířené a aktualizované vydání.: Praha, UK v Praze, Právnická fakulta, s. 333.

⁷² *Při osetí pozemku cizím semenem nebo osázení cizími rostlinami náleží vlastníku pozemku, co takto přibude; rostliny mu však náleží až poté, co zapustí kořeny.*

⁷³ § 49 odst. 1 zákona č. 11/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Mezi druhou živou složku životního prostředí patří živočichové,⁷⁴ přičemž otázka vlastnictví živočichů je poměrně složitou problematikou. Občanský zákoník⁷⁵ přiznává zvířeti zvláštní význam a hodnotu, kdy na zvíře nelze hledět jako na pouhou věc a ustanovení o věcech se na zvíře uplatní jen v omezeném rozsahu – s tímto se Občanský zákoník vypořádává tak, že leckdy obsahuje speciální úpravu týkající se pouze zvířat. Úvodem lze říci, že předmětem vlastnického práva mohou být pouze ta zvířata, která jsou ovládána člověkem⁷⁶ (jsou v jeho fyzickém držení) a nežijí ve volné přírodě, jedná se například o domácí a hospodářská zvířata (ale i roj včel⁷⁷). Předmětem vlastnického práva tak nejsou v českém právním řádu volně žijící zvířata, určitou výjimku opět poskytuje veřejnoprávní regulace v podobě zákona č. 99/2004 Sb., o rybářství, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů, kdy ke zvířeti, která je předmětem výkonu těchto dvou předpisů, se nabývá vlastnické právo jejím ulovením⁷⁸ či uhynutím.⁷⁹ Judikatura Nejvyššího soudu pak uvádí, že se toto pravidlo netýká zvíře, která je chována v uzavřené oboře, protože tato je ve vlastnictví toho, kdo ji zakoupil nebo vyšlechtil.⁸⁰

Za další složku životního prostředí lze považovat lidskými schopnostmi a technickými dovednostmi ovladatelné přírodní síly. Jakožto přírodní síly P. Hubková v obecném komentáři k Občanskému zákoníku uvádí: „Přírodní silou je třeba rozumět energii, která obecně představuje schopnost hmoty konat práci. Pod pojem přírodní síly budou spadat všechny vědecky ověřené druhy energie, které lze prokazatelně ovládat a měřit.“⁸¹ Na ovladatelné přírodní síly se pak bude dle Občanského zákoníku přiměřeně hledět jakožto na věc hmotnou – tedy tyto složky životního prostředí mohou být za určitých okolností předmětem vlastnického práva, a to

⁷⁴ Pro zajímavost autor (i v kontextu zvoleného tématu) uvádí, že průkopníkem ochrany biodiverzity včetně ochrany fauny v Českých zemích byla především českokrumlovská větev rodu Schwarzenbergů, kdy již roku 1721 vydal Adam František Schwarzenberg nařízení o ochraně medvědů na panství českokrumlovském. Srov. Milan: České právo životního prostředí, 2. rozšířené a aktualizované vydání.: Praha, UK v Praze, Právnická fakulta, s. 334.

⁷⁵ § 494 Občanského zákoníku - *Živé zvíře má zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor. Živé zvíře není věcí a ustanovení o věcech se na živé zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze.*

⁷⁶ Srov. § 1049 Občanského zákoníku - *Zvíře chované v zoologické zahradě a ryba v rybníku nebo podobném zařízení, které není veřejným statkem, bez pána není.*

⁷⁷ Srov. § 1014 Občanského zákoníku

⁷⁸ Nutno podotknout, že možnost ulovit zvíře také podléhá veřejnoprávní regulaci, kdy lovit zvířata mohou pouze oprávněné osoby disponující mysliveckým či rybářským lístkem. Stejně tak je i dle § 5 odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb, o ochraně zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, zakázáno bezdůvodně usmrctvat zvířata.

⁷⁹ DIENSTBIER, F. a kol. – Nástroje ochrany životního prostředí – role práva, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2011, s. 57.

⁸⁰ Tamtéž s. 57.

⁸¹ HUBKOVÁ P. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, s. 551.

v rozsahu, kdy jsou měřitelné a ovladatelné-uchopitelné v určité distribuční soustavě v podobě energie.⁸²

Výše bylo nastíněno, jaké složky životního prostředí mohou být vlastnitelné, respektive co může být věcí vlastněnou konkrétní osobou, neboť určením konkrétního vlastníka se nám otvírá poměrně široká škála soukromoprávních nástrojů k ochraně životního prostředí. Primárně samozřejmě chráníme vlastnictví, případně držbu jako takovou, avšak víme-li, co můžeme vlastnit a jak určit konkrétního vlastníka, můžeme dále uplatnit prostředky, které nám nabízí právní řád jako předcházení škodám, sousedské právo a možnosti s ním spojené k ochraně věcí (složek životního prostředí), či institut náhrady škody, které jsou rozebrány dále.

4.3. Úvaha nad institutem vlastnictví a motivací vlastníka k ochraně životního prostředí z titulu jeho vlastnického práva

Vlastnické právo je základním stavebním kamenem Občanského zákoníku, zároveň je i nezbytnou podmínkou svobody a rozvoje jednotlivce.⁸³ Vlastnické právo řadíme do absolutních majetkových práv, a tudíž působí „*erga omnes*“, lze jej tedy uplatnit vůči každému a vůči každému také požívá ochrany. Základem vlastnického práva je věc držet – „*ius possidendi*“, věc užívat a požívat její plody a užitky – „*ius utendi, ius fruendi*“ a s věcí disponovat – „*ius disponendi*“.⁸⁴ Skrze všechna výše zmíněná oprávnění může vlastník působit na danou věc, a to i ve prospěch životního prostředí – je-li vlastnitelnou věcí. Z absolutní povahy vlastnického práva a jeho atributů tak nemá nikdo právo výše vymezená dílčí oprávnění rušit. Z čl. 11 odst. 1 Listiny pak vyplývá, že nejenže každý má právo vlastnit majetek, ale také, že veškeré vlastnictví si je co do vymezených práv rovno. Ač již samotná Listina zdůrazňuje význam vlastnického práva, i tento ústavněprávní předpis pamatuje na to, že vlastnictví zavazuje, a to v čl. 11 odst. 3, když stanoví, že „*Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.*“ Ochrana absolutního práva v podobě vlastnického práva tak ze své podstaty nemůže být neomezena. Úplná volnost při výkonu absolutních práv je spíše výjimečná a absolutní práva bývají omezena zejména veřejným zájmem

⁸² Tamtéž s. 551

⁸³ Jak o vlastnickém právu v úvodu svého komentáře k Listině píše Tomoszek M. a Vomáčka V. in: Husseini, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021.

⁸⁴ SCHELLEOVÁ I. a kol.: Sousedské spory a pragrafy, Computer Press, a.s., Brno, 2007, s. 3.

(jak již bylo zmíněno výše např. stanovením okruhu věcí, které mohou být pouze ve vlastnictví státu apod.).⁸⁵

Úvodem této kapitoly bylo řečeno, že každý vlastník je usměrňován zejména veřejnoprávní regulací při výkonu svého vlastnického práva tak, aby nepůsobil bezdůvodně škodu na životním prostředí. V návaznosti na Bosselammanovo pojetí antropocentrismu ve vztahu k životnímu prostředí stojí za zamyšlení, zda opravdu veřejnoprávní regulace vlastnického práva je tím nejúčinnějším nástrojem k ochraně životního prostředí, respektive usměrnění a omezení absolutního práva v podobě vlastnického práva k určité věci skrze autoritativní normotvorbu. Právní řád totiž dává vlastnickému právu určité limity jeho výkonu, avšak může mu nabízet i určité motivační prvky, tedy normotvůrce nemusí za účelem ochrany životního prostředí pouze omezovat vlastnické právo určitého jedince, ale může jeho dílčí oprávnění k dané věci a způsob jejich využití usměrňovat i pozitivní motivací skrze různé subvence, pobídky a náhrady.

Například lesy nebo zemědělská půda – bezesporu vlastnitelné složky životního prostředí – cílem komerčního vlastníka může být čistě antropocentrická maximalizace zisku například z vytěženého dřeva nebo prodané sklizně, na druhou stranu je však cílem vlastníka docílit ziskovosti pokud možno v průběhu co nejdelšího časového horizontu, ba dokonce myslet i na své potomky a jejich potenciální dědictví. Za zmínku také jistě stojí protnutí vlastnictví a osobnostních práv vlastníka, který k danému majetku může mít jakýsi jedinečný citový vztah.

Podle dat ministerstva zemědělství v ČR hospodaří na zemědělské půdě až 74 % nevládníků tzv. osob, které si půdu buďto pronajímají nebo propachtují, z toho pak až 70 % jsou právnické osoby.⁸⁶ Což je i v poměru k ostatním okolním státům poměrně značné číslo. Je zřejmé, že se způsob hospodaření a využití určitého pozemku nebo lesa nevládníkem bude lišit od hospodaření samotného vlastníka. Vlastník ví, že pokud bude řádně pečovat o své vlastnictví (pozemky, lesy), docílí nejvyššího a dlouhodobě udržitelného zisku, zároveň může mít k určitému místu ve svém vlastnictví i jakýsi citový vztah, který ho nutí nakládat se svým vlastnictvím tak, aby jej zbytečně nezatěžoval a nepoškozoval. Výkon vlastnického práva, ač se na první pohled může zdát v přímém rozporu s cílem ochrany životního prostředí, neboť vlastnické právo ve své podstatě slouží člověku a nikoliv životnímu prostředí, může být naopak tím zdaleka nejúčinnějším nástrojem k ochraně životního prostředí, ač zmíněný aspekt vlastnického práva může být vnímán jen jako jakýsi „vedlejší produkt“ při výkonu vlastnického práva.

⁸⁵ HURDÍK J. a kol.: Občanské právo hmotné – obecná část, absolutní majetková práva, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 201.

⁸⁶ Ministerstvo zemědělství ČR: https://eagri.cz/public/web/file/611976/SVZ_Puda_11_2018.pdf

Tuto tezi dokazují i aktivity Asociace soukromého zemědělství, která nejenže sdružuje malé soukromé zemědělce (vlastníky půdy), ale aktivně se věnuje i poradenství a odbornému rozvoji šetřeného zemědělství v ČR.⁸⁷ Velice zajímavá je pak čistě soukromá aktivita Českého svazu ochránců přírody, respektive tzv. pozemkových spolků, jejichž cílem je prostřednictvím (aktuálně třech) lesních lokalit v péči těchto pozemkových spolků vytvořit optimální podmínky pro přežití mnoha druhů ohrožených rostlin a živočichů.⁸⁸ Za zmínku stojí také obdobná činnost České společnosti ornitologické, která zřizuje chráněná území a rezervace pro ptáky právě skrze výkup pozemků a přetváření krajiny.⁸⁹ Jako nástroj k ochraně životního prostředí, ať už je to krajina jako taková, nebo živočichové, tak slouží čistě soukromoprávní institut vlastnického práva a oprávnění nakládat si se svým vlastnictvím dle svého uvážení. I přesto, že tento způsob ochrany životního prostředí může být poměrně nákladný, je bezesporu velmi efektivním prostředkem.

⁸⁷ Činnost v oblasti propagace ekologického udržitelného zemědělství: <https://www.asz.cz/poradenstvi/odborne-clanky/>

⁸⁸ Bližší informace o činnostech těchto spolků zde: <https://pozemkovespolky.cz/podpora-biodiverzity-lesnich-lokalit-prostrednictvim-pozemkovych-spolku/>

⁸⁹ Bližší informace o aktuálních ptačích parcích zde: <https://www.birdlife.cz/rezervace/>

5. Sousedské vztahy

V úvodu předchozí podkapitoly byly letmo zmíněny limity vlastnického práva, kdy bylo řečeno, že ochrana absolutního práva v podobě vlastnického práva ze své podstaty nemůže být neomezena. Úplná volnost při výkonu absolutních práv je spíše výjimečná a absolutní práva bývají omezena zejména veřejným zájmem (jak již bylo zmíněno výše např. stanovením okruhu věcí, které mohou být pouze ve vlastnictví státu apod.).⁹⁰

Právní řád také hledá jakýsi kompromis mezi více zájmy, ať je to zájem individuální na jedné straně a obecný na druhé straně (v podobě například nastavení přípustnosti a podmínek vyvlastnění určité věci nebo vyrovnanosti mezi právy více osob), neboť vymezení určitého práva jedné osobě v sobě nese omezení jiné osoby – tímto se dostáváme do podstaty a smyslu „sousedského práva“. Podstatou sousedského práva je tak úprava vztahů mezi vlastníky sousedících pozemků, respektive úprava práv v potenciálním konfliktu dvou vlastníků (sousedů). Na jedné straně máme vlastníka určitého pozemku, který chce plně vykonávat svá dílčí oprávnění vyplývající z vlastnického práva k určité nemovité věci, na druhé straně je pak další vlastník (soused), který určitým způsobem zasahuje do vlastnického práva svého souseda, a tím jej ruší.

Exaktní vymezení sousedských právních vztahů český právní řád ani právní teorie nezná (nutno dodat, že to není ani možné), pro tuto kapitolu ve vztahu k životnímu prostředí budou významné zejména právní vztahy mezi vlastníky dvou sousedících nemovitých věcí – zpravidla se bude jednat o nemovité věci, které mají společnou hranici. Možná poněkud zjednodušeně lze vymezit rozsah úpravy sousedského práva na dva podstatné konflikty v právních vztazích, a to zejména problematiku vstupu na vlastní (sousední) pozemek a rušící aktivity jednoho z vlastníků (sousedů).

Na úvod této kapitoly je vhodné vymezit základní ustanovení o sousedských právech stejně tak, jako základní zásady občanského práva vztahující se na právní vztahy mezi dvěma vlastníky sousedících pozemků, které nám mohou pomoci především při aplikaci předmětných ustanovení. Oproti občanskému zákoníku č. 40/1964 Sb. je současná právní úprava sousedských práv

⁹⁰ HURDÍK J. a kol.: Občanské právo hmotné – obecná část, absolutní majetková práva, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 201.

výrazně podrobnější.⁹¹ Dřívější právní úprava pouze v ustanovení § 127 odst. 1 určovala, že vlastník nemovitosti se musí zdržet všeho, čím by nad míru přiměřenou místním poměrům obtěžoval jiného nebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práva.⁹² Přičemž současný Občanský zákoník upravuje sousedské vztahy (mimo jiné) zejména v ustanovení § 1012-1028, významný je také § 2093 a další ustanovení o náhradě škody, ustanovení § 1003-1008 poskytující ochranu proti svémocnému rušení držby.⁹³

Co se týče základních zásad občanského práva vztahujících se na sousedské vztahy, lze do výčtu zahrnout zejména zásadu autonomie vůle vyplývající zejména z absolutní povahy vlastnického práva, zásadu dispozitivnosti právní úpravy, zásadu ekvity zahrnující princip dobrých mravů a zákazu zneužití subjektivních práv. Významné budou také zásada právní jistoty, ochrana práv nabytých v dobré víře a také zásada prevence a „*vigilantibus iura*“.⁹⁴ Zejména v případě výkladu neurčitých právních pojmů a dobrých mravů budou při aplikaci výše zmíněných zákonných ustanovení tyto elementární zásady hrát významnou roli.

5.1. Imise obecně

Latinský původ pro imise je slovo „*immissio*“, v překladu by šlo toto označení přeložit jako „*vhánění*“, popřípadě „*vpuštění*“ nebo „*vnikání*“⁹⁵ – již tento latinský původ nám implikuje, že se bude jednat o nežádoucí jev ovlivňující vlastnickou sféru určité osoby, tedy zásah do sousedova užívání určité nemovitosti, a to zejména v podobě účinků, které fyzicky přesahují věc samu.⁹⁶ Tyto účinky určité činnosti pak negativním a nežádoucím způsobem působí na jiné osoby nebo věci.⁹⁷ Pod pojmem imise si lze příkladem představit následující účinky: vypouštění vody nebo splašků, stínění, nadměrné osvětlení, nadměrný hluk, znečištění ovzduší prachem nebo popelem, zápach, nadměrné teplo, přelétání míčů, a dokonce třeba i rušení hmyzem nebo hlodavci v důsledku zanedbání péče o pozemek. Nutno podotknout, že neexistuje taxativní výčet

⁹¹ SCHELLEOVÁ I., 2007, op. cit., s. 33.

⁹² A dále: „*Proto zejména nesmí ohrozit sousedovu stavbu nebo pozemek úpravami pozemku nebo úpravami stavby na něm zřízené bez toho, že by učinil dostatečné opatření na upevnění stavby nebo pozemku, nesmí nad míru přiměřenou poměrům obtěžovat sousedy hlukem, prachem, popílkem, kouřem, plyny, parami, pachy, pevnými a tekutými odpady, světlem, stíněním a vibracemi, nesmí nechat chovaná zvířata vnikat na sousedící pozemek a nešetrně, popřípadě v nevhodné roční době odstraňovat ze své půdy kořeny stromu nebo odstraňovat větve stromu přesahující na jeho pozemek.*“

⁹³ SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J.: *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*, první vydání, Leges, Praha, 2015, s. 10.

⁹⁴ Tamtéž s. 10.

⁹⁵ Tamtéž s. 169.

⁹⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. prosince 2016 sp. zn. 22 Cdo 3778/2015 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2017 sp. zn. 22 Cdo 1881/2017

⁹⁷ SMOLKOVÁ, M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1084-1085

imisi, pro tuto kapitolu je však zásadní, že imisemi lze rozumět takové účinky činnosti (ale třeba i opomenutí) vlastníka (ale i všech uživatelů určité nemovitosti, jako jsou návštěvníci, nájemce, oprávněný ze služebnosti apod.) sousedící nemovitosti, které pronikají na sousedící pozemek⁹⁸ a které zpravidla sousední vlastník vnímá negativně a rušivě.

Než bude probráno základní rozdělení imisí na imise přímé a nepřímé, k pochopení problematiky úpravy sousedských práv je také vhodné zmínit ustanovení § 1012 Občanského zákoníku, které výslovně stanoví, že výkon vlastnického práva není absolutně neomezený, neboť vlastnické právo lze vykonávat pouze „v mezích právního řádu“, přičemž obsahuje tzv. generální klauzuli.⁹⁹ Jedná se o jakousi obecnou úpravu sousedských vztahů, když citované ustanovení ve druhé větě uvádí, že: „*Vlastníku se zakazuje nad míru přiměřenou poměrům závažně rušit práva jiných osob, jakož i vykonávat takové činy, jejichž hlavním účelem je jiné osoby obtěžovat nebo poškodit.*“¹⁰⁰ Nad to pak ustanovení § 1013 a násl. Občanského zákoníku rozvádí výše citované ustanovení a určují, v jakých konkrétních případech se má použít. Dané ustanovení tak míří přímo na konkrétního vlastníka dané věci a stanovuje mu povinnost, aby při výkonu svého vlastnického práva zvážil, zda nedojde k nepřiměřenému a podstatnému zásahu do práv sousedících vlastníků.¹⁰¹ Přičemž rušit souseda lze samozřejmě jak činností, tak i nečinností, viz například nadměrné obtěžování hmyzem v důsledku zanedbání péče o pozemek. Citované ustanovení také přímo navazuje na základní zásadu občanského práva „*neminem laedere*“, která stanoví, že při výkonu subjektivních práva je zakázáno někomu škodit, poškozovat či rušit druhého v jeho právech.

Komentářová literatura a judikatura striktně odlišují zákaz závažného rušení práv jiných osob v ustanovení § 1012 Občanského zákoníku (generální klauzule), zákaz imisí v ustanovení § 1013 Občanského zákoníku a škodu dle ustanovení § 2903 odst. 2.¹⁰² Komentářová literatura konkrétně zmiňuje, že: „*Na rozdíl od § 1012 a 1013 lze povinnost něco pozitivního konat žádat a rozhodnutím uložit pouze při naplnění podmínek § 2903 odst. 2 (zejména tedy, existuje-li ohrožení škodou, která je vážná – k podmínkám aplikace srov. NS 22 Cdo 3778/2015). Naopak žalobou na základě § 1012 a § 1013 odst. 1 lze žádat, aby se rušitel imisí zdržel, a je na rušitelově uvážení, jakým způsobem zákazu vyhová (viz 1013).*“¹⁰³

⁹⁸ K nežádoucímu účinku samozřejmě může dojít nejen na sousedící nemovitosti, ale i na okolních vzdálenějších nemovitostech.

⁹⁹ Která svým obsahem je téměř totožná se zmíněným ustanovením § 127 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb.

¹⁰⁰ Ustanovení § 1012 odst. 2 Občanského zákoníku.

¹⁰¹ SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J., 2015, op. cit, s. 157.

¹⁰² Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. května 2005, sp. zn. Cdo 1733/2004.

¹⁰³ SMOLKOVÁ, M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 1083.

5.2. Imise: rozlišení a náležitosti

Občanský zákoník rozlišuje imise přímé a nepřímé. Přímé imise vznikají v důsledku přímého přivedení určitého účinku na druhý pozemek např. svádění vody ze svého pozemku na sousední pozemek, zasypání příkopu, které má za následek zaplavování sousedního pozemku¹⁰⁴, vyústění okapu na sousední pozemek apod.¹⁰⁵ Takto vzniklé imise jsou bez dalšího zakázány a neuplatní se kritérium nepřiměřené místním poměrům a stupně obtěžování souseda, jak je tomu u nepřímých imisí (viz výklad níže). Řeší se pouze, zda existuje zvláštní právní důvod přivádět přímé imise na sousedův pozemek. Právo přivádět imise na sousedův pozemek si mohou vlastníci sousedících pozemků totiž dojednat (smlouvou apod.), a to dokonce i jako služebnost.¹⁰⁶

Oproti tomu nepřímé imise vznikají na jedné nemovitosti, kde se také zejména projevuje určitý účinek – následek, který se však šíří i na nemovitosti sousední, nemusí se však jednat jen o přímo sousedící nemovitosti, ale i vzdálenější. Nejvyšší soud v poměrně recentní judikatuře shrnul rozlišení přímých a nepřímých imisí v rozsudku sp. zn. Cdo 2635/2020,¹⁰⁷ přičemž poměrně obsáhle odkázal na předchozí rozhodovací praxi, včetně komentářové literatury, kdy zopakoval, že „Z textu § 1019 odst. 1 o. z. je patrné, že zákon neaprobuje stékání vody ani padání sněhu ze střechy na sousední pozemek, bez ohledu na jejich míru. Důvodem pro takový postup je zjevně to, že tyto děje považuje za přímý zásah do vlastnického práva toho, na jehož pozemek stéká voda nebo padá sníh ze střechy. Nedávalo by smysl, kdyby současně mělo jít o nepřímou imisi, proti které by se soused mohl bránit jen s omezeními vyplývajícími z § 1013 odst. 1 o. z., věty první. Jde tu o přímé přivádění imise – vody či sněhu – na pozemek jiného vlastníka, které je nepřípustné bez ohledu na míru takových vlivů a na stupeň obtěžování souseda, ledaže se opírá o zvláštní právní důvod.“ Nepřímé imise jsou pak zakázány pouze tehdy, jsou-li místním poměrům nepřiměřené a podstatně omezují obvyklé užívání pozemku v daném místě, přičemž Občanský zákoník v ustanovení § 1013 odst. 1 věty 1. vypočítává demonstrativní výčet nepřímých imisí.¹⁰⁸

Účelem výše uvedeného ustanovení není zabránit vzniku jakýchkoliv imisí (například, že na pozemku nebude ani jeden list ze stromu, který roste na pozemku souseda), cílem je zajistit, „aby

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Dále srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3. května 2015 sp. zn. 22 Cdo 3277/2014, nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu sp. zn. 22 Cdo 2588/2022.

¹⁰⁶ SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J., 2015, op. cit, s. 170.

¹⁰⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2021, sp. zn. 22 Cdo 2635/2020.

¹⁰⁸ § 1013 odst. 1 věta 1. Občanského zákoníku: „Vlastník se zdrží všeho, co působí, že odpad, voda, kouř, prach, plyn, pach, světlo, stín, hluk, otřesy a jiné podobné účinky (imise) vnikají na pozemek jiného vlastníka (souseda) v míře nepřiměřené místním poměrům a podstatně omezují obvyklé užívání pozemku; to platí i o vnikání zvířat.“

žalobci nebyli předmětnými imisemi obtěžováni nad míru přiměřenou místním poměrům, neboť rozhodnutím soudu na základě žaloby podle § 1013 odst. 1 ObčZ lze korigovat právě a pouze imise jdoucí nad míru přiměřenou místním poměrům a podstatně omezující obvyklé užívání pozemku.¹⁰⁹ Je tak vždy nutné podle okolností konkrétního případu s přihlédnutím k místním poměrům posoudit, zda obtěžování dosahuje takové intenzity, aby bylo možné vůbec ustanovení § 1013 odst. 1 Občanského zákoníku aplikovat (o tom výklad níže). „Zákon tedy činí např. rozdíl mezi vehnáním drůbeže na sousedův pozemek (to je vždy zakázáno) a samovolným vnikání drůbeže volně vypuštěné (to může být např. ve venkovských poměrech za určitých okolností přípustné).“¹¹⁰ Již z podstaty podmínky „podstatné omezení obvyklého užívání pozemku“ vyplývá, že imise, ke které došlo pouze jednou a dále se již neopakuje, je právně nevýznamná. Zároveň je také nutné podotknout, že se může jednat nejen o obtěžování imisí přímo vlastníka samého, ale i členů jeho rodiny, domácnosti či nájemců nemovitosti.

V případě posuzování míry obtěžování imisemi je nutno opětovně podotknout, že každý je povinen snášet imise z běžného užívání pozemku. Právně relevantními, tedy podstatnými imisemi k aplikaci ustanovení § 1013 Občanského zákoníku pak budou ty imise, které obtěžují „nad míru přiměřenou místním poměrům“. Jedná se o poměrně neurčitý pojem. Soud v jednotlivých případech zkoumá především překročení společensky akceptovatelného rušení, přičemž přihlédne zejména k poměrům v daném místě a čase a taktéž k poměrům, které jsou objektivně žádoucí.¹¹¹ Hodnotí se vždy poměry v dané lokalitě podle místních zvyklostí (jinak tomu bude v panelákovém bytě a jinak na vesnici), ale i místě v dané lokalitě. Soud tak musí nejprve stanovit, jaká je v dané věci míra přiměřená poměrům. Nemusí to však být jen poměry místní, ale může jít i poměry dané k určitému druhu činnosti.¹¹² Otázku míry (ne)přiměřené místním poměrům soud hodnotí v době, kdy rozhoduje.¹¹³ „Hodnocení do značné míry závisí na soudcovském uvážení, přičemž soud může výjimečně a v závažných případech přihlédnout i k subjektivním hlediskům ve vztahu k osobě toho, kdo se ochrany domáhá.“¹¹⁴ Kritérium nepřiměřené místním poměrům a soudcovské uvážení musí být vždy objektivně zjištělné.¹¹⁵

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2023 sp. zn. 22 Cdo 3552/2021.

¹¹⁰ SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J., 2015, op. cit, s. 170.

¹¹¹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. února 2008 sp. zn. 22 Cdo 3532/2006.

¹¹² SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J., 2015, op. cit, s. 163.

¹¹³ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. ledna 2016 sp. zn. 22 Cdo 3799/2015 a SMOLKOVÁ M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 1085.

¹¹⁴ SMOLKOVÁ M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 1085

¹¹⁵ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2023, sp. zn. 22 Cdo 3552/2021.

Určitým vodítkem mohou být samozřejmě limity stanovené právními předpisy, kdy míra přiměřená poměrům je zpravidla překročena, pokud „*obtěžování jde nad limit stanovený právním předpisem, a to bez ohledu na to, zda jde o obtěžování v místě obvyklé, anebo obvyklé u určitého druhu činnosti.*“¹¹⁶ V rámci stanovení těchto limitů, které jsou významné pro samotné posouzení míry obtěžování imisemi, dochází i k ochraně složek životního prostředí a protnutí práva veřejného a soukromého, ač je důležité zdůraznit, že když dojde k překročení veřejnoprávních limitů, neznamená to, že nedošlo k překročení vyloženě soukromoprávního limitu v podobě míry přiměřené místním poměrům. Je také nutné podotknout, že pokud určitá činnost je povolena veřejnoprávním předpisem, neznamená to, že nemohou vznikat podstatné imise, o tom ale výklad níže v rámci privilegovaných imisí. Judikatura pak stanovila, že obecná prospěšnost určité činnosti je jedním z kritérií, ke kterému by měl soudce přihlídnout v rámci soudcovského uvážení v hraničních situacích.¹¹⁷ Právě toto kritérium může být velice prospěšné pro výklad ve prospěch životního prostředí a judikatura Nejvyššího soudu na to nezapomíná např. v rámci posuzování včel jako užitečného hmyzu.¹¹⁸

Soud by měl také zkoumat při stanovení, zda se jedná o podstatné imise nejen jejich nepřiměřenost místním poměrům, ale i tzv. poměry druhové, tedy podstatnými imisemi jsou takové imise, které „*podstatně omezují obvyklé užívání pozemku*“. Ačkoliv určitá imise může překračovat míru přiměřenou místním poměrům, nebude se jednat o podstatné imise, pokud taková imise nebude omezovat vlastníka sousedících nemovitostí k jejich obvyklému užívání. Co si lze ale představit pod poměrně obecným pojmem obvyklé užívání? Jedná se zejména o faktické užívání pozemku, pokud není protiprávní.¹¹⁹ P. Bezouška přitom rozsah pojmu užívání odvozuje od „*možností daných právním panstvím vlastníka nad věcí. Podstatnost vnímá tak, že narušuje podstatu chráněného užívání z pohledu průměrně vnímavého člověka.*“¹²⁰ Pro obvyklé užívání je pak důležité především hodnocení způsobu užívání, které je obvyklé v jiných podobných lokalitách nebo zařízeních, vždy podle jejich druhu. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2015, sp. zn. 22 Cdo 3940/2014: „*Je třeba vymezit, jaký okruh pozemků zahrnout pod pojem „obvyklé užívání“ (včetně budov, a to i těch, které se nestaly součástí pozemku). Tak nelze zcela srovnávat poměry v obytné části průmyslového města, jehož továrny*

¹¹⁶ SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J., 2015, op. cit, s. 165.

¹¹⁷ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015, sp. zn. 22 Cdo 636/2014.

¹¹⁸ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2004, sp. zn. 22 Cdo 1421/2003.

¹¹⁹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2015, sp. zn. 22 Cdo 3940/2014 a Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2017, sp. zn. 22 Cdo 1489/2016.

¹²⁰ SMOLKOVÁ M., in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 1085.

přímo či nepřímo zajišťují zaměstnání pro významnou část obyvatel, s poměry v obci, zaměřené na turistiku a rekreaci.“ Je tak zřejmé, že se bude jednat o čistě objektivní kritérium, a nikoliv o subjektivní představu rušené osoby, která do značné míry může být naopak hodnoticím kritériem v případě určení míry obtěžování přiměřené místním poměrům.

5.3. Privilegované imise

Od „běžných“ reprobovaných imisí je nutné odlišit tzv. privilegované imise dle ustanovení § 1013 odst. 2 Občanského zákoníku, který privileguje takové imise, které vznikají v důsledku provozu závodu nebo podobného zařízení, jež bylo úředně schváleno.¹²¹ Citované ustanovení však nově zavádí (opět rozdílně od reprobovaných imisí), že soused má právo pouze na náhradu újmy v penězích, „i když byla újma způsobena okolnostmi, k nimž se při úředním projednávání nepřihlédlo. To neplatí, pokud se při provádění provozu překračuje rozsah, v jakém byl úředně schválen.“¹²² Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 29. března 2017, sp. zn. 22 Cdo 4847/2016 uvedl, že: „*Minimální podmínkou pro aplikaci § 1013 odst. 2 o. z. je, že imise je důsledkem provozu závodu nebo podobného zařízení, který byl úředně schválen, přičemž ve schvalovacím procesu byl schvalující orgán povinen zabývat se účinky provozu na okolí (zpravidla na životní prostředí).*“¹²³ V rámci veřejnoprávního povolení k určité činnosti se tak povoluje činnost, při níž zpravidla vznikají imise, v tomto schváleném rozsahu se pak dále nelze bránit před imisemi v rámci § 1013 odst. 1 Občanského zákoníku, tedy negatorní žalobou na zdržení se imisí.¹²⁴ Obtěžovaný se měl proti potenciálním reprobovaným imisím bránit v rámci veřejnoprávního povolovacího řízení určité činnosti, z výše citovaného ustanovení mu vyplývá pouze nárok na náhradu újmy, a to formou peněžité náhrady. „*Pokud tedy činnost, při níž vznikají negativní účinky, nepřekračuje rozsah úředního povolení, ale překračuje míru přiměřenou místním poměrům a podstatně omezuje užívání pozemku, je nutné domáhat se nároku na náhradu*

¹²¹ Spáčil J. uvádí, že: „*tato výjimka vychází z § 364a OZO, který v Rakousku do dnes platí, při výkladu § 1013 odst. 2 o.z. lze proto vycházet z rakouských zkušeností. Účelem tohoto ustanovení je ochrana průmyslového, resp. živnostenského podnikání. Vylučuje se proto ochrana postiženého souseda průmyslového závodu negatorní žalobou, soused tedy nemůže zabránit provozu závodu v rozsahu, ve kterém byl úředně povolen.*“ In SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J., 2015, op. cit, s. 174.

¹²² § 1013 odst. 3 věta poslední Občanského zákoníku.

¹²³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2017, sp. zn. 22 Cdo 4847/2016.

¹²⁴ SMOLKOVÁ M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1088.

újm, a nikoliv negatorního nároku“.¹²⁵ Avšak výjimka § 1013 odst. 2 Občanského zákoníku se za žádných okolností netýká přímých imisí.

Ve vztahu k ochraně životního prostředí se tak výše probírané ustanovení týkající se privilegovaných imisí uplatní pouze omezeně a pouze k dosažení náhrady újmy v penězích, je však nutné zmínit, že tento limit privilegovaných imisí se vztahuje pouze na zásah do vlastnického práva, jinak tomu bude u jiných práv, jako je třeba právo na ochranu zdraví, soukromí či osobnosti, na které se předmětný limit nikterak nevztahuje. Dopady určitého provozu mohou mít bezesporu velice negativní účinky na své okolí, ač jsou veřejnoprávními předpisy povoleny. Obtěžovanému tak může mimo jiné zbývat ještě možnost domáhat se svého práva proti nadměrným imisím z povoleného závodu v rámci ochrany osobnosti dle ustanovení § 81 odst. 2 Občanského zákoníku (o tomto ale výklad níže). Lze také uvažovat o aplikaci ustanovení § 2093 odst. 2 Občanského zákoníku, kdy obtěžovaný potenciálně při vážném ohrožení může požadovat, aby soud uložil vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící újmy.

Za zmínku také stojí, že u výše uvedeného povolovacího řízení určitého provozu či závodu dochází k evaluaci pouze potenciálních imisí, vůči kterým má vlastník možnost se vyjádřit v rámci povolovacího řízení, případně podat své námítky, a tím se proti nim bránit. Nabízí se tak otázka, jak je to s imisemi, které se v rámci předmětného povolovacího řízení nikterak neřešily, tudíž se k nim účastník řízení – vlastník – nemohl vyjádřit a ani nikterak bránit – jedná se o privilegované imise, nebo imise běžné? Autor je toho názoru, že se jedná o imise běžné, a nikoliv privilegované, a to převedším z toho důvodu, že při opomenutí určité potenciální imise v rámci povolovacího řízení by v případě, kdy by se jednalo později o privilegovanou imisi, bylo vlastníkovu fakticky znemožněno se jakýmkoliv způsobem bránit proti této „opomenuté“ imisi. To se týká například vibrací, které často stojí stranou mimo povolovací řízení.

5.4. Nástroje ochrany před imisemi – negatorní žaloba

Soukromé právo, potažmo Občanský zákoník nabízí mnoho různorodých nástrojů, jak se domoci svého práva – ve vztahu k ochraně před reprobovanými imisemi patří mezi dva základní nástroje svépomoc a negatorní žaloba (u privilegovaných imisí je to naopak žaloba na náhradu vzniklé škody). Občanský zákoník dovoluje tomu, komu hrozí bezprostřední neoprávněný zásah do jeho práva, aby jej sám odvrátil přiměřeným způsobem.¹²⁶ Ve vztahu k reprobovaným imisím

¹²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. února 2017, sp. zn. 22 Cdo 561/2015 a SMOLKOVÁ M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 1088.

¹²⁶ Srov. § 14 Občanského zákoníku – „(1) Každý si může přiměřeným způsobem pomoci k svému právu sám, je-li jeho právo ohroženo a je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě. (2) Hrozí-li neoprávněný zásah do práva

si lze představit případy stíhání chovaného zvířete na cizím pozemku, dovolené (možná lépe řečeno předem oznámené) odstranění větví a kořenů sousedova stromu apod.¹²⁷ Ač problematika svépomoci a mezi jejího uplatnění je jistě zajímavá a mohla by jí být věnována značná část této kapitoly, pro cíle této práce postačí stručný výklad a zdůraznění, že mimo negatorní žaloby se lze svého práva v mezích zákonného oprávnění domoci sám – více pozornosti i z hlediska praktického uplatnění a ochrany před neoprávněnými imisemi si zaslouží zápůrčí žaloba.

Uplatnění negatorní žaloby k ochraně před reprobovanými imisemi vyplývá hned z několika ustanovení Občanského zákoníku. Ustanovení § 12 Občanského zákoníku stanoví, že „Každý, kdo se cítí ve svém právu zkrácen, může se domáhat ochrany u orgánu vykonávajícího veřejnou moc. Není-li v zákoně stanoveno něco jiného, je tímto orgánem veřejné moci soud.“ Zároveň ustanovení § 1042 Občanského zákoníku uvádí, že „Vlastník se může domáhat ochrany proti každému, kdo neprávem do jeho vlastnického práva zasahuje nebo je ruší jinak než tím, že mu věc zadržuje.“ Právě toto ustanovení bude základem k uplatnění negatorní žaloby, a to v návaznosti na ustanovení § 1013 odst. 1 Občanského zákoníku. Negatorní žalobou se lze domáhat vydání rozhodnutí, kterým se ukládá rušiteli povinnost zdržet se přesně vymezeného rušení.¹²⁸ Čistě na rušiteli (povinném) je pak následně si zvolit taková opatření, jimiž zamezí dalšímu obtěžování souseda. Soud tak ve výroku nestanoví, jakým způsobem toho má být dosaženo. Toto také shrnul Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 23. února 2023, sp. zn. 22 Cdo 3552/2021, když uvedl, že: „Negatorní žalobou dle § 1013 odst. 1 je možné se domáhat pouze vydání rozsudku, jímž bude žalovanému uložena povinnost zdržet se přesně vymezeného rušení výkonu vlastnického práva, nikdy ne uložení jakékoliv aktivní povinnosti něco konat. Volba řešení, jak zabránit obtěžování, je na povinném. Má směřovat preventivně k zabránění obtěžování/k příčině. Pouze výjimečně za zvláštních okolností lze reagovat na již nastalý stav. Povinnost zdržet se obtěžování spadem listí – výjimečně v tomto konkrétním případě připadá do úvahy spadlé listí odstranit, nelze však uložit výrokem v řízení dle § 1013 odst. 1.“¹²⁹

Co se týče aktivní a pasivní legitimace, osobou oprávněnou podat negatorní žalobu bude zpravidla každý vlastník pozemku (soused), který je imisí rušen, nemusí se však jednat o pozemek, jenž je přímo přiléhající, tzv. má společnou hranici. Spáčil J. pak ve své publikaci rozšiřuje aktivní legitimaci i na vlastníka budovy na pozemku: „Protože však i nadále budou

bezprostředně, může jej každý, kdo je takto ohrožen, odvrátit úsilím a prostředky, které se osobě v jeho postavení musí jevit vzhledem k okolnostem jako přiměřené. Směřuje-li však svépomoc jen k zajištění práva, které by bylo jinak zmařeno, musí se ten, kdo k ní přikročil, obrátit bez zbytečného odkladu na příslušný orgán veřejné moci.“

¹²⁷ SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J., 2015, op. cit, s. 249.

¹²⁸ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. prosince 1984 ČSR, sp. zn. Cpj 51/84.

¹²⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2023, sp. zn. 22 Cdo 3552/2021.

*některé stavby samostatnými předměty právních vztahů (věcmi), je dosah tohoto ustanovení patrně širší. Tam, kde se budova nestane součástí pozemku, bude účastníkem tohoto vztahu na straně rušící i rušené i vlastník budovy.*¹³⁰ A dále poukazuje na ustanovení § 1044 Občanského zákoníku, od kterého odvozuje i aktivní legitimaci nájemce a osoby oprávněné užívat pozemek, jakož i poctivého, řádného a pravého držitele či dokonce vlastníka movité věci.¹³¹ Co se týče pasivní legimitace, bude se jednat o přímého rušitele jako je např. vlastník nemovité věci či oprávněný uživatel věci, který souseda imisemi ruší. Z pohledu ochrany životního prostředí ve vztahu k uplatnění negatorní žaloby v rámci ochrany proti reprobovaným imisím může být někdy obtížně identifikovat přímého rušitele. Judikatura¹³² i komentářová literatura¹³³ pak uvádí, že v některých případech může být též žalován tzv. nepřímý rušitel, kterému je jednání přímých rušitelů právně přiřitatelné. Rozhodujícím faktorem přiřitatelnosti pak bude zejména skutečnost *„zda měl nepřímý rušitel možnost nebo povinnost rušení ze strany třetích osob (přímých rušitelů) ovlivnit nebo mu zabránit.*¹³⁴ Bude se zpravidla jednat o případy, kdy uživatelé určité věci jsou neznámi (případně velmi obtížně identifikovatelní i ve vztahu k identifikaci k podání žaloby), například hosté restaurace nebo penzionu, klienti provozovny podnikatele, uživatelé příjezdové cesty apod.

Závěrem je ještě vhodné podotknout, že před samotným uplatněním práva na ochranu proti imisím prostřednictvím negatorní žaloby má vlastník určitého pozemku mnoho prostředků, jak vůbec zabránit jakémukoliv potenciálnímu vzniku imisí, a to zejména v různých povolovacích správních řízeních. Například v rámci uplatnění občanskoprávních námitek v řízení podle stavebního zákona či u potenciálních privilegovaných imisí lze uplatnit svá práva v povolovacím řízení týkající se činnosti, která potenciálně může rušit vlastníka. Judikurní praxe pak stanovila, že stavební úřady se s těmito námitkami musí vypořádat, ač se jedná o občanskoprávní námítky. *„I když vznesené námítky žalobci ve stavebním řízení jsou námítkami občanskoprávními, svěřuje zákon rozhodnutí o těchto námítkách vznesených ve stavebním řízení do pravomoci stavebního úřadu, jehož povinnost o ní rozhodnout z úřední povinnosti vyplývá z § 66 stavebního zákona. Proto stavební úřad nemůže účastníka, který vznáší námitku, že zamýšlenou stavbou dojde k zastínění jeho okna a bránění ve výhledu, odkázat na soud. Jde o případ, kdy je občanskoprávní*

¹³⁰ SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J., 2015, op. cit, s. 171.

¹³¹ Tamtéž s. 171.

¹³² Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2017, sp. zn. 22 Cdo 374/2015-I.

¹³³ Srov. SMOLKOVÁ M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 1086-1087.

¹³⁴ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2017, sp. zn. 22 Cdo 374/2015-I.

věc svěřena k rozhodnutí jinému orgánu než soudu.“¹³⁵ Čistě soukromoprávní obranou předejití potenciálním imisím může být podání žaloby, kterou se vlastník domáhá v souladu s ustanovením § 1004 odst. 1 Občanského zákoníku zákazu provádění určité stavby (například i pozemních komunikací).

5.5. Ochrana životního prostředí před imisemi na příkladu znečištění hlukem

Zvuky a ruch jsou součástí přirozeného prostředí člověka i zvířat. Jsou vyvolány lidskými aktivitami nebo přírodními jevy, přičemž každý zvuk má na životní prostředí včetně člověka různý dopad. Hluk je pak nechtěný zvuk¹³⁶, který člověka, ale i faunu ruší, obtěžuje a/nebo dokonce poškozuje (na zdraví, na majetku, na životním prostředí), přičemž o jeho negativním působení rozhoduje především jeho intenzita a doba trvání.¹³⁷ Jelikož se bezesporu jedná o velice významnou imisi, především v městském prostředí, kde se na zahuštěném prostoru dostává do konfliktu mnoho subjektivních práv vlastníků, nabízí se, že ochrana životního prostředí skrze soukromoprávní nástroje ochrany před reprobovanými imisemi bude u hluku velice efektivním řešením. *“Soukromoprávní prostředky ochrany před hlukem mohou být vhodným doplňkem prostředků veřejnoprávních. Soudní ochrana je potřebná především tam, kde selhaly orgány veřejné správy (zejména krajské hygienické stanice a Ministerstvo zdravotnictví, ale i stavební úřady a úřady obecní) při své povinnosti chránit zdraví obyvatel před nadměrným hlukem.”*¹³⁸

Velice zajímavým případem jsou pak imise na pozemních komunikacích, a to nejen ve vztahu k určení nepřímého rušitele (jak bylo popsáno výše), ale i efektivnosti vymáhání ochrany životního prostředí právě prostřednictvím žaloby na ochranu před imisemi hluku. Ustanovení § 27 odst. 4 zákona č. 13/1997 Sb. o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů totiž stanoví, že vlastník komunikace neodpovídá za škody vzniklé vlastníkům sousedních nemovitostí v důsledku provozu na místní komunikaci či chodníku, ale odpovídá za škody, které jim vznikly v důsledku stavebního nebo dopravně-technického stavu těchto komunikací. Ač se jedná o veřejnoprávní předpis, judikturní praxe Nejvyššího soudu právě k tomuto ustanovení přihlíží, za zmínění stojí zejména rozhodnutí ze dne 3. června 2015, sp. zn. 22 Cdo 3277/2014: *„Vlastník dálnice, silnice, místní komunikace nebo chodníku odpovídá podle § 1013 odst. 1 za imise, které vznikly v důsledku stavebního stavu nebo dopravně technického stavu těchto*

¹³⁵ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. března 2002, sp. zn. 22 Cdo 1902/2001.

¹³⁶ Právní definici hluku pak obsahuje ustanovení § 30 odst. 2 zákona č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví, které považuje za hluk jakýkoliv „zvuk, který může být škodlivý pro zdraví a jehož hygienický limit stanoví prováděcí právní předpis.“

¹³⁷ BERNARD, M., DOUCHA, P.: Právní ochrana před hlukem, Linde, Praha 2008, s. 11.

¹³⁸ Tamtéž s. 59.

komunikací, neodpovídá však bez dalšího za imise vzniklé v důsledku provozu na těchto komunikacích.“¹³⁹ Lze tak mít za to, že toto rozhodnutí do určité míry ztížilo obranu proti reprobovaným imisím, které se mohou domáhat vlastníci sousedních pozemků, a tím pádem ochranu složek životního prostředí (půdy, lesů apod.) nacházejících se bezprostředně podél pozemní komunikace, u které vlastník nemá jakoukoliv možnost provoz ovlivnit (zejména se tak bude jednat o veřejné komunikace ve vlastnictví obcí, krajů potažmo státu, ke kterým zpravidla náleží zákonné právo k veřejnému užívání). Zároveň výše citované rozhodnutí Nejvyššího soudu stanoví, že skutečnost, že vlastník pozemní komunikace je povinen „*strpět její obecné užívání bez možnosti regulovat provoz na ní*“ bez dalšího neznamená, že nemůže ovlivnit imise z takového provozu pomocí jiných nástrojů. Bernard M. ve své publikaci uvádí např.: urbanisticko-dopravní opatření v podobě vyloučení těžké nákladní dopravy z blízkosti domů, organizace klidových zón či soustředění jednotlivých druhů dopravy do koridorů, dále dopravně-organizační opatření jako je snížení rychlosti pro všechna vozidla, a to buď celodenní, nebo pouze v nočních hodinách, a také stavebně-technická opatření, jako jsou úprava povrchu, protihlukové clony, použití tichých pneumatik, zemní valy či opatření na budovách.¹⁴⁰

Ochrana před imisemi hlukem byla ze strany českých soudů hojně řešena, a to i v rámci ustanovení § 1013 odst. 2 Občanského zákoníku, tedy jakožto privilegovaná imise.¹⁴¹ Mimo klasické posouzení, zda míra hluku dosahuje nepřiměřenosti místním poměrům a zásadně omezuje vlastníka určité věci k jejímu obvyklému užívání, Ústavní soud ve své rozhodovací praxi stanovil, že je nutné také brát v potaz ústavně zakotvené právo na ochranu majetku dle čl. 11 odst. 1 Listiny určité obce, přičemž ale připouští, že toto právo může být v konfliktu s právem na nerušený výkon vlastnického práva vlastníků sousedních nemovitostí,¹⁴² když stanovil, „*že právní úprava tzv. sousedského práva představuje regulaci zaměřenou na řešení kolize dvou (více) subjektivních práv, typicky práv vlastnických. V takové situaci je nutnou podmínkou konečného rozhodnutí sporu využití všech možností minimalizace zásahu do jednoho z nich.*“

Asi nejzajímavějším rozhodnutím Nejvyššího soudu ve vztahu k imisím hluku na pozemních komunikacích, potažmo ochrany životního prostředí, je rozhodnutí ze dne 7. února 2017, sp. zn.

¹³⁹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015, sp. zn. 22 Cdo 3277/2014.

¹⁴⁰ BERNARD, M., DOUCHA, P.: 2008, op. cit., s. 25.

¹⁴¹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2017, sp. zn. 22 Cdo 3290/2017.

¹⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012, sp. zn. I. ÚS 451/11: „*Právní úprava tzv. sousedského práva (de lege lata v § 127 obč. zák.) představuje regulaci kolize dvou (více) subjektivních práv, typicky práv vlastnických. V takové situaci je nutnou podmínkou konečného rozhodnutí sporu využití všech možností minimalizace zásahu do některého z nich. Tento příkaz k optimalizaci lze normativně odvodit z čl. 4 odst. 4 Listiny, podle kterého základních práv a svobod musí být šetřeno při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod, tudíž analogicky rovněž v případech jejich omezení v důsledku jejich vzájemné kolize (srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 41/02 a Pl. ÚS 34/04).*“

22 Cdo 1313/2016, které je do určité míry jakýmsi oponentním názorem k výše citovanému nálezu Ústavního soudu. Nejvyšší soud ve své argumentaci vycházel i z praxe Evropského soudu pro lidská práva, kdy nejprve rekapituloval svou předchozí rozhodovací praxi, když uvedl, že *„pro vyřešení sporu mezi dotčenými vlastníky je nezbytné zkoumat, zda lze ochrany vlastnického práva žalovaného dosáhnout i jinými opatřeními než omezením práv žalobců na nerušené užívání jejich obydlí, a to s ohledem na faktické možnosti žalovaného a na konkrétní okolnosti dané místem a časem... Takovým opatřením může být jistě i vybudování nových dopravních komunikací, to vše ale za předpokladu posouzení reálnosti provedení vzhledem ke shora uvedeným kritériím.“* Následně přímo navázal na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, když poznamenal, že *„samotná okolnost, že obec nebo kraj nemohou přímo, v rámci své samostatné působnosti, regulovat provoz na pozemní komunikaci, neznamená, že by byla vyloučena ochrana osob postižených hlukem z provozu na ní, byť osobou pasivně legitimovanou zde může být jen ten, kdo má možnost regulací provozu imise ovlivnit.“* Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ve své rozhodovací praxi oproti českému Ústavnímu soudu zohledňuje nejen kolizi mezi vlastnickým právem dvou vlastníků (sousedů), ale i právo obtěžovaných osob na ochranu zdraví, respektování obydlí a soukromého života, a především práva na zdravé životní prostředí.¹⁴³

Co je však ve vztahu k ochraně životního prostředí nejdůležitější, Nejvyšší soud ve výše rozebíraném rozhodnutí důrazně upozornil, že v rámci ochrany před imisemi nelze poměřovat pouze míru zásahu do jednotlivých vlastnických práv obtěžovatele nebo obtěžovaného, ale je nutné také do rozhodovací praxe promítnout právo na ochranu zdraví: *„Ve věci nelze přehlédnout i dovolateli zmíněný rozměr, spočívající v tvrzených zásazích do jejich práva na ochranu zdraví, který odvolací soud zcela pominul a do řešené věci se může promítnout. Ochrana práva na zdraví v režimu osobnostních práv je však třeba poskytnout nezávisle na tom, že je chráněná osoba (zde žalobci) nositelem i jiných chráněných statků (zde vlastnického práva).“* Ve vztahu k ochraně životního prostředí se tak vývoj judikturní praxe českého Nejvyššího soudu jeví velice pozitivně, protože oproti Ústavnímu soudu, který poněkud konzervativně a formalisticky poměřuje především zásah do vlastnického práva obtěžovatele, Nejvyšší soud mnohem více zohledňuje právo na ochranu zdraví a právo na zdravé životní prostředí. Ač určitá „přetahovaná“ mezi Ústavním soudem a Nejvyšším soudem vyvolává nejistotu a skoro jistě povede ještě

¹⁴³ Srov. Powell a Rayner proti Spojenému království (rozsudek ze dne 21. 2. 1990, č. stížnosti 9310/81), Hatton a ostatní proti Spojenému království (rozsudek velkého senátu ze dne 8. 7. 2003, č. stížnosti 36022/97, odst. 118), López Ostra proti Španělsku (rozsudek ze dne 9. 12. 1994, č. stížnosti 16798/90, odst. 51), Fadeyeva proti Rusku (rozsudek ze dne 9. 6. 2005, č. stížnosti 55723/00).

k mnoha významným judikátům, i ve vztahu k rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva se ochrana životního prostředí skrze žaloby na ochranu proti reprobovaným imisím jeví jakožto velmi efektivní nástroj, viz zmíněný příklad výše týkající se omezení rychlosti mezi Hlávkovým mostem a Vinohradskou třídou v Praze.

Závěrem snad jen dodat, že „cesta“ ochrany proti reprobovaným imisím hluku, která může přispět k ochraně životního prostředí, se nevztahuje pouze na obtěžování hlukem, ale i na jiné relevantní imise prachu, odpadu, vibrací, kouře, zplodin apod.

6. Institut náhrady škody

Výše byl poměrně podrobně rozebrán institut vlastnického práva jakožto základní kámen soukromoprávní ochrany životního prostředí a jeho složek. Dále také bylo určeno, jaké složky životního prostředí lze vlastnit. Vlastnické právo nám však otevírá mnoho dalších možností soukromoprávní ochrany životního prostředí, je jakousi pomyslnou „vstupní branou“ k institutům soukromého práva, které se od samotného vlastnického práva odvíjí. Vlastník má samozřejmě zejména právo na ochranu proti tomu, kdo do jeho vlastnického práva neoprávněně zasahuje, avšak soukromé právo obsahuje i mnoho dalších nástrojů-institutů, které přímo necílí na nerušený výkon vlastnického práva, ale zajišťují předcházení nebo nápravu škody vzniklé negativním zásahem do majetkové sféry vlastníka. Souhrnem se jedná o prostředky právní ochrany, které přenášejí odpovědnost na jednotlivce (ať už vlastníka nebo třetí osobu), nejedná se tak o právní vztahy, v nichž by k ochraně určitého stavu zasahoval aktivně stát ze svého mocenského postavení.

6.1. Generální a speciální povinnost předcházení škodám

Právní řád je obecně systémem regulujícím chování lidí, respektive snahou zákonodárce je prostřednictvím právních předpisů především chránit zdraví, ale i majetek osob, a to nejen způsobem, jenž vede k nápravě určité škody, která již nastala, ale i tak, aby se vůbec vzniku jakéhokoliv negativního zásahu do práv jiných osob předešlo. Obecným pravidlem, nebo spíše bez dalšího přijímaným a logicky předpokládaným faktem je, že snazší je škodě předcházet, než ex post napravovat následek vzniklé škody. Vyjádření této zásady obsahuje i český Občanský zákoník, a to konkrétně ustanovení § 2900,¹⁴⁴ které stanovuje obecnou generální povinnost k předcházení škodám. Jedná se o vyjádření klasické zásady „*neminem leadere*“. Vychází se tedy z pojetí, že kdo v soukromém styku koná, má konat tak, aby z toho nevznikla nedůvodná újma jinému.¹⁴⁵ Právě ve vztahu k životnímu prostředí pak tato výslovně, ač poměrně obecně, stanovená povinnost v soukromoprávních vztazích určitým způsobem jednat „obezřetně“ bude poměrně zásadním prostředkem ochrany životního prostředí, a to nejen z hlediska majetkových práv ke složkám životního prostředí, ale i k ochraně zdraví jedinců.

¹⁴⁴ „Vyzádají-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újme na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného.“

¹⁴⁵ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: 2018, op. cit. s. 350.

Zněním výše citovaného ustanovení Občanského zákoníku, tedy že „*je každý povinen*“, je pak jasně stanoveno, že všechny osoby mají závaznou povinnost se v soukromoprávních vztazích chovat určitým způsobem, a to nezávisle na dalších povinnostech. Do určité míry se tak nejedná o imperfektní právní normu, neboť porušením této povinnosti se *každý* vystavuje riziku odpovědnosti za vzniklou škodu, což ostatně uvádí i komentářová literatura: „*Ten, kdo za podmínek uvedených v komentovaném ustanovení zasáhne do v něm vymezených právních statků, porušuje tím povinnost stanovenou zákonem (§ 2910), čímž naplňuje jeden z předpokladů vzniku povinnosti k náhradě újmy tímto porušením jinému vzniklé.*“¹⁴⁶

Ve vztahu k životnímu prostředí pak stojí za zmínku předešlá úprava prevenční povinnosti v účinnosti za starého občanského zákoníku, tedy ustanovení § 415 tohoto kodexu – „*Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, majetku, na přírodě a na životním prostředí*“. Jak je patrné, předešlá úprava zahrnovala i výslovné zmínění prevenční povinnosti i ve vztahu k přírodě a životnímu prostředí. Ač bylo zmíněno, že generální prevenční povinnost postihuje poměrně široký rozsah soukromoprávních vztahů, ne-li všechny, právě předchozí právní úprava této povinnosti byla ve vztahu k životnímu prostředí mnohem přísnější a zahrnovala nejen majetkovou újmu na ztrátách na životním prostředí, ale i jakýsi generální apel na to počínat si obezřetně vůči přírodě a životnímu prostředí obecně. Ostatně jak píše Damohorský M.: „*Ustanovení § 415 a násl. občanského zákoníku má však zvláštní význam v tom, že každý zásah do životního prostředí (např. vytvoření černé skládky) nemusí být hned škodou nebo újmou, ale jen „hrozící škodou.*“¹⁴⁷ Jako kdyby tak životní prostředí ztratilo další oporu v soukromoprávních předpisech, tedy pokud se nejedná o vlastnitelnou složku životního prostředí. Srovnáme-li obě výše zmíněné právní úpravy týkající se generální prevence, lze dospět k závěru, že nová úprava ve srovnání s dřívější přísnou úpravou přináší určité prvky relativizující či rozvolňující.¹⁴⁸

Má-li být prevenční povinnost účinná, nemůže se omezit pouze na generální klauzuli. Ve vztahu k ochraně životního prostředí se jeví jakožto mnohem efektivnějším a přístupnějším institutem tzv. speciální prevenční povinnost (zakročovací), která do určité míry nastupuje v momentě, kdy se neuplatní prvotní generální klauzule. Občanský zákoník nejprve v ustanovení § 2901¹⁴⁹ stanoví, že každý má povinnost zakročit v případě, kdy hrozí vznik určité škody, aby

¹⁴⁶ PAŠEK M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 3013.

¹⁴⁷ DAMOHORSKÝ, M.: 1999, op. cit, s. 50

¹⁴⁸ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: 2018, op. cit. s. 351

¹⁴⁹ „*Vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, má povinnost zakročit na ochranu jiného každý, kdo vytvořil nebezpečnou situaci nebo kdo nad ní má kontrolu, anebo odůvodňuje-li to povaha poměru mezi*

toto pravidlo následně doplnil i ustanovením odst. 1 § 2903,¹⁵⁰ dle kterého má i ten, komu škoda hrozí, zakročit k jejímu odvrácení přiměřeným způsobem a nejen přihlížet, jak škoda vzniká nebo se zvětšuje – opět pod sankcí případné participace na náhradě škody, respektive nemožnosti nárokovat si náhradu vzniklé škody.

Dále je také nutné zmínit ustanovení § 2902 Občanského zákoníku, tedy oznamovací povinnost: „*Kdo porušil právní povinnost, nebo kdo může a má vědět, že ji poruší, oznámí to bez zbytečného odkladu osobě, které z toho může újma vzniknout, a upozorní ji na možné následky. Splní-li oznamovací povinnost, nemá poškozený právo na náhradu té újmy, které mohl po oznámení zabránit.*“ U tohoto ustanovení je vhodná komparace s ustanovením § 19 Zákona o životním prostředí, které taky stanovuje oznamovací povinnost v případě hrozícího poškození životního prostředí. Zásadní rozdíl však spočívá v tom, kdo je adresátem oznámení. V případě ustanovení § 2902 Občanského zákoníku to je vždy potenciální subjekt poškození a v případě veřejnoprávní úpravy v podobě Zákona o životním prostředí je to vždy příslušný orgán státní správy. Zde se krásně projevuje efektivnost soukromoprávních nástrojů ochrany životního prostředí: v případě soukromoprávní úpravy lze předpokládat, že od momentu oznámení potenciální poškozený ve vlastním zájmu a co nejrychleji zajistí taková opatření k tomu, aby škoda nevznikla, zatímco v případě orgánů státní správy určitý úkon k odvrácení škody může přijít mnohem později.

6.2. Právní odpovědnost a životní prostředí

Odpovědnost jako taková je poměrně obecným pojmem, který v sobě v tom nejširším významu zahrnuje mnoho kategorií. Ve vztahu k životnímu prostředí pak lze mluvit zejména o odpovědnosti jakožto určitém morálním a integrálním předpokladu člověka či o právní odpovědnosti dělicí se na odpovědnost deliktní a ekologicko-právní.¹⁵¹ Zatímco deliktní odpovědnost z pochopitelných důvodů zůstane mimo pozornost této práce,¹⁵² v návaznosti na podrobný rozbor institutu vlastnictví se nabízí dále rozebrat klasickou soukromoprávní odpovědnost za škodu a letmo i odpovědnost za ekologickou újmu, která ze své podstaty stále zůstává veřejnoprávním nástrojem.¹⁵³

osobami. Stejnou povinnost má ten, kdo může podle svých možností a schopností snadno odvrátit újmu, o níž ví nebo musí vědět, že hrozící závažností zjevně převyšuje, co je třeba k zákroku vynaložit.“

¹⁵⁰ „*Nezakročí-li ten, komu újma hrozí, k jejímu odvrácení způsobem přiměřeným okolnostem, nese ze svého, čemu mohl zabránit.*“

¹⁵¹ Jak tento pojem používá DAMOHORSKÝ, M.: 2006, op. cit., s. 64.

¹⁵² Ač si jistě zaslouží také podrobný rozbor.

¹⁵³ DAMOHORSKÝ, M.: 2006, op. cit., s. 65.

Soukromoprávní institut náhrady škody, jehož cílem je především náprava nevyhovujícího stavu vzniklého porušením určité povinnosti, nastupuje až v momentě, kdy selže snaha o předcházení škodám – prevence.¹⁵⁴ Stěžejním předpisem zde bude opět Občanský zákoník jakožto obecný předpis, nelze však zapomenout na speciální zákonnou úpravu náhrady škody na životním prostředí obsaženou v jednotlivých složkových zákonech.

Náhrada škody v sobě skýtá mnoho praktických funkcí a dopadů na soukromoprávní vztahy. Zejména se opět bude jednat o preventivní působení na subjekty soukromoprávních vztahů, přičemž povinnost k náhradě škody má primárně působit na všechny subjekty, aby se vyvarovaly porušení své povinnosti a následné „sankce“ v podobě povinnosti nahradit škodu.¹⁵⁵ Pokud však dojde k samotnému zásahu do sféry jiného subjektu a k újmě, institut náhrady škody sjednává nápravu v podobě reparace způsobené újmy – v našem případě bude podstatná zejména škoda, tedy majetková újma. Z hlediska ochrany životního prostředí je tak opět podstatná zejména preventivní funkce náhrady škody, ale do určité míry i reparační, která je však ze své podstaty především prostředkem náhrady majetkového újmy, a nikoliv povinností učinit vše k navrácení složky životního prostředí do předešlého stavu před samotným negativním zásahem. Poslední funkcí je pak sankční působení na osobu, která škodu způsobila, sankce v sobě skýtá jak funkci represivní, tak reparační i preventivní.¹⁵⁶

6.3. Teoretická východiska povinnosti nahradit škodu

Předpoklady vzniku povinnosti k náhradě škody tvoří: a) porušení právní povinnosti (protiprávní čin) nebo zákonem kvalifikovaná událost vyvolávající škodu (škodní událost), resp. protiprávní stav; b) vznik škody, resp. újmy; c) příčinná souvislost mezi škodou a příčinnou – protiprávním činem nebo škodní událostí; a konečně d) v některých případech i zavinění ve formě buď úmyslu, či nedbalosti. Splnění těchto předpokladů má za následek vznik povinnosti k náhradě škody jako zvláštního druhu závazku.¹⁵⁷

Protiprávní jednání zejména bude takové jednání, které je v rozporu s objektivním právem, a to buď tím, že osoba něco má konat, ale nekoná,¹⁵⁸ nebo že osoba nekoná, ač by konat měla.¹⁵⁹ Porušením objektivního práva je i porušení samotné prevenční povinnosti, jako byla tato

¹⁵⁴ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: 2018, op. cit., s. 351.

¹⁵⁵ Tamtéž s. 349.

¹⁵⁶ DAMOHORSKÝ, M. 2006, op. cit., s. 213.

¹⁵⁷ ROZEHNAL, A.: Závazkové právo, obecná část, deliktní právo, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, s. 121.

¹⁵⁸ Komisivní právní jednání.

¹⁵⁹ Omisivní právní jednání.

nastíněna v předchozí kapitole. Za protiprávní událost je pak považován nežádoucí stav, který je v rozporu s právem, avšak není závislý na lidské vůli, vznikl mimovolně.¹⁶⁰

V Občanském zákoníku najdeme legální definici škody, která je v ustanovení odst. 1 § 2894 definována jako újma na jmění, přičemž jmění tvoří souhrn majetku a dluhů určité osoby a majetek tvoří vše, co osobě patří.¹⁶¹ Ustanovení § 2952 Občanského zákoníku pak dále rozvádí, že v zásadě nahrazujeme škodu skutečnou¹⁶² a ušlý zisk¹⁶³, tj. zisk, který ušel poškozenému.¹⁶⁴ Skutečná škoda pak spočívá v náhradě majetkových hodnot, které je potřeba vynaložit, aby věc byla uvedena v předešlý stav, zde se opět hodí srovnání s veřejnoprávní úpravou odpovědnosti za ztráty na životním prostředí, kdy je primární povinností navrátit věc (složku životního prostředí) do předešlého stavu, zatímco u občanskoprávní odpovědnosti, jde především stále o nahrazení majetkové hodnoty, i přesto, že nový Občanský zákoník upřednostňuje právě i restituci naturální.¹⁶⁵ Ušlým ziskem se pak rozumí majetková újma vyjádřitelná v penězích, kdy v důsledku škody nedošlo k běžnému chodu věci, a tudíž očekávanému rozmnožení majetku poškozeného.¹⁶⁶

Příčinná souvislost neboli kauzální nexus je vztahem mezi příčinou a následkem, tedy mezi jednáním a škodou, je výrazem nutného sepětí těchto dvou jevů. Příčinná souvislost pak musí být v řízení prokázána, nestačí jen pravděpodobnost příčinné souvislosti či okolnosti nasvědčující její existenci.¹⁶⁷ Právní nauka zná několik teorií příčinného vztahu, v české republice pak převažuje teorie tzv. adekvátní příčinné souvislosti. „Podle této teorie je škoda způsobená protiprávním jednáním anebo zákonem kvalifikovanou zvláštní událostí, pokud jsou nejen podmínkou vzniku škody, nýbrž zároveň mají podle obecné zkušenosti a pravidelného chodu věci za následek zpravidla vznik škody.“¹⁶⁸ Nutno podotknout, že uplatnění klasické doktríny kauzálního nexu ve vztahu k ochraně životního prostředí je poměrně problematické a nevyhovující a jen omezeně aplikovatelné na prokazování škody na životním prostředí. Jak již bylo řečeno, soukromoprávní spory vždy vyžadují stoprocentní prokázání kauzality příčiny a následku. Ve vztahu k životnímu prostředí je tento předpoklad problematický především

¹⁶⁰ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: 2018, op. cit., s. 352

¹⁶¹ § 495 Občanského zákoníku.

¹⁶² *Damnum emergens*.

¹⁶³ *Lucrum cessans*.

¹⁶⁴ Tamtéž s. 353.

¹⁶⁵ ROZEHNAL, A.: 2014, op. cit., s. 123.

¹⁶⁶ Tamtéž s. 123.

¹⁶⁷ ŠKÁROVÁ, M. Dokazování příčinné souvislosti z hlediska praxe Nejvyššího soudu České republiky. In: Tichý, L. a kol. Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010. s. 41.

¹⁶⁸ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: 2018, op. cit., s. 354.

z hlediska časového, kdy na rozdíl od klasické teorie¹⁶⁹ ke škodě na životním prostředí nedochází bezprostředně, ale někdy až poměrně se značným odstupem, navíc v důsledku působení synergických či kumulativních vnějších činitelů a přírodních sil.¹⁷⁰

V případě, že existuje více příčin určitého následku, judikatura Nejvyššího soudu stanoví, že „je-li příčin, které z časového hlediska působí buď souběžně, nebo následně více, musí být jejich vztah ke vzniku škody natolik propojen, že již z působení prvotní příčiny lze důvodně dovozovat věcnou souvislost se vznikem škodlivého následku.“¹⁷¹ Tento rozsudek Nejvyššího soudu tak zmiňuje řetězec příčinné souvislosti, kdy na jednu příčinu mohou navazovat pozdější okolnosti, které vedly ke vzniku samotné škody. Problémem je, že tyto okolnosti se musí vzájemně řetězit a nesmí dojít k jejich přetržení. Ač problematiku řetězení různých okolností vzniku škody Nejvyšší soud již řešil, když stanovil, že za příčinu je pak stanovena taková okolnost, která podstatně přispěla ke vzniku škody,¹⁷² u prokazování škody na životním prostředí pak bude opět problematická především skutečnost, že nesmí dojít k přetržení řetězení různých příčin.

Například u prokázání škody na zdraví bude vždy problematický zejména limit kauzality.¹⁷³ Právě kauzálním nexem se zabýval nedávno i Ústavní soud, který ve svém nálezu ze dne 24. 1. 2023, sp. zn. I ÚS 3226/21 kritizoval postup Nejvyššího soudu k posouzení kauzálního nexu mezi vzniklou újmou na osobnostních právech stěžovatelky a nesprávným úředním postupem.¹⁷⁴ V předmětném nálezu Ústavní soud sice přisvědčil Nejvyššímu soudu ohledně postupu při stanovení kauzálního nexu: „Konstatoval-li Nejvyšší soud, že právní posouzení příčinné souvislosti může spočívat toliko ve stanovení toho, mezi jakými skutkovými okolnostmi má být její existence zjišťována, případně zda a jaké okolnosti jsou či naopak nejsou způsobitelné tento vztah vyloučit, nelze proti tomuto závěru z ústavněprávního hlediska ničeho namítat. Je především na Nejvyšším soudu, aby zvážil, zda stěžovatelkou namítaná epidemiologická studie může potvrdit či vyloučit vztah příčinné souvislosti mezi tvrzenou škodou a tvrzeným nesprávným úředním postupem.“ Avšak v dané kauze vyhověl stěžovateli zejména z toho důvodu, že

¹⁶⁹ Damohorský M. nabízí tři řešení kauzality: 1) Přenesení důkazního břemene na stranu škůdce; 2) Zavedení jen určité částečné kauzality, zejména tam, kde se jedná o opakovanou či trvající hromadnou činnost; a 3) nahrazení kauzality v tradičním chápání novým modelem – „pravděpodobnostní závislostí“. DAMOHORSKÝ, M.: 1999, *op. cit.* s. 211.

¹⁷⁰ DAMOHORSKÝ, M.: 1999, *op. cit.* s. 212.

¹⁷¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. března 2008, sp. zn. 25 Cdo 1437/2010.

¹⁷² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. dubna 2011, sp. zn. 21 Cdo 4110/2010.

¹⁷³ Problematiku prokazování škody ve vztahu k životnímu prostředí zmiňuje například H. Müllerová ve svém článku: Kolektivní žaloby v ochraně životního prostředí: Úvahy na půdorysu evropské právo – Aarhuská úmluva – český návrh zákona o hromadných žalobách, in *České právo životního prostředí, vědecký časopis, Česká společnost pro právo životního prostředí, z.s., 4/2019.*

¹⁷⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 24. ledna 2023, sp. zn. I ÚS 3226/21.

Nejvyšší soud při stanovení příčinné souvislosti odmítl vzít v potaz některé skutečnosti navrhované stěžovatelkou, a to zejména ve vztahu ke splnění imisních limitů, které však nebyly dostačující k ochraně zdraví a života: „Z výše uvedeného je zřejmé, že Nejvyšší soud přehlédl, že pokud stěžovatelka hovoří o nesnížení imisí, tento svůj výrok vždy váže na nedodržení imisních limitů. Její tvrzení o nesnížení imisí tak není v rozporu se skutkovým stavem zjištěným obecnými soudy. Je tomu tak právě proto, že stěžovatelčino tvrzení o nesnížení imisí na úroveň imisního limitu nevylučuje, že ke snížení imisí došlo. Jinými slovy řečeno, pokud obecné soudy stran snižování imisí dospěly k jinému závěru, než že byly imisní limity splněny, není patrně logický důvod, pro který hledat rozpor ve skutkovém stavu tvrzeném stěžovatelkou a zjištěném obecnými soudy. Stěžovatelka jak v ústavní stížnosti, tak i v dovolání konstatovala, že souhlasí se skutkovým stavem zjištěným obecnými soudy, tedy s tím, že díky přijetí některých opatření došlo ke snížení imisí a zlepšení životního prostředí. Nicméně toho snížení nebylo takové, aby došlo ke splnění imisních limitů. Ústavní soud má tak za to, že Nejvyšší soud staví své odmítavé usnesení na závěrech, které z tvrzení stěžovatelky obsažených v dovolání nevyplývají.“

Problematiku prokazování příčin vzniku škod a jejich následku na zdraví, respektive kauzálního nexu, dále řešil Ústavní soud v nálezu, v němž se vyjádřil k prokazování škody vzniklé nesprávným lékařským postupem: „Vzhledem k tomu, že pojem příčinná souvislost není právními předpisy v ČR nijak definován, nic nebrání judikatuře českých soudů, aby požadavek „stoprocentně“ prokazované příčinné souvislosti přehodnotila a přijala adekvátnější a realističtější výklad „způsobení škody“, který by vyrovnával slabší postavení poškozených.“¹⁷⁵ Za zmínku stojí, že ve vztahu k prokazování škod na životním prostředí by byl mnohem efektivnější způsob určování kauzálního nexu dle výše zmíněné míry pravděpodobnosti, než dle striktního prokázání bez jakýchkoli pochybností, a to především z toho hlediska, že ekosystémy a jednotlivé složky životního prostředí jsou velice komplexními a citlivými systémy, na které působí mnoho veličin, přičemž vymáhání náhrady škody na životním prostředí občanskoprávní cestou se jeví jako neefektivní právě z důvodu obtížnosti prokázání kauzálního nexu, což dle názoru H. Müllerové potenciálně nezmění ani možnosti kolektivních žalob.¹⁷⁶

Mezi další předpoklady vzniku povinnosti nahradit škodu lze řadit i zavinění, které patří mezi subjektivní předpoklady náhrady škody. Jedná se o určitý vnitřní psychický vztah škůdce k jeho vlastnímu jednání, který se navenek projevuje svým rozparem s objektivním právem.¹⁷⁷ Ve vztahu k zavinění mluvíme o tzv. subjektivní odpovědnosti, která je následkem

¹⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 12. srpna 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08.

¹⁷⁶ Tamtéž s. 27.

¹⁷⁷ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: 2018, op. cit. s. 354.

občanskoprávního deliktu a je založena na prvku vědění (určité vědomosti) a prvku volním, jenž spočívá ve chtění či srozumění se způsobením určitého následku. Občanské právo zná dva druhy zavinění: úmyslný (*dolus malus*) a nedbalostní (*culpa*), přičemž jako zvláštní forma nedbalosti existuje také nedbalost hrubá (*culpa lata*).¹⁷⁸ Protikladem k této odpovědnosti je pak odpovědnost objektivní, u které není nutné prokazovat zavinění, škůdce nese odpovědnost i za následek, který vznikl bez jeho přímého zavinění. Jedná se o odpovědnost za následek. V Občanském zákoníku se týká především závažnějších skutkových podstat. U tohoto druhu odpovědnosti je určen užší či širší okruh liberačních důvodů.¹⁷⁹

6.4. Skutkové podstaty k povinnosti nahradit škodu dle občanského zákoníku ve vztahu k ochraně životního prostředí

Občanský zákoník zná několik skutkových podstat občanskoprávních deliktů, při jejichž naplnění vzniká povinnost k náhradě škody. Může se jednat o poměrně obecně koncipované,¹⁸⁰ nebo značně specifické skutkové podstaty.¹⁸¹ U různých skutkových podstat občanskoprávních deliktů lze polemizovat o jejich případném uplatnění ve vztahu k životnímu prostředí, tato podkapitola si klade za cíl spíše ve zkratce zmapovat skutkové podstaty, které by mohly být nejpravděpodobněji a nejsnáze uplatněné k ochraně životního prostředí. Z těch obecných se jedná zejména o zaviněné porušení povinnosti stanovené zákonem a porušení prevenční povinnosti, u speciálních to bude především škoda z provozní činnosti, škoda způsobená provozem zvlášť nebezpečným a škoda na nemovité věci.

Mezi nejširší skutkové podstaty občanskoprávního deliktu lze zařadit povinnost k náhradě škody způsobené zaviněným porušením zákonné povinnosti. Ustanovení § 2910 Občanského zákoníku stanoví: „*Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil. Povinnost k náhradě vznikne i škůdci, který zasáhne do jiného práva poškozeného zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva.*“ Občanský zákoník tak rozlišuje dva případy porušení zákonné povinnosti, a to porušení absolutních práv poškozeného a zásah do jiných práv porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu těchto práv. Za absolutní práva jsou pak považována subjektivní práva každého subjektu, jimž odpovídá obecná

¹⁷⁸ Tamtéž s. 354.

¹⁷⁹ DAMOHORSKÝ, M.: 1999, op. cit. s. 58.

¹⁸⁰ Porušení dobrých mravů, zákonné a smluvní povinnosti.

¹⁸¹ Podstatným přínosem nového občanského zákoníku je skutečnost, že opustil vymezení generální skutkové podstaty.

povinnost všech ostatních subjektů nerušit oprávněného v jeho oprávnění.¹⁸² Ke vzniku povinnosti k náhradě škody vzniklé porušením zákona se vyžaduje existence obecných předpokladů popsaných výše, přičemž za protiprávní jednání je považován především protiprávní čin zasahující do absolutní práva poškozeného (zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti) nebo protiprávní čin porušující zákonnou povinnost stanovenou na ochranu relativního práva poškozeného zasahující do tohoto relativního práva (zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti).¹⁸³ Z hlediska ochrany životního prostředí se tak opětovně bude muset jednat o zásah do absolutního práva v podobě vlastnického práva k věci (viz výklad o věcech výše) – zejména pak půjde o náhradu bezprostředně způsobené škody na věci, případně, ač se to jeví jakožto velice nepravděpodobné, i právo na život a zdraví, respektive jejich ochranu.¹⁸⁴ Ve vztahu k požadovanému zavinění je pak nutné podotknout, že ustanovení § 2911¹⁸⁵ a § 2912¹⁸⁶ Občanského zákoníku obsahuje obecnou domněnku nedbalosti. Ač se tato skutková podstata dle mého názoru vůči škodám způsobeným na životním prostředí uplatní poměrně široce, v praxi může být zejména problematické prokázat kauzální příčinnost mezi jednáním škůdce a následkem v podobě vzniklé škody, ostatně jak tato problematika byla popsána výše.

Ze zvláštních (speciálních) občanskoprávních deliktů významných pro uplatnění ve vztahu k životnímu prostředí a náhrady škody lze zmínit skutkové podstaty škody z provozní činnosti, respektive škody způsobené provozem zvláště nebezpečným. Ustanovení § 2924 Občanského zákoníku stanoví: „*Kdo provozuje závod nebo jiné zařízení sloužící k výdělečné činnosti, nahradí škodu vzniklou z provozu, ať již byla způsobena vlastní provozní činností, věcí při ní použitou nebo vlivem činnosti na okolí. Povinnosti se zproští, prokáže-li, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo.*“ Z výše uvedených předpokladů vyplývá, že se jedná o objektivní odpovědnost, neboť se nevyžaduje zavinění, a to s možností liberace, jak uvádí věta druhá. Za výklad jistě stojí význam pojmu „provozní činnost“, kterou se rozumí soustavná činnost, která je spjata s určitým provozem, bez ohledu na skutečnost, zda se jedná o činnost povolenou či nikoliv.¹⁸⁷ Poměrně pestrá judikatura českých soudů týkající se škody vzniklé

¹⁸² ROZEHNAL, A.: 2014, op. cit., s. 143.

¹⁸³ Tamtéž s. 144.

¹⁸⁴ Zde se ale spíše uplatní náhrada při ublížení na zdraví a při usmrcení dle ustanovení § 2958 Občanského zákoníku.

¹⁸⁵ „*Způsobí-li škůdce poškozenému škodu porušením zákonné povinnosti, má se za to, že škodu zavinil z nedbalosti.*“

¹⁸⁶ „*(1) Nejedná-li škůdce, jak lze od osoby průměrných vlastností v soukromém styku důvodně očekávat, má se za to, že jedná nedbale. (2) Dá-li škůdce najevo zvláštní znalost, dovednost nebo pečlivost, nebo zaváže-li se k činnosti, k níž je zvláštní znalosti, dovednosti nebo pečlivosti zapotřebí, a neuplatní-li tyto zvláštní vlastnosti, má se za to, že jedná nedbale.*“

¹⁸⁷ ROZEHNAL, A.: 2014, op. cit., s. 148.

v důsledku provozní činnosti a vztahující se k poškození lesů v důsledku exhalací (imisí), dává poměrně velkou naději, že právě tato skutková podstata se jeví jakožto velmi účinným prostředkem k ochraně životního prostředí. Například Krajský soud v Ústí nad Labem¹⁸⁸ se zabýval sice především liberačními důvody ke skutkové podstatě k náhradě škody z provozní činnosti uvedené v § 2924 Občanského zákoníku, nicméně připustil oprávněnost nároku žalobce (Lesy ČR) k náhradě škody při posouzení odpovědnosti provozovatele závodu za škodu na lesním porostu způsobenou nepříznivými účinky exhalací vypouštěných do ovzduší. V podobném duchu také rozhodl i Ústavní soud, který stanovil, že povinnost k náhradě škody v případě poškození lesního porostu v důsledku exhalací se určuje právě dle ustanovení § 2924 Občanského zákoníku: „*Lesní zákon jako lex specialis ukládá povinnost právnickým a fyzickým osobám, které při své činnosti používají nebo produkují látky poškozující les a les ohrozí nebo poškodí, provádět opatření k zabránění nebo zmírnění jejich škodlivých následků. Odpovědnost právnických a fyzických osob za škodu způsobenou jejich provozní činností stanovuje občanský zákoník a konkrétní způsob výpočtu výše škody řeší prováděcí právní předpis k lesnímu zákonu a to vyhláška č. 55/1999 Sb. Tato vyhláška byla vydána na základě zákonného zmocnění obsaženého v § 21 odst. 4 zákona č. 289/1995 Sb. a v souladu s tímto zmocněním pouze (aniž by sama v rozporu se zákonem ukládala povinnosti) upravuje způsob výpočtu výše újmy nebo škody způsobené na lesích.*“¹⁸⁹

Speciální úpravou ve vztahu k náhradě škody z „různých“ provozů pak bude ustanovení § 2925 Občanského zákoníku týkající se škody způsobené provozem zvláště nebezpečným, odlišujícím se od předchozího citovaného ustanovení zejména rozsahem liberačních důvodů.¹⁹⁰ Za provoz zvláště nebezpečný je považován takový provoz, u něhož nelze předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody ani při vynaložení řádné péče nebo pokud se provozuje továrním způsobem nebo pokud se při něm výbušná nebo jinak nebezpečná látka používá nebo se s ní nakládá.¹⁹¹ Výše zmíněná právní úprava tak cílí na subjekty, kterým byl povolen¹⁹² určitý provoz a stanoveny primární povinnosti v rámci tohoto provozu, když stanovuje, že nese odpovědnost i za škodu, aniž by porušil primární povinnosti či obecně závazné předpisy. Opětovně se však uplatní především ve vztahu k náhradě majetkové újmy, tedy jen v případě, že

¹⁸⁸ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. srpna 2020, sp. zn. 95 Co 92/2020.

¹⁸⁹ Usnesení Ústavního soud ČR ze dne 12. prosince 2017, sp. zn. I.ÚS 1821/16.

¹⁹⁰ Věta druhá odst. 1 § 2925 Občanského zákoníku: „*Jinak se povinnosti zproští, prokáže-li, že škodu způsobila zvějšku vyšší moc nebo že ji způsobilo vlastní jednání poškozeného nebo neodvratitelné jednání třetí osoby; ujednají-li se další důvody zproštění, nepřihlíží se k tomu.*“

¹⁹¹ ROZEHNAL, A.: 2014, op. cit., s. 149.

¹⁹² Vztahující se i na nepovolené provozy.

lze složku životního prostředí vlastnit. Zároveň lze o této skutkové podstatě samozřejmě uvažovat i ve vztahu k újmě na zdraví, ale i život, a to přímo nebo v důsledku poškození samotného životního prostředí.

Ve vztahu k životnímu prostředí lze také určitě zmínit odpovědnost za škodu způsobenou na přirozených právech člověka dle § 2956 a násl. Občanského zákoníku, a ač je této problematice věnována poslední kapitola, je vhodné se také krátce zastavit i u náhrady při ublížení na zdraví a při usmrcení člověka dle ustanovení § 2958 Občanského zákoníku.¹⁹³ Propojení mezi poškozením zdraví člověka a životního prostředí můžeme v zásadě dojít dvěma způsoby: 1) zdraví člověka je vnímáno jako součást životního prostředí; a/nebo 2) k poškození zdraví člověka dojde v důsledku poškození životního prostředí. Největšími riziky pro zdraví je znečištění ovzduší a hluk, a to pochopitelně spíše ve velkých městech. Obecně každý má povinnost respektovat ustanovení § 11 Občanského zákoníku, podle něhož má fyzická osoba právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména, projevů osobní povahy – z tohoto ustanovení vyplývá, že jenom samotným porušením prevenční povinnosti v ustanovení § 2900 Občanského zákoníku ve vztahu například k nadměrnému znečištění ovzduší či hluku by měla vznikat odpovědnost škůdce za případnou újmu na zdraví. Z hlediska tohoto prismatu je pak velice zajímavý rozsudek SDEU¹⁹⁴, ve kterém SDEU posuzoval právo osoby na vypracování akčního plánu ve vztahu právě k poškození zdraví v důsledku kvality vnějšího ovzduší, respektive jeho znečištění, kdy dovedl subjektivní právo domáhat se práva na kvalitní vnější ovzduší před soudy. Téměř o identickém nároku rozhodoval nedávno i Ústavní soud, který ve svém nálezu I. ÚS 233/23 ze dne 16. května 2023¹⁹⁵ jaksí vrátil do hry prosazení nároku k náhradě škody za špatnou kvalitu ovzduší, když konstatoval, že *„Nelze přisvědčit Nejvyššímu soudu, že argumentem, že se žalovaného nároku domáhá v souvislosti s nesprávným úředním postupem, spočívajícím v kontinuálním porušení práva Evropské unie bez ohledu na povinnosti žalované vyplývající z vnitrostátní úpravy, projevující se v porušení povinnosti žalované zajistit prostřednictvím přijetí účinných nástrojů nepřekračování zákonných imisních limitů, dovolatel konstruuje své právní posouzení na vlastní verzi skutkových zjištění.“* Ve vztahu ke zdraví člověka lze také vztáhnout poměrně obsáhlou

¹⁹³ Viz § 2958 Občanského zákoníku: *„Při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i tížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.“*

¹⁹⁴ Rozsudek SDEU C-237/07 ze dne 25. července 2008 Dieter Janecek v. Freistaat Bayern, ECLI:EU:C:2008:447

¹⁹⁵ Nález Ústavního soudu, ze dne 16. května 2023, sp. zn. I. ÚS 233/23.

judikaturní praxi Nejvyššího soudu týkající se povinnosti nahradit způsobenou újmu na zdraví při zanedbání prevenční péče vlastníka lesa.¹⁹⁶

Konečně poslední relevantní speciální skutkovou podstatou ve vztahu k ochraně životního prostředí je škoda na nemovité věci. Je zřejmé, že složka životního prostředí jako taková nemůže být nemovitou věcí (snad kromě pozemku-půda), nicméně, jak podrobně rozebírá ve své publikaci Kindl M., složka životního prostředí může být součástí věci hlavní, a tudíž brána jako příslušenství nemovité věci. Tedy: „*Kdo, byť oprávněně provádí nebo zajišťuje práce, jimiž se jinému působí škoda na nemovité věci, nebo jimiž se držba nemovité věci znemožní nebo podstatně ztíží, nahradí škodu z toho vzniklou.*“¹⁹⁷ Vzhledem k tomu, že se nevyžaduje zavinění, jedná se o povinnost k náhradě škody založenou na objektivním principu, přičemž neexistuje žádný liberační důvod.

6.5. Povinnost k náhradě škody dle složkových zákonů

Jak již bylo zmíněno výše, za obecný předpis ve vztahu k povinnosti nahradit škodu lze považovat Občanský zákoník, a to včetně všech výše uvedených skutkových podstat relevantních ve vztahu k životnímu prostředí. Existují v zásadě dva základní přístupy k řešení odpovědnosti za škody na životním prostředí, které přesahují běžné principy náhrady škod stanovené Občanským zákoníkem. Tyto způsoby, jak bylo zmíněno dříve, nedokážou z různých důvodů plně zohlednit danou problematiku ve vztahu k životnímu prostředí a poskytnout úplnou nápravu pro způsobené škody, zejména z toho důvodu, že se vztahují pouze na předměty, které lze považovat za věci a vlastnit. Prvním přístupem je spojení práva soukromého a veřejného v rámci speciálního zákona č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy – o tom ale až později. Druhou možností je zavedení systému povinností a opatření pro nápravu ekologických škod, které jsou ukládány správními orgány. Tento přístup představuje veřejnoprávní zásah do oblasti soukromého práva, realizovaný prostřednictvím speciálních složkových zákonů.¹⁹⁸

Tak například ustanovení § 29 odst. 2 zákona č. 254/2001 Sb, o vodách, ve znění pozdějších předpisů, nabízí speciální úpravu ve vztahu k obecné úpravě škody způsobené provozní činností (jak je tato blíže popsána výše), která umožňuje kompenzovat škody způsobené ztrátou podzemní vody nebo možností jejího odebírání nebo odebírání ve vhodné kvalitě. Dle tohoto ustanovení je škůdce povinen obnovit původní stav a nahradit případnou škodu, ale zároveň je povinen i zajistit náhradní zdroj vody v potřebné kvalitě.

¹⁹⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2003, sp. zn. 25 Cdo 618/2001.

¹⁹⁷ KINDL, M. a ONDŘEJ, D.: 2005, op. cit. s. 223.

¹⁹⁸ DAMOHORSKÝ, M.: 1999, op. cit. s. 98.

Další speciální úpravu ve vztahu k obecné úpravě náhrady škody lze nalézt v zákoně č. 99/2004 Sb., o rybářství, který v § 12 odst. 11 stanoví, že „*Za škodu způsobenou na rybí obsádce v rybářském revíru nebo na rybníku nebo ve zvláštních rybochovných zařízeních odpovídá osoba, která ji způsobila. K vymáhání škody je oprávněn uživatel rybářského revíru nebo rybníkář.*“ Jelikož se jedná o ryby, které se mohou stát předmětem vlastnictví, je nutno podotknout, že primárně se zřejmě použije obecná úprava dle ustanovení § 2900 Občanského zákoníku, speciální úprava se použije pouze v případě, kdy došlo ke škodě na rybách, u kterých lze mluvit o tzv. kvazivlastnictví,¹⁹⁹ tedy u kterých nelze zcela bezpochyby určit konkrétního vlastníka a které lze například v rybářském toku považovat obecně za „*res nullius*“. K tomuto lze bezesporu zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3683/2015 ze dne 30. května 2017, které výslovně uvádí, že: „*Odškodnitelnou újmou ve smyslu zákonem garantované náhrady za škodu na rybách může ovšem být i skutečná škoda spočívající v tom, že subjekt rybářského práva vynaložil na doplnění stavu ryb (zarybnění) ve vodních tocích, k nimž vykonával rybářské právo, byť mu k rybám samotným nesvědčilo vlastnické právo, náklady ze svého majetku zbytečně, např. aniž se dostavil s nimi očekávaný výsledek či které musel použít na reparaci stavu vyvolaného škodnou událostí.*“²⁰⁰ V případě této speciální úpravy se jedná o subjektivní odpovědnost za škodu, přičemž u škod na rybí obsádce v rybářském revíru nebo rybochovných zařízeních lze také uvažovat o uplatnění ustanovení dle § 2924 Občanského zákoníku, tedy náhrady škody z provozní činnosti.²⁰¹ Bude se pak jednat o objektivní odpovědnost za škodu, která je ve své podstatě výhodnější pro poškozeného, neboť není nutně zaviněná škůdcem.

Za pozornost dále stojí část šestá zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, která se věnuje škodě způsobené užíváním honitby, zvěří a na zvěři. Ta konkrétně v ustanovení § 52 upravuje odpovědnost uživatele honitby nejen za jím způsobenou škodu na honebních pozemcích nebo na polních plodinách dosud nesklizených, vinné révě nebo lesních porostech, ale i způsobené škody ze strany zvěře, která unikla z obory. Citovaný zákon v sobě dále zahrnuje určitá specifika při výpočtu a určení výše škody, především v podobě limitace uvedené v ustanovení § 54 tohoto zákona. Komentářová literatura uvádí, že se zpravidla bude jednat o subjektivní odpovědnost za

¹⁹⁹ Šíma A. ve svém komentáři k zákonu o rybářství hovoří o tzv. kvazivlastnictví: „*Lze mít také za to, že ryba v rybářském revíru tvořeném vodním tokem, není sice předmětem vlastnického práva, ale předmětem rybářského práva, které je kvazivlastnickým právem věcné povahy. Právní vztah k rybě vysazené do tekoucí vody tedy ten, kdo ji vysazuje, nepozbývá, jen se mění jeho kvalita. Taková ryba ve skutečnosti není tak úplně ničí. Ryba je tedy předmětem kvazivlastnictví toho, jemuž byl povolen rozhodnutím příslušného rybářského orgánu výkon rybářského práva.*“ ŠÍMA, A.: Zákon o rybářství: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2024-3-2]. ASPI_ID KO99_2004CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

²⁰⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. května 2017, sp. zn. 25 Cdo 3683/2015.

²⁰¹ Především z toho důvodu, že škody na rybách často vzniká v důsledku zemědělských a průmyslových havárií.

škodu.²⁰² V kontextu této speciální skutkové podstaty stojí za zmínku ještě judikatura Nejvyššího soudu, který stanovil, že „K naplnění skutkové podstaty správního deliktu ohrožení životního prostředí v lesích užíváním lesní půdy k jiným účelům než pro plnění funkcí lesa podle § 4 písm. a) zákona č. 282/1991 Sb., o České inspekci životního prostředí a její působnosti v ochraně lesa (zde zakládání nadměrných vnaďišť), je třeba prokázat konkrétní protiprávní konání nebo opomenutí. Odpovědnost za delikt nelze dovozovat z odpovědnosti uživatele honitby za škodu podle § 52 odst. 1 písm. a) zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti.“²⁰³

Poměrně komplexní úpravu náhrady důlních škod pak zahrnuje zákon č. 44/1988, horní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a to konkrétně v části desáté, kdy v § 36 odst. 1 stanoví: „Za důlní škody se považují škody způsobené na hmotném majetku vyhledáváním a průzkumem ložisek, pokud se provádí důlními díly, dobýváním výhradních ložisek, zřizováním, zajišťováním a likvidací důlních děl a lomů, včetně jejich zařízení, odvalovým, výsypkovým a kalovým hospodářstvím organizací, úpravou a zušlechťováním nerostů, prováděnými v souvislosti s jejich dobýváním, jakož i škody způsobené zvláštními zásahy do zemské kůry.“ Zákon dále stanoví, že za důlní škodu se považuje i ztráta povrchové a podzemní vody, přičemž citovaný zákon myslí i na liberační důvod, když stanovuje ustanovení § 36 odst. 3: „Odpovědnosti za důlní škodu se organizace zproští jen prokáže-li, že škoda byla způsobena okolností, jež nemá původ v činnosti uvedené v odstavci 1.“ Samotné pojetí institutu náhrady škody v této speciální úpravě se ve své podstatě nejbližší podobá již probrané škodě způsobené provozem zvláště nebezpečným. Ostatně zákon přímo odkazuje v ustanovení § 37 odst. 1 na skutečnost, že vypořádání důlní škody se provede dle obecných předpisů o náhradě škody, pokud samotný zákon nestanoví jinak. Tato speciální úprava ze své podstaty primárně chrání majetek poškozeného subjektu, nicméně skrze specifika důlních škod, jakožto škod způsobených na vlastnitelné složce životního prostředí, chrání i samotné životní prostředí.

6.6. Komparace: právní odpovědnost za ekologickou újmu a náhrada škody

Zatímco soukromoprávní institut náhrady škody, jak ostatně bylo popsáno výše, má své specifické limity vůči ochraně životního prostředí, český právní řád nabízí ve vztahu k náhradě za ztráty na životním prostředí i speciální úpravu v podobě ustanovení § 10 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, který zavedl nový pojem ekologické újmy.²⁰⁴ Toto ustanovení však

²⁰² PETR, B . a kol. Zákon o myslivosti: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2024-3-2]. ASPI_ID KO449_2001CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

²⁰³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, ze dne 10. listopadu 2016, sp. zn. 2 As 182/2016 – 32.

²⁰⁴ „Ekologická újma je ztráta nebo oslabení přirozených funkcí ekosystémů, vznikající poškozením jejich složek nebo narušením vnitřních vazeb a procesů v důsledku lidské činnosti.“

bylo v podstatě nevymahatelné do účinnosti zákona č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy a o její nápravě a o změně některých zákonů, která je transpozicí směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. 4. 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí. Ze své podstaty se bude zřejmě jednat primárně o imateriální ztráty na životním prostředí, které mohou vznikat z jednání jak protiprávního, tak i po právu. Na rozdíl od soukromoprávní úpravy odpovědnosti lze tento institut právní odpovědnosti za ekologickou újmu využít i vůči samotnému vlastníku poškozené věci.²⁰⁵

V případě právní odpovědnosti za ekologickou újmu je tak zřejmé, že se jedná o speciální institut, přičemž se jedná o čistě veřejnoprávní úpravu, která se dosti odlišuje od soukromoprávních škod obecně pojímaných. Pro úplnost této práce stojí za zmínku hlavní odlišnosti mezi těmito dvěma právními úpravami. Hlavní odlišnosti popsal M. Damohorský následovně:

1. ke škodě může dojít i na příslušné složce životního prostředí, která nemusí být vůbec věcí nebo na věcech, které nemusí být zcela výlučně či převážně výsledkem lidské činnosti;
2. ztráta na životním prostředí je nejen určitou ekonomickou újmou, ale i újmou biologickou, estetickou, kulturní apod.;
3. univerzální povaha ztráty na životním prostředí – ekologickou újmu nepocítuje pouze vlastník věci, ale i další osoby, mnohdy i daleko od místa, kde újma vznikla;
4. ekologická újma vzniká i na těch složkách, které nejsou či nemohou být vlastněny;
5. ekologická újma má mnohem širší následky než škoda obecná, přičemž následek ekologické újmy může sám o sobě dále způsobovat další ztráty jak ekologické, tak i obecné škody materiální;
6. na rozdíl od klasické náhrady škody je ekologická újma obtížně kvantifikovatelná, respektive vyčíslitelná v penězích;
7. ekologická újma je obtížně napravitelná, zřejmě nikdy, případně velice problematicky půjde uvést danou lokalitu do původního stavu. Nejčastějším způsobem náhrady bude její nepřímá a nepravá náprava formou kompenzace;
8. ekologická újma může působit jak zjevně, například při havarijních situacích, tak i dlouhodoběji skrytě. Z hlediska časového se vymyká běžným horizontům lhůt a dalších procesních ustanovení obecně aplikovatelných pro obecnou škodu;

²⁰⁵ DAMOHORSKÝ, M.: 2006, op. cit., s. 77.

9. rozlišování odpovědných subjektů oproti obecné škodě, kdy u škody za ekologickou újmu by měl být odpovědností za ekologickou újmu mnohem více zatížen stát a vlastník poškozené věci;
10. ekologickou újmu lze řadit mezi „moderní škody“, kam patří vedle škod na životním prostředí i škody vznikající při používání počítačů, v genetice, při úniku radiace apod. – jsou to škody, které ze své podstaty přináší až rozvoj vědy, techniky a lidského poznání. U těchto škod se nabízí mnohé nové výzvy, jak je řešit a jak k nim přistupovat.²⁰⁶

Ač problematika ekologické újmy je velice zajímavým tématem na samostatný článek, z hlediska této práce postačí výše uvedená komparace. Závěrem pak snad stačí poukázat na skutečnost, že stanovení finančního plnění za ztráty na životním prostředí v podobě ekologické újmy je poměrně problematické, což je vidět i v rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 2466/2014 ze dne 30. března 2016, kde bylo rozhodnuto, že „*Vlastníku pokácených stromů náleží náhrada škody (majetkové újmy) ve výši odpovídající ceně vytěžené dřevní hmoty, nikoliv částka odvozovaná od tzv. ekologické újmy ve smyslu § 10 zákona č. 17/1992 Sb., o ochraně životního prostředí.*“

6.7. Úvaha „de lege ferenda“ – náhrada škody a životní prostředí

Účelem soukromoprávní odpovědnosti za škodu je především ochrana určitého právního vztahu mezi dvěma a více subjekty, respektive nastavení vzájemných práv a povinností, není jím ochrana životního prostředí a jeho složek jako takových. V současné době lze skrze soukromoprávní odpovědnost za škodu zajistit ochranu životního prostředí jen z hlediska toho, že složky životního prostředí z pohledu soukromoprávní úpravy existují jako věci a že tyto věci lze vlastnit. Ochrana životního prostředí v soukromém právu je tak zajištěna především prostřednictvím ochrany vlastnického práva a odpovědnosti za náhradu škody, přičemž škoda představuje vlastní majetkovou (materiální) újmu, která se skládá ze skutečné škody (přímá ztráta na majetku poškozeného a ve svém důsledku i jeho reálné zmenšení), anebo ušlý zisk poškozeného (tj. „to, co poškozenému ušlo“).²⁰⁷

Jak je již patrné z předešlého výkladu, velká část složek životního prostředí je považována soukromoprávní úpravou za věci, avšak nelze je buďto vlastnit vůbec, nebo do určitého okamžiku jsou věci ničí tzv. „*res nullius*“. Například volně žijící živočichové (ryby, lesní zvěř apod.), u

²⁰⁶ DAMOHORSKÝ, M.: 1999, op. cit., s. 97.

²⁰⁷ NOVOTNÝ, P. a kolektiv: Nový občanský zákoník, náhrada škody, Grada Publishing, a.s., 2014, s. 19

kterých je i zákonným předpokladem, že u některých jedinců bude docházet ke vzniku vlastnického práva prisvojením při jejich úlovu, a to tedy zejména (výhradně) ze strany určitých osob, které splnily zákonné předpoklady.²⁰⁸ T toho je patrné, že o vlastnictví lze hovořit výhradně ve vztahu k uloveným jedincům. Nabízelo by se tak, že jako zásah do majetkových práv osob, které mají určité speciální oprávnění k lovu zvěře (ryb), lze považovat i takové jednání osoby, které zamezuje osobě oprávněné k lovu nabýt vlastnického práva ke skolené zvěři (rybám). Oprávněná osoba tak de facto ztrácí majetkovou hodnotu, kterou by získala ulovením takové zvěře, a přichází tím o potenciální zisk. Tak například právem myslivosti je lovit zvěř, a až takto ulovenou (volně žijící) zvěř si lze přivlastnit (stát se legálním vlastníkem). Každý myslivec (oprávněná osoba) tak ví, že živé zvíře mu nepatří. Myslivec proto každou loveckou sezonu přesně neví, kterého konkrétního jedince (zvěř) uloví, a ta mu logicky před samotným skolením nemůže patřit. Na druhou stranu, pokud v dotyčném mysliveckém revíru pravidelně pytláci neoprávněná osoba, myslivec přichází o potenciální možnost tuto upytlačenou zvěř ulovit a přivlastnit si ji – neboť si ji nelegálně přivlastnil pytlák.²⁰⁹ „Právo přivlastnit si ulovenou zvěř by ovšem měl, a jestliže je realizovat nemůže, znamená to, že jeho majetek se nerozmnoží očekávaným a důvodně předpokládaným způsobem.“²¹⁰ Podobným případem může být i znečištění vody v důsledku havárie a následnému úhynu ryb v rybářském revíru.

Chceme-li aplikovat obecné ustanovení o náhradě škody i na případy, při kterých se věc ničí stává za určitých předpokladů něčím vlastnictvím, je nutné podotknout, že se vždy bude jednat o vyčíslení škody v podobě potenciálního ušlého zisku oprávněného subjektu.²¹¹ V tomto případě jsou velice hojně uplatňovány speciální úpravy náhrady škody ve složkových zákonech, které upravují i odpovědnost objektivní. Avšak ne ke všem „*res nullius*“ lze získat vlastnictví. Výše byly popsány složky životního prostředí, které nelze za žádných okolností vlastnit, a tudíž se vůči těmto věcem neuplatní ani institut ušlého zisku, prostřednictvím kterého se lze domoci uplatnění nároku na náhradu škody. Obdobně to tak bude i u věcí, které jsou sice „*res nullius*“ a ke kterým lze později nabýt vlastnictví²¹², avšak u kterých není možné zjistit vlastníka, tedy poškozeného. Podobně je tomu tak i u věcí „*res extra commercium*“, jak bylo popsáno dříve, například voda v jezeře nebo řece – u těchto věcí tak nemůžeme nalézt vlastníka, jenž by si mohl nárokovat náhradu škody, protože zkrátka tuto věc nelze vůbec vlastnit, nemáme tedy

²⁰⁸ Viz výklad v kapitole 4.1 – jako příklad lze uvést zákon o myslivosti a práva myslivce si přivlastnit skolenou zvěř, či držitele rybářského průkazu a jeho práva přivlastnit si ulovené ryby a práva rybářských spolků.

²⁰⁹ KINDL, M. a ONDŘEJ, D.: 2005, op. cit, s. 186.

²¹⁰ Tamtéž s. 186.

²¹¹ Zpravidla honební společenstvo nebo rybářský spolek.

²¹² Kindl M. uvádí například volně žijící zvířata, jež nejsou zvěří, ani neutekla ze zajetí u lidí.

poškozeného, ba dokonce nemáme ani škodu samotnou v podobě majetkové újmy nebo ušlého zisku. Právě i tato skutečnost je bezesporu významným limitem soukromoprávních nástrojů, respektive vlastnického práva k ochraně životního prostředí, zkrátka soukromé právo nikdy nemůže souhrnně uchopit celý systém životního prostředí v jeho komplexní šířce.

Je také nutné rozlišovat škodu na životním prostředí a ekologickou újmu jako takovou, u které zejména je problematické její vymáhání a kompenzace. Otázkou zůstává, zda se někdy zákonodárce odhodlá řešit nastolený diskurz v podobě nemožnosti plně ochránit všechny případy ztrát na životním prostředí skrze čistě soukromoprávní úpravu náhrady škody, či zvolí například jakýsi kompromisní způsob v podobě speciálního zákona o odpovědnosti za ztráty na životním prostředí, který je hybridem mezi právem veřejným a soukromým, jak tuto možnost ve své publikaci popsal M. Damohorský.²¹³ V tomto duchu také odkazuje na model německého zákona o ručení v životním prostředí (Umwelthaftungsgesetz z roku 1990) a dále zákony některých skandinávských zemí. „Tyto předpisy jsou speciálními úpravami k obecným úpravám soukromoprávním reprezentovanými občanskými zákoníky. Jsou založeny na objektivní odpovědnosti a odpovědnosti původce. Ve všech případech se však vztahují jen na hmotnou odpovědnost za škodu.“²¹⁴ Od obecných úprav se také liší zejména delší objektivní lhůtou, rozšířením základní občanskoprávní odpovědnosti z hlediska věcného, ale i prokázáním kauzality, kdy postačí pravděpodobností kritérium.²¹⁵

Právě prokázání kauzality je i významným limitem uplatnění efektivního vymáhání náhrady škod způsobených na zdraví a životě. Autor je toho názoru, že systémová úprava by v této otázce nebyla tak komplikovaná, stačilo by zkrátka, kdyby zákonodárce určil, že u škod na zdraví a na životě se bude prokázání kauzality řídit jinými kritérii než u obecných škod. K závěru, že u prokázání kauzality u škod způsobených na zdraví nebo životu je nutné postupovat komplexnějším a méně rigidním přístupem, dospívají nejen evropské soudy (viz výklad o osobnostních právech níže), ale pomalu se k němu přiklání i Ústavní soud, viz náleží Ústavního soudu ze dne 24. ledna 2023, sp. zn. I ÚS 3226/21 a náleží Ústavního soudu ze dne 16. května 2023, sp. zn. I. ÚS 233/23, kdy zejména prvně uvedený náleží, jenž byl blíže rozebrán v podkapitole 6.3 této práce, ze své podstaty mění pohled na kauzalitu prokazování škod na zdraví, když stanoví, že obecné soudy musí brát v potaz mnohem širší a komplexnější příčinné souvislosti, které ve výsledku vedou k poškození zdraví nebo života určitého jedince. Jeví se tak jako žádoucí, aby zákonodárce přehodnotil svůj pohled na příčinnou souvislost ve vztahu

²¹³ DAMOHORSKÝ, M.: 2006, op. cit. s. 79.

²¹⁴ Tamtéž s. 79.

²¹⁵ Tamtéž s. 79.

k prokazování škod na zdraví a životu, neboť současný stav ve světle zejména evropské judikaturní praxe již není udržitelný především z toho důvodu, že čím dál více jedinců si uvědomuje dopad určitého nepříznivého stavu svého okolí (životního prostředí) na své zdraví a život, a tím pádem by soudní praxe tyto požadavky měla reflektovat ve své rozhodovací činnosti. Bez kvalitní a spravedlivé legislativy však musí soudy často přicházet s kreativními řešeními, jak se k tomuto cíli dobrat, viz opět nálezy Ústavního soudu ze dne 24. ledna 2023, sp. zn. I ÚS 3226/21, který především řešil otázku přístupu stěžovatelky k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

7. Ochrana životního prostředí prostřednictvím osobnostních práv

Úvodem této práce již byly ve zkratce popsány základní zásady soukromého práva ve vztahu k ústavně zakotveným principům a životnímu prostředí. Soukromé právo je třeba vykládat v souladu nejen s ústavním pořádkem, ale i s již zmíněnými základními zásadami soukromého práva, přičemž se český Občanský zákoník ve své podstatě hlásí k zásadám přirozeného práva. Z ustanovení § 3 odst. 1 Občanského zákoníku, které stanoví, že „*soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým*“, jasně vyplývá, že Občanský zákoník je, stejně jako Listina, vybudován na přirozenoprávní koncepci. Ač výše uvedené ustanovení má spíše interpretační charakter, jedná se o jakýsi ústřední motiv protínající celý Občanský zákoník, vyjadřuje zároveň účel zákona, a zároveň je prizmatem, kterým je pohlíženo na řešení konkrétních případů.²¹⁶

Právo na ochranu osobnosti z pohledu soukromoprávní úpravy je právem absolutní povahy, tzn. právem, které působí vůči všem třetím osobám a má svůj pozitivní i negativní aspekt. Na přirozenoprávní koncepci Občanského zákoníku navazuje i ustanovení § 81 Občanského zákoníku, které v odst. 1 nejprve stanoví, že „*chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.*“ Toto ustanovení v sobě zahrnuje do určité míry jak pozitivní složku práva, kdy každý má právo chovat se tak, jak uzná za vhodné, ale i negativní složku přirozených práv, kdy každý má naopak povinnost nezasahovat bezdůvodně do práv ostatních osob. Odst. 2 výše citovaného ustanovení pak doplňuje, že „*ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.*“ Zde se jedná o demonstrativní výčet dílčích osobnostních práv.²¹⁷ Patrně se tak jedná o jednu z mála (spolu s ustanoveními týkajícími se nekalosoutěžních praktik) výslovných zmínek životního prostředí v Občanském zákoníku.

Ač není zcela zřejmé, proč zákonodárce životní prostředí zařadil do demonstrativního výčtu dílčích osobnostních práv, neboť důvodová zpráva k tomuto zařazení zcela mlčí, nabízí se otázka, jak moc je toto ustanovení v praxi použitelné pro ochranu životního prostředí jako konkrétního aplikovatelného nástroje. I komentářová literatura je k tomuto ustanovení poměrně strohá, ne-li skeptická, když například nejaktuálnější komentář od M. Ryšky a M. Kokeše dává toto

²¹⁶ PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kol.: 2018, op. cit. s. 39.

²¹⁷ KOKEŠ M. a RYŠKA M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 137.

ustanovení do spojitosti s čl. 35 Listiny, přičemž uvádí, že „*Charakter ústavní garance práva na (příznivé) životní prostředí (čl. 35 LPS) vyvolává pochybnosti o tom, zda jde skutečně o veřejné subjektivní právo (coby důsledek procesu ekologizace základních práv), anebo reakci na proces zelenání ústav, kdy životní prostředí (přírodní bohatství, šetrné využívání přírodních zdrojů, život na Zemi) a jeho ochrana nabývají podoby ústavně deklarovaného cíle či principu a ústavně chráněné hodnoty (v objektivním smyslu).*“²¹⁸

Otázkou tak zůstává, zda nám výše probírané ustanovení může opravdu přinést praktický nástroj k ochraně životního prostředí prostřednictvím osobnostních práv, či je to jen jakási proklamace, kam se chce zákonodárce v budoucnu ubírat. Nespornou výhodou tohoto „okrajového“ ustanovení je zcela určitě jeho blízkost každému člověku, neboť každému člověku je vlastní osobnost a je nabyt osobnostními právy. Problematická bude především praktická využitelnost v podobě aplikace tohoto ustanovení a jeho případné vymáhání.

7.1. Osobnost člověka a osobnostní práva

Ustanovení § 81 Občanského zákoníku ve svém znění akcentuje, že „chráněna je osobnost člověka“, přičemž osobnost člověka je nutné rozlišovat od osobnosti dle ustanovení § 15 odst. 1 a ustanovení § 23 Občanského zákoníku, tedy právní subjektivity, a osoby (člověka) jako subjektu soukromých práv. Osobnost člověka ze své podstaty znamená vše, čím se člověk projevuje navenek ve vztahu ke svému okolí, a to jak po stránce fyzické, tak po stránce duchovní a duševní.²¹⁹

Osobnost člověka je subjektem poznání, jsou to veškeré charakteristiky a aspekty jednotlivých osob, které jsou pro ně zcela typické a jedinečné. Podstatou poznání je pak vztah k druhým lidem tzn. jak se určité charakteristiky projevují navenek vůči druhým osobám, ke kulturně-spoločenským hodnotám, k aktuálnímu stavu společensko-politického prostředí apod.²²⁰ Osobnost člověka je tak nutné vnímat v její jedinečnosti, ucelenosti a neoddělitelnosti od konkrétní osoby.²²¹

P. Tůma staví osobnost člověka do protikladu k předmětu práv majetkových. O osobnosti člověka pojednává jako o předmětu soukromoprávní ochrany vrozených práv osobnostních, která jsou s každým člověkem přirozeně a neodlučitelně spjata, oproti předmětu (nabyvatelných)

²¹⁸ Tamtéž s. 140.

²¹⁹ TŮMA P. in LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–302). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 290-291.

²²⁰ Tamtéž s. 290-291.

²²¹ Rozhodnutí Nejvyššího soud, ze dne 19. května 2005, sp. zn. 30 Cdo 936/2005.

majetkových práv. Z přirozené povahy osobnosti člověka proto vyplývá, že stát člověku jeho osobnost nedává a nedává mu ani právo na ni, ale pouze ji chrání a stanoví způsob výkonu a uplatňování absolutního osobnostního práva člověka v soukromém styku.²²²

Ve své komplexitě je nutné osobnost člověka vnímat ve třech základních rovinách: 1) duchovní – lidské schopnosti víry, názorového sebeurčení, spirituálního prožívání apod.; 2) duševní – lidské schopnosti prožívání ve vztahu k sobě samému a svému okolí, a to rozumem i citem, včetně vůle člověka, vzdělání, sociálního a rodinného citění, pocitu soukromí apod.; a 3) tělesné, – spočívající v tělu člověka v jeho celkové integritě, včetně tělesných ostatků, v rozličných tělesných projevech lidské osobnosti, zdravotním stavu člověka, jeho vzhledu, fyzické kondici, pohlaví, věku apod.²²³

Je tak zřejmé, že nelze zcela jednoznačně vymezit rozsah osobnostních práv, která požívají právní ochrany, ač se zákonodárce v ustanovení § 81 Občanského zákoníku snažil demonstrativně vypočíst ta nejdůležitější, včetně práva na příznivé životní prostředí, u kterého je nutno dodat, že občanský zákoník z roku 1964 s tímto pojmem nikterak nepracoval.²²⁴ Stejně tak i obsah práva žít v příznivém životním prostředí určité osoby bude nutné posuzovat v kontextu individuálních předpokladů určité osoby a socioekonomického a kulturního prostředí dané osoby, čímž se vytrácí určitá praktičnost dané právní úpravy.

Z výše podaného výkladu je zřejmé, že koncept práva žít v příznivém životním prostředí, jakožto osobnostního práva, se značně odlišuje od ostatních osobnostních práv, a to především z toho hlediska, že toto osobnostní právo je vztaženo zejména ke kvalitě životního prostředí a zdánlivě tak nesouvisí s člověkem jako nositelem osobnostních práv. Tento názor zastává ve svém komentáři P. Tůma, který tvrdí, že právo na příznivé životní prostředí se ve skutečnosti vztahuje na vnější prostředí, ve kterém člověk žije, součástí jeho osobnosti netvoří (tvoří naopak její okolí). Zásahem do životního prostředí však může dojít také k zásahu do osobní integrity člověka, popřípadě do jeho soukromí.²²⁵ Evropský soud pro lidská práva se k problematice ochrany životního prostředí ve vztahu k ochraně před neoprávněným zásahem do osobnostních práv staví poněkud flexibilněji než české obecné soudy, potažmo Ústavní soud. Významnou roli

²²² TŮMA P. in LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–302). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 291–292.

²²³ Tamtéž s. 291.

²²⁴ Viz. např. „*Naopak právo žít v příznivém životním prostředí nebylo dosud v českých podmínkách cestou ochrany osobnosti obecně využíváno (netvořilo ani výslovnou součást dřívějšího demonstrativního výčtu v § 11 ObčZ 1964) a k jeho ochraně sloužily hlavně prostředky veřejného práva.*“ KOKEŠ M. a RYŠKA M. in Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 140

²²⁵ LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–302). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 328.

v judikатурní praxi ESLP hraje ochrana životního prostředí i jako právo na respektování soukromí a rodinného života, viz již jednou zmiňované rozsudky ESLP ve věcech Powell a Rayner proti Spojenému království nebo López Ostra proti Španělsku, kdy ESLP judikoval, že vážné poškození životního prostředí může významně ovlivnit duševní klid jednotlivce a připravit ho o nerušený a klidný užitek z jeho domova, čímž dojde k porušení jeho práva na soukromý život. Respektování obydlí totiž dle výše uvedených rozsudků znamená také nerušené a pokojné užívání prostoru obydlí.

Právo člověka žít v příznivém životním prostředí se vztahuje především k interakci člověka se životním prostředím, kde může docházet k samotnému zásahu do osobnostního práva konkrétního člověka jako činitele, který ze své podstaty je součástí životního prostředí, ale zároveň je významným faktorem, jenž stav životního prostředí ovlivňuje. Jak ostatně uvádí H. Müllerová: „*Fyzické složky osobnosti, zejména život a zdraví, mohou být ohroženy nebo porušeny závažným poškozením životního prostředí.*“²²⁶ Materiální ochranu práva na příznivé životní prostředí je tak nutné vnímat i jako součást práva na ochranu zdraví a života, což poměrně obsáhle judikoval ESLP i v rozsudcích Öneriyıldız proti Turecku pro nebezpečné činnosti²²⁷ a Budayeva a ostatní proti Rusku pro přírodní katastrofy.²²⁸ V těchto rozsudcích ESLP opětovně zopakoval, že státy mají povinnost chránit právo na ochranu života a zdraví i skrze preventivní opatření v podobě vhodné legislativy a jejího následného vymáhání, a dále uvedl, že mají povinnost adekvátně reagovat na případné přírodní katastrofy nebo nehody, které se stanou v důsledku nebezpečného provozu, aby následky způsobené poškozením životního prostředí byly co nejmenší a nedopadaly na život a zdraví osob.

Každý člověk může dle ustanovení § 81 odst. 1 Občanského zákoníku „*žít podle svého*“, a zároveň každý člověk má právo na ochranu svého soukromí, někteří autoři²²⁹ se pak zamýšlí, zda porušením osobnostních práv (a při splnění jakých kritérií) může dojít k zásahu do duševního a duchovního prožívání lidských bytostí v podobně určitého morálního a emocionálního aspektu osobnostních práv. Otázkou tak je, zda zásahem do fyzické integrity člověka skrze narušení práva žít v příznivém životním prostředí lze zasáhnout i do této duševní roviny osobnostních práv. H. Müllerová toto vnímá jako: „*...důležitou roli lidské individuality a jedinečných rysů lidské*

²²⁶ MÜLLEROVÁ, H.. Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 3/2017, s. 18.

²²⁷ Öneriyıldız proti Turecku, rozsudek velkého senátu ze dne 30. 11. 2004, stížnost č. 48939/99.

²²⁸ Budayeva a ostatní proti Rusku, rozsudek senátu ze dne 20. 3. 2008, stížnosti č. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 a 15343/02.

²²⁹ Viz výše citované komentáře k Občanskému zákoníku.

osobnosti, které se mohou projevovat ve vztahu člověka k životnímu prostředí obecně a k podobě životního prostředí v jeho okolí, v jeho přetváření a péči o ně.“²³⁰

Zároveň však v předložené úvaze nelze opomenout skutečnost, že zákonodárce jistě neměl v úmyslu při zařazení životního prostředí do demonstrativního výčtu osobnostních práv „delegovat“ obsah tohoto práva na jiná osobnostní práva, a naopak zařazením do tohoto výčtu chtěl zdůraznit důležitost práva žít v příznivém životním prostředí jako samostatně stojícího institutu, při jehož uplatnění není nutné dále domýšlet další propojení s jinými zásahy do osobnostních práv člověka. Právo žít v příznivém životním prostředí by tak mělo stát samostatně a mělo by působit jako přímo aplikovatelný nástroj k ochraně osobnosti člověka, což ovšem nevylučuje, že pokud dojde k jeho porušení, dojde i do zásahu jiných osobnostních práv stojících vedle práva žít v příznivém životním prostředí, viz právo na život, zdraví, soukromí apod.

Velice problematickým bodem pak může být legislativní vyjádření zákonodárce v „*příznivosti*“ životního prostředí,²³¹ a to především z toho hlediska, že základním atributem osobnostních práv je jejich přirozenoprávní povaha, tedy že osobnostní práva stát nevymezuje, ani je nevytváří, jsou s člověkem přirozeně spjata. Z tohoto důvodu taky pro výklad a určení výše uvedeného pojmu nepůjde použít veřejnoprávní předpisy či nějakou obecnou státem určenou definici a vymezení příznivosti životního prostředí ve vztahu ke konkrétnímu jedinci. V určení se lze jistě odkazovat na určitá objektivní kritéria „*příznivosti*“ jako měřitelné hodnoty a standardy kvality životního prostředí, avšak opět nelze opomenout subjektivní přístup konkrétního jedince a jeho duševní vztah k dané lokalitě.²³² Autor je toho názoru, že právě subjektivní rovina „*příznivosti*“ by ve vztahu k pojmu příznivé životní prostředí měla hrát zásadní roli, ač se na první pohled může zdát obtížně uchopitelná. Subjektivní představa je totiž esenciálním základem osobnostních práv, kdy například estetické vnímání či hodnota určité lokality není objektivně měřitelná, avšak pro jedince může mít zásadní životní dopad a hodnotu. Osobnostní práva se objektivní realitě tak trochu vymykají právě skrze subjektivní měřítko daného zásahu do těchto práv, které se ze své podstaty mění tak, jak se mění celospolečenská a kulturní situace v dané lokalitě. Jakési legislativní postihnutí tak může velice rychle zastarat a stát se naopak ještě větší překážkou pro vymáhání tohoto práva.

Otázkou tak zůstává především přístup soudů ve vztahu k výše uvedené problematice vymezení příznivosti životního prostředí. H. Müllerová v této souvislosti zmiňuje již výše jednou citované rozhodnutí Nejvyššího soudu 25 Cdo 2466/2014, ve vztahu k ekologické újmě, kdy

²³⁰ Tamtéž s. 18.

²³¹ Opětovně je nutné podotknout, že důvodová zpráva k tomuto ustanovení téměř mlčí.

²³² MÜLLEROVÁ, H.. 2017, op. cit. s. 24.

žalovaný bez souhlasu žalobce pokácel poměrně značnou část stromů na pozemku, přičemž tyto stromy byly původně ve vlastnictví žalobce. Autorka k tomuto dále uvádí: „*Žalobce, stejně jako ostatní „sousedé“, měl patrně ke stromořadí blízký vztah, a jeho pokácení pociťoval jako újmu. (V daném případě však byla po právní stránce žalobcem využita argumentace ekologickou újmou, která neuspěla.)*“²³³ Soud žalobu zamítl, neboť dle ustanovení § 27 odst. 3 Zákona o životním prostředí je oprávněným ze způsobené ekologické újmy pouze stát. Střetává se tak vyjádření hodnoty stromů pro životní prostředí a hodnoty stromů coby součást osobnostního práva člověka na příznivé životní prostředí, které ve výše citovaném rozhodnutí nebylo vůbec bráno v potaz.

7.2. Vztah mezi ochranou osobnosti a ústavním právem na příznivé životní prostředí

Autor je toho názoru, že pro úplnost podaného výkladu je nutné odlišit, respektive zmapovat ústavně zakotvené právo v čl. 35 odst. 1 Listiny, dle něhož má každý právo na příznivé životní prostředí, od již zmíněného ustanovení § 81 Občanského zákoníku, tedy práva žít v příznivém životním prostředí. Zejména se nabízí úvaha nad tím, zda spolu s ustanovením Občanského zákoníku došlo k jakémusi promítnutí a posílení čl. 35 odst. 1 Listiny do soukromoprávní roviny, nebo zda jde o zcela odlišné instituty existující nezávisle na sobě.

Článek 35 odst. 1 Listiny se lze domáhat v souladu s čl. 41 Listiny, pouze v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí. O soukromoprávní úpravě v podobě ustanovení § 81 Občanského zákoníku tak lze uvažovat právě jako o prováděcím předpise k tomuto ústavnímu zakotvení. Tento názor zastává například H. Müllerová spolu s I. Průchovou: „*Tím podle mne došlo k – byť mnohými dosud nedoceňovanému – posílení promítnutí čl. 35 odst. 1 LZPS do soukromoprávní sféry, a tím k naplnění čl. 41 LZPS, který mimo jiné ve vztahu k čl. 35 odst. 1 LZPS umožňuje domáhat se ho pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí. A není podle mne sporu, že právě § 81 odst. 2 OZ takovým ustanovením je.*“²³⁴ Naopak na oba tyto instituty lze hledět jako na dvě právní úpravy, které spolu vůbec nesouvisí, neboť se jedná o soukromoprávní a veřejnoprávní úpravu s odlišným mechanismem vymáhání u obecných soudů, respektive Ústavního soudu.²³⁵ Tato myšlenka je posílena zejména účelem jednotlivých úprav: zatímco u jedné je to ochrana základních lidských práv před jejich porušováním,

²³³ Tamtéž s. 25.

²³⁴ Tamtéž s. 31

²³⁵ Tamtéž s. 31

především ze strany orgánů veřejné moci, u druhé je to ochrana lidské osobnosti před neoprávněnými zásahy rovných subjektů.²³⁶

Z lingvistického hlediska je pak vhodné zmínit, že soukromoprávní úprava uvádí nárok na to žít v příznivém životním prostředí. Bude se tak pravděpodobně jednat o čistě subjektivní rovinu vnímání konkrétní osoby ve vztahu k prostředí, k němuž má nějaký užší vztah, například bydliště či místo, kde osoba pracuje. Naopak ústavní úprava, která se uvádí, že každý má právo na příznivé životní prostředí, bude poněkud širěji pojímaným institutem, jenž apeluje na stát a zavazuje jej učinit takové kroky, aby objektivně každý mohl žít ve vhodném prostředí, aniž by k němu měl nějaký specifický subjektivní vztah. Vzájemnou provázanost výše zmíněných institutů tak lze nalézt i v tom, že pokud se osoba cítí dotčena na svých právech ve vztahu ke konkrétní složce životního prostředí, vyčerpá nejprve svůj soukromoprávní nárok z práva na ochranu osobnostních práv, a pak „zkusí uspět“ s veřejnoprávním nárokem a domoci se svého práva dle čl. 35 odst. 1 Listiny. Autor se tak ztotožňuje s pohledem I. Průchové, když je toho názoru, že výslovným uvedením práva žít v příznivém životním prostředí v demonstrativním výčtu ustanovení § 81 Občanského zákoníku došlo ke značnému posílení významu čl. 35 odst. 1 Listiny, ač jak je uvedeno níže, vymáhání tohoto práva zůstane stále poněkud problematické.

7.3. Výkon osobnostního práva žít v příznivém životním prostředí a zásah do něj

Víme-li už, co je obsahem práva žít v příznivém životním prostředí, je také nutné si vymezit, kdo může být nositelem tohoto práva. Jak již vyplývá ze samotného Občanského zákoníku,²³⁷ nositeli osobnostních práv mohou být pouze fyzické osoby. Za povšimnutí však stojí jistě i ustanovení § 83 odst. 1 Občanského zákoníku, které uvádí, že „*souvisí-li neoprávněný zásah do osobnosti člověka s jeho činností v právnické osobě, může právo na ochranu jeho osobnosti uplatnit i tato právnická osoba; za jeho života však jen jeho jménem a s jeho souhlasem...*“ Za určitých okolností tak samotné subjektivní právo k ochraně osobnosti člověka (fyzické osoby) může vymáhat i právnická osoba, i přesto, že ze své podstaty nemůže být nositelem subjektivního práva, ke kterému se samotná ochrana vztahuje.

H. Müllerová však hovoří v kontextu ochrany osobnostních práv o tendenci rozšiřovat tato práva na právnické osoby, přičemž zmiňuje i přelomový závěr Ústavního soudu I. ÚS 59/14,²³⁸ který pojednává o tom, že fyzické osoby, které se sdružily do spolku za účelem ochrany životního

²³⁶ Tamtéž s. 31

²³⁷ Příslušná hlava se věnuje pouze fyzickým osobám, samotný oddíl se nazývá osobnost člověka, přičemž v příslušných ustanoveních se využívá pouze pojmu člověk.

²³⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 59/14 ze dne 30. 5. 2014, odst. 26.

prostředí, mohou svá subjektivní práva realizovat i prostřednictvím tohoto účelně založeného spolku – avšak připomíná, že tento náleží se vztahuje na ústavní právo ve smyslu čl. 35 odst. 1 Listiny.²³⁹ Ač je zřejmé, že aktivní legitimace k ochraně osobnostních práv, i v kontextu výše uvedeného nálezu Ústavního soudu, stále leží v rukou fyzických osob, cesta právnických osob – „ekologických spolků“ k ochraně životního prostředí prostřednictvím osobnostních práv svých členů je patrně možná v rámci oprávnění daného spolku prosazovat práva svých členů – tzv. právnická osoba sice není nositelem osobnostního práva (to mohou být pouze fyzické osoby), ale v rámci aktivní žalobní legitimace může požadovat prosazení subjektivních práv svých členů – H. Müllerová hovoří o jakémsi zprostředkování či zastupování²⁴⁰, při kterém se bude jednat spíše o ochranu veřejného zájmu, v němž bude zakotveno osobnostní právo členů daného spolku.²⁴¹

Krátce již byla věnována pozornost také obsahu samotného subjektivního práva žít v příznivém životním prostředí, kdy bylo řečeno, že osobnostní práva v obecné rovině, jakožto práva absolutní, v sobě obsahují dva aspekty, a to složku negativní a složku pozitivní, přičemž bylo také zmíněno, že toto osobnostní právo se nevztahuje na člověka jako takového, ale spíše na stav okolí, ve kterém žije a ve kterém se pohybuje, respektive jeho interakci mezi životním prostředím a člověkem jako smysly vnímající bytostí. Podstatou ochrany tohoto osobnostního práva tak patrně bude zejména ochrana života a zdraví dané osoby, jakožto i jeho duševní vztah k určitému místu. Co je ale podstatou obsahu výkonu tohoto subjektivního práva? H. Müllerová hovoří o pozitivní, respektive aktivní složce, kterou lze shrnout jako aktivní zájem osoby o životní prostředí kolem sebe, např. právo pečovat osobně o životní prostředí, přetvářet je podle své vůle či vkusu nebo právo aktivně využívat právní prostředky k ochraně životního prostředí ve svém okolí.²⁴² U pasivní složky pak hovoří o právu osoby bránit se neoprávněnému zásahu ze strany jiného subjektu do tohoto osobnostního práva.²⁴³ Nutno dodat, že aktivní složka, jak je popsána výše, nebude v praxi zřejmě nikterak problematická. Ve vztahu k ochraně životního prostředí pak bude významná zejména vymahatelnost pasivní složky v podobě ochrany před neoprávněným zásahem do tohoto absolutního práva.

Jak ale lze kvalifikovat takový neoprávněný zásah do osobnostního práva? Z povahy tohoto institutu vyplývá, že se jedná o soukromoprávní delikt. Do samotného osobnostního práva

²³⁹ MÜLLEROVÁ, H.: 2017, op. cit. s. 26.

²⁴⁰ Jako příklad H. Müllerová uvádí mimo ekologické spolky i obce in MÜLLEROVÁ, H.: 2017, op. cit. s. 26.

²⁴¹ Tamtéž s. 26.

²⁴² MÜLLEROVÁ, H.: 2017, op. cit. s. 25.

²⁴³ Tamtéž s. 25

nemusí být pak přímo zasaženo, postačí, když došlo pouze k ohrožení tohoto práva,²⁴⁴ přičemž však musí být kumulativně splněny následující znaky: 1) protiprávnost zásahu; 2) musí být dotčena osobnost ve fyzické nebo psychické či sociální integritě; a 3) mezi protiprávním zásahem a dotčením osobnosti musí být příčinná souvislost.²⁴⁵ Nutno dodat, že podmínkou vzniku odpovědnosti není způsobení újmy, viz komentářová literatura.²⁴⁶

7.4. Prostředky ochrany osobnostních práv a jejich vymahatelnost ve vztahu k právu na příznivé životní prostředí

Když už dojde k naplnění všech podmínek ke vzniku osobnostně-právního deliktu, jak jsou tyto blíže popsány výše, má oprávněný v zásadě dvě možnosti: 1) využít obecné prostředky k ochraně jakýchkoli subjektivních práv vyplývajících z občanského zákoníku, tedy svépomoci v souladu s ustanovením § 14 Občanského zákoníku nebo obecných žalob, které se odlišují od žalob vyplývajících z ustanovení § 82 Občanského zákoníku – tedy žaloby na náhradu újmy nebo žaloby určovací;²⁴⁷ a 2) prostředky výslovně určené k domáhání se ochrany osobnosti, a to zdržovací (negatorní) nárok v podobě negatorní žaloby a odstraňovací (restituční) nárok v podobě žaloby restituční.

První skupina prostředků k ochraně osobnostních práv se spíše dovozuje a slouží jako podpůrné prostředky. Pokud škoda vznikla v souvislosti se zásahem do osobnostního práva, lze se prostřednictvím žaloby na náhradu újmy domáhat náhrady újmy, ať už majetkové či nemajetkové.²⁴⁸ Tůma P. však ve svém komentáři k této možnosti zůstává poněkud skeptický, když zmiňuje, že způsobení skutečné škody přichází v úvahu méně často a pouze nepřímo, častěji může dojít ke způsobení škody formou ušlého zisku, který by dotčenému člověku jinak neušel, nebýt škodní události (například ztráta zakázek související s poškozením profesní pověsti člověka).²⁴⁹ Žaloba určovací pak směřuje k určení, zda určitým skutkem bylo zasaženo do osobnostního práva – podmínkou je právní zájem žalobce na tomto určení.

Ustanovení § 82 odst. 1 Občanského zákoníku pak taxativně uvádí pouze dva způsoby ochrany osobnostních práv vůči původci zásahu do těchto práv. Účelem negatorní žaloby je

²⁴⁴ RYŠKA M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 143.

²⁴⁵ Tamtéž s. 143.

²⁴⁶ Například RYŠKA M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 143.

²⁴⁷ MÜLLEROVÁ, H.: 2017, op. cit., s. 22.

²⁴⁸ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. září 1969, sp. zn. Cpj 138/69.

²⁴⁹ TŮMA P. in LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–302). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 337.

zejména zastavení neoprávněného zásahu do konkrétního osobnostního práva, tj. domoci se nečinnosti neoprávněné jednatelky osoby (rušitele osobnostních práv). Ze samotné podstaty zdržovacího nároku, jak byl uveden výše, vyplývá, že se musí jednat o zásah, který ke dni uplatnění nároku u příslušného soudu stále trvá, může se ale jednat jak o zásah trvalého charakteru, tak o ochranu před jednorázovým zásahem.²⁵⁰ Účelem nároku odstraňovacího je odstranit nevyhovující stav, který vznikl neoprávněným zásahem do osobnostních práv, a tak obnovit právní stav, jenž před tímto neoprávněným zásahem existoval.²⁵¹ Podmínkou pro uplatnění tohoto nároku je zejména skutečnost, že následek zásahu stále trvá a lze tento následek neoprávněného zásahu odstranit. Podstatou restitučního nároku je pak skutečnost, že k obnovení původního stavu dochází na náklady osoby, která je za protiprávní stav odpovědná.

Ve vztahu k ochraně příznivého životního prostředí, jakožto osobnostního práva vymahatelného prostřednictvím výše uvedených nástrojů, je však nutné se zamyslet nad samotnou aplikovatelností těchto nástrojů. Zatímco si lze poměrně prakticky a účelně představit aplikaci negatorní žaloby, kde však bude problematický zejména rozsah opatření k zastavení neoprávněného zásahu, u žaloby restituční pak bude obnovení původního stavu životního prostředí poněkud komplikované, ne-li nemožné – životní prostředí podobně jako lidské zdraví je křehkým a jedinečným systémem, u kterého je velice obtížná jakákoliv obnova nevyhovujícího stavu.

M. Ryška a M. Kokeš ve svém komentáři k Občanskému zákoníku poměrně prakticky analyzují vymahatelnost ustanovení § 82 odst. 1 Občanského zákoníku ze strany obecných soudů, když uvádějí, že zařazení životního prostředí do demonstrativního výčtu dílčích osobnostních práv, vede k tomu, že vymahatelnost tohoto práva na soukromoprávní rovině je téměř nemožná: „*Uvedené hodnocení rovněž nepřimo potvrzuje i rozhodovací praxe obecných soudů ve vztahu k právu na životní prostředí, k jehož ochraně dosud sloužily primárně prostředky veřejného práva, resp. jeho význam narostl především v jeho procedurálním aspektu (právo na informace, EIA), nikoliv coby samotného subjektivního práva a jemu korespondujícího nároku na příznivé životní prostředí ve vztahu k soukromým osobám. Jeho zakotvení v § 81 odst. 1 tuto reálnou skutečnost stěží změní.*“²⁵²

Právo na ochranu osobnostních práv ve vztahu k ochraně životního prostředí tak může být poměrně efektivním nástrojem, ač aktuální soudní praxe českých obecných soudů není k tomuto

²⁵⁰ Tamtéž s. 333.

²⁵¹ Tamtéž s. 334

²⁵² KOKEŠ M. a RYŠKA M. in PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 s. 140.

prostředku příliš nakloněna. Naprosto zásadním kritériem pak bude posouzení příznivosti životního prostředí – výše bylo řečeno, že se jedná ze své podstaty o subjektivní kritérium, ve skutečnosti lze najít při výkladu tohoto neurčitého právního pojmu mnohem větší souvislost s limity stanovenými objektivním právem, respektive veřejnoprávní regulací. Zároveň je nutné zdůraznit, že ustanovení § 81 Občanského zákoníku interaguje s čl. 35 Listiny především ve smyslu jakéhosi doplnění a přenesení celé problematiky práva žít v příznivém životním prostředí do soukromoprávní roviny, nebude se tak pravděpodobně jednat ani o prováděcí předpis dle č. 41 Listiny. Je totiž nutné především rozlišovat, že čl. 35 Listiny stanovuje pravidla především ve vztahu ke státu, jemuž stanovuje i kritéria „příznivosti“ skrze veřejnoprávní regulaci, zatímco čistě soukromoprávní úprava v §81 Občanského zákoníku pouze posiluje možnost jedince domáhat se „příznivosti“ životního prostředí, ve kterém žije, i skrze jiná dílčí práva, jež nesouvisí s veřejnoprávními limity. Právě značný potenciál ustanovení § 81 Občanského zákoníku je posílen především rozhodovací praxí ESLP, která nevnímá právo na příznivé životní prostředí pouze skrze dodržování limitů stanovených veřejným právem, ale skrze dílčí subjektivní práva na ochranu života, zdraví, soukromí či obydlí a jasně stanovuje, že ochrana životního prostředí může být dosažena zejména prostřednictvím těchto dílčích osobnostních práv, neboť stav životního prostředí, ve kterém určitý jedinec žije, se přímo dotýká jeho osobnosti. Zároveň je také nutné zdůraznit, že čistě soukromoprávní úprava práva žít v příznivém životním prostředí skrze ustanovení § 81 Občanského zákoníku má nezpochybnitelnou výhodu právě v tom, že obsah tohoto práva by se neměl vázat na jakoukoliv veřejnoprávní regulaci, vychází totiž z podstaty osobnostních práv, kdy by měl být zásah do tohoto práva posuzován z čistě subjektivního hlediska a kritérií dotčené osoby.

Autor je toho názoru, že osobnostní práva mohou významně přispět k ochraně životního prostředí. Otázkou je, zda tomu tak bude výslovně skrze právo žít v příznivém životním prostředí, nebo skrze jiná dílčí osobnostní práva, která se na základě rozhodovací praxe nejvyšších evropských soudů jeví jakožto mnohem efektivnějším a vhodnějším způsobem, jak se ve výsledku domoci ochrany životního prostředí.

Závěr

Základním cílem této práce bylo vymezit možnosti aplikace vybraných soukromoprávních institutů k ochraně životního prostředí, včetně relevantního zhodnocení jejich efektivního uplatnění, a to i ve vztahu k veřejnoprávním instrumentům. Autor je toho názoru, že prostřednictvím analýzy jednotlivých institutů a ilustraci na konkrétních případech bylo těchto cílů dosaženo. U mnoha rozebraných institutů se prokázaly jejich bezvýhradné přednosti v souvislosti s efektivní ochranou životního prostředí (např. prevenční povinnost, ochrana vlastnictví a ochrana před reprobovanými imisemi), ale i limity, často související buďto s nevhodným legislativním uchopením daného nástroje ve vztahu k uplatnitelnosti k ochraně životního prostředí a jeho jednotlivých složek (vzpomeňme např. na privilegované imise, problematiku kauzálního nexu nebo osobnostních práv), či obtížnou vymahatelností daného institutu, související buďto s formalistickým pojetím dané právní úpravy (např. pohled Ústavního soudu ve vztahu k reprobovaným imisím hluku na pozemních komunikacích), nebo neochotou aplikovat dané ustanovení k ochraně životního prostředí, respektive k prosazení subjektivních práv určitého jedince (např. pohled obecných soudů ve vztahu k prosazení subjektivního práva žít v příznivém životním prostředí).

Za naprosto stěžejní institut soukromého práva k ochraně životního prostředí lze považovat vlastnické právo, a to zejména jakožto přímý nástroj přímého působení na složky životního prostředí skrze určitá oprávnění vyplývající z vlastnického práva, ale i povinnosti plynoucí vlastníkově určité věci. Výslovně byly zmíněny aktivity několika environmentálních spolků a institucí, které přímo skupují pozemky za účelem ochrany životního prostředí. Skrze oprávnění, které poskytuje vlastnické právo, tak lze přímo působit na vlastnitelnou složku životního prostředí, a tím zajistit její ochranu, případně nepřímo zajistit, že do tohoto práva nebude zasahováno, a tím pádem nedojde ani k zásahu do složek životního prostředí. Zároveň je nutné zdůraznit, že vlastník určité vlastnitelné složky životního prostředí má mnoho jiných motivací k ochraně životního prostředí, mohou jimi být především jakýsi vnitřní vztah k dané lokalitě nebo věci, případně motivace zanechat danou věc v pořádku budoucím generacím a potomkům, jakož i čistě majetková motivace v podobě poskytování různých subvencí a náhrad ze strany státu.

Význam vlastnického práva ve vztahu k ochraně životního prostředí pak vyzdvihuje skutečnost, že na tento institut se váže mnoho dalších nástrojů, které nám k ochraně životního prostředí může soukromoprávní úprava poskytnout. Jedná se zejména o možnosti, jež nabízí sousedské právo a přímo souvisí s reprobovanými imisemi. Ostatně i ESLP při ochraně

osobnostních práv jako života, zdraví nebo soukromí vychází z ochrany proti reprobovaným imisím, viz zejména rozsudek ESLP ve věci Powell a Rayner proti Spojenému království nebo López Ostra proti Španělsku. V České republice pak obecné soudy řešily především otázku obrany proti imisím hluku, zde se zejména Nejvyšší soud přiklonil k ustálené praxi ESLP, když stanovil, že v rámci ochrany před imisemi nelze poměřovat pouze míru zásahu do jednotlivých vlastnických práv obtěžovatele nebo obtěžovaného, ale je také nutné do rozhodovací praxe a posouzení míry přiměřené místním poměrům promítnout právo na ochranu zdraví, života a soukromí. U reprobovaných imisí se pak ukazuje praktičnost a výhoda soukromoprávních institutů ochrany životního prostředí oproti těm veřejnoprávním a provázanost, respektive spíše oddělenost práva veřejného a soukromého. U reprobovaných imisí je totiž naprosto klíčovým aspektem jejich uplatnitelnosti míra přiměřená místním poměrům, jež se z podstaty soukromého práva, ale i institutu ochrany proti reprobovaným imisím, neváže pouze na veřejnoprávní limity a standardy, které mohou sloužit pouze jako určité vodítko. Míru přiměřenosti místním poměrům je totiž nutné posuzovat v rámci určité lokality, provozu, subjektivního vnímání obtěžovaného apod. Nejedná se o faktory, které lze zcela exaktně pojmut a legislativně uchopit, a především to jsou faktory, jež jsou případ od případu jedinečné. Je také evidentní, že soukromoprávní iniciativa může mnohdy vést ke zpřísnění veřejnoprávní regulace ve vztahu k ochraně životního prostředí, což se zřetelně potvrdilo například při zmiňované regulaci maximální rychlosti v úseku Hlávkova mostu až Vinohradské třídy, na jejímž začátku stála právě snaha vlastníků sousedících nemovitostí k ochraně před reprobovanými imisemi hluku.

Co se týče ochrany proti privilegovaným imisím, zde je potenciál k ochraně životního prostředí poněkud omezený, neboť i kdyby případná obrana obtěžovaného byla úspěšná, vždy povede jen k finanční kompenzaci. Je však otázkou, jak posuzovat imise, které nebyly řešeny v rámci povolovacího řízení určitého provozu. Autor je toho názoru, že obtěžovanému nemůže být odňato právo na obranu, tudíž se bude jednat o běžné imise, a nikoliv privilegované. V momentě, kdy by se jednalo o privilegované imise, obtěžovaný by se proti nim nemohl jakkoliv bránit, neboť povolovací řízení tyto imise neřešilo a Občanský zákoník pouze stanovuje, že obtěžovanému náleží finanční kompenzace. Limit soukromoprávní ochrany proti reprobovaným imisím se však vztahuje pouze k vlastnickému právu, je tak nutné zdůraznit, že obtěžovanému stále v případě reprobovaných imisí náleží ochrana jeho osobnostních práv v podobě práva na ochranu života, zdraví či soukromí, respektive obydlí.

K vlastnickému právu se pak úzce váže institut náhrady škody, u kterého se v souvislosti s efektivním uplatněním k ochraně životního prostředí jeví jakožto velmi zásadní překážkou aktuální pojetí a legislativní ukotvení prokázání kauzálního nexu mezi příčinou a vzniklou

škodou. Nejvíce se tato problematika ukazuje zejména u prokazování škod na zdraví, u nichž podmínka, že pokud existuje více příčin na sebe navazujících, nesmí dojít k jejich přetržení, spolu s podmínkou, že musí být bez jakýchkoliv pochybností prokázáno, že určitá příčina souvisí se vzniklou škodou, se u využití tohoto institutu ve vztahu k prokázání škody na zdraví způsobených v důsledku nepříznivého zásahu do životního prostředí jeví jako nepřekonatelná bariéra. Autor je toho názoru, že v případě prokazování škod na životním prostředí, zejména pak u škod způsobených na životě nebo zdraví, by stačilo pouze pravděpodobností kritérium. Zároveň by tato změna nebyla co se týče provedení příliš obtížná, stačila by pouze základní legislativní změna ve vztahu právě ke složkám životního prostředí.

Významný potenciál k ochraně životního prostředí pak skýtá ochrana skrze osobnostní práva, ač autor je toho názoru, že tomu nemusí být přímo prostřednictvím osobnostního práva žít v příznivém životním prostředí. V práci byla zmíněna judikатурní praxe ESLP, která ve vztahu k osobnostním právům a ochraně životního prostředí využívá především dílčí osobnostní práva jako právo na život, zdraví a především i ochranu obydlí a soukromí, přičemž stanovila, že negativním zásahem do životního prostředí může dojít právě i k zasazení do těchto dílčích práv. V souvislosti s osobnostními právy a ochranou životního prostředí pak bude důležitý zejména i výklad pojmu „příznivosti“ životního prostředí, kde je důležité zdůraznit, že příznivost životního prostředí u osobnostních práv je nutno posuzovat skrze samotnou podstatu osobnostních práv, jež jsou ze své podstaty čistě subjektivní a zahrnují do sebe i mnoho aspektů, které nelze zcela postihnout do veřejným právem vyjádřených norem a limitů, v čemž se právě může ukázat výhodnost a efektivita ochrany životního prostředí skrze dílčí osobnostní práva, neboť tento prostředek může figurovat mimo čistě formalistické a veřejným právem ukotvené limity, což se mimo jiné děje i v rozhodovací praxi Ústavního soudu.²⁵³

Tato práce si také kladla za cíl analyzovat výhody a nevýhody soukromoprávních nástrojů ochrany životního prostředí oproti těm veřejnoprávním. Jakousi ambivalentní výhodou či nevýhodou soukromoprávních nástrojů ochrany životního prostředí pak je zejména jejich dispozitivnost, která na jednu stranu umožňuje poměrně rozmanité a efektivní uplatnění těchto nástrojů, ale zároveň může být i jejich limitem, neboť „*nemo iudex sine actore*“. Nevýhodou soukromoprávních nástrojů ochrany životního prostředí je bezesporu i možný rozsah jejich účinku, kdy jejich efektivní prosazení bude mít pouze lokální význam vůči lokálním znečišťovatelům a znečištění, o širším dopadu jako tomu je u veřejnoprávních institutů, které hájí především veřejný zájem, lze pouze těžko uvažovat. Naopak významnou výhodou

²⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 24. ledna 2023, sp. zn. I ÚS 3226/21 a Nález Ústavního soudu ze dne 16. května 2023, sp. zn. I. ÚS 233/23.

soukromoprávních nástrojů je především motivace k jejich uplatnění, která se odráží od antropocentristického pojetí. Výhodu také spatřuji ve flexibilitě jejich uplatnění, jelikož se nejedná o rigidní normy, ale o normy, které v průběhu let a rozhodovací praxe obecných soudů mohou ve vztahu k ochraně životního prostředí nabrat mnohem většího významu.

Závěrem této práce je záhodno dodat, že přes veškeré výše popsané limity a nevýhody použití soukromoprávních nástrojů k ochraně životního prostředí, je jejich efektivní aplikovatelnost pro ochranu životního prostředí možná a žádoucí. Ač nikdy svým rozsahem a pojetím nenahradí veřejnoprávní předpisy, mohou přispět k ochraně životního prostředí skrze odlišné prostředky a hodnoty, které leckdy mohou být i v přísnějším režimu než veřejnoprávní regulace.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BERNARD, M., DOUCHA, P.: *Právní ochrana před hlukem*, Linde, Praha, 2008, s. 197, ISBN 9788072017362

DAMOHORSKÝ, M.: *Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 1999, s. 212, ISBN: 8071848271

DAMOHORSKÝ, M. – STEJSKAL, V.: *Koncepční nástroje ochrany životního prostředí z pohledu práva, sborník konference*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, ediční středisko 2003, s. 206, ISBN 8085889471

DAMOHORSKÝ, M. *České právo životního prostředí*, 2. rozšířené a aktualizované vydání, Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2006, s. 213, ISBN: 8085889706

DIENSTBIER F. a kol.: *Nástroje ochrany životního prostředí – role práva*, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2011, s. 210, ISBN: 9788087382134

GERLOCH, A. *Teorie práva. 8. aktualizované vydání* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, s. 310. ISBN 9788073808389

GERLOCH, A., KRZYŽÁNKOVÁ ŽÁK, K.: *Soukromé a veřejné v kontextu institucionálních a normativních proměn práva*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 480, ISBN: 9788073807054

HURDÍK J. a kol.: *Občanské právo hmotné – obecná část, absolutní majetková práva*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 308, ISBN: 9788073803773

KINDL, M. a ONDŘEJ, D.: *Úvod do práva životního prostředí*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 223, ISBN: 8086898113

LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–302). Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1054, ISBN 9788074008528

MÜLLEROVÁ, H.: *Právo na životní prostředí, teoretické aspekty*, Ústav státu a práva AV ČR, v.v.i., 2015, s. 124, ISBN: 9788087439210

MÜLLEROVÁ, H.: *Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti*. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 3/2017, s. 18

MÜLLEROVÁ, H.: *Kolektivní žaloby v ochraně životního prostředí: Úvahy na půdorysu evropské právo – Aarhuská úmluva – český návrh zákona o hromadných žalobách*, in *České právo životního prostředí, vědecký časopis*, 4/2019, ISSN 1213-5542, s. 12

NOVOTNÝ, P. a kolektiv: *Nový občanský zákoník, náhrada škody*, Grada Publishing, a.s., 2014, s. 139, ISBN: 9788024751658

PETR, B. a kol. *Zákon o myslivosti: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2024-3-2]. ASPI_ID KO449_2001CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace)*, Praha: C. H. Beck, 2023, s. 3276, ISBN: 9788074007477

PLECITÝ V., SALAČ J., BAJURA J. a kolektiv: *Úvod do studia občanského práva*, Wolters Kluwer, 2018, s. 405, ISBN: 9788075527035

PRŮCHOVÁ, I.: *Aktuální otázky práva životního prostředí*, Masaryková Univerzita v Brně, Brno, 2005, s. 218, ISBN: 802103629

PSUTKA, J.: *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 171., ISBN: 9788073572398

ROZEHNAL, A.: *Závazkové právo, obecná část, deliktní právo*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, s. 215, ISBN: 9788073804961

SCHELLEOVÁ I. a kol.: *Sousedské spory a pragmaty*, Computer Press, a.s. Brno, 2007, s. 182, ISBN: 978802511731

SPÁČIL J., HRABÁNEK D. a BIČOVSKÝ J.: *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku, první vydání*, Leges, Praha, 2015, s. 304, ISBN: 9788075020734

ŠÍMA, A. *Zákon o rybářství: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2024-3-2]. ASPI_ID KO99_2004CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X*

TICHÝ, L. a kol.: *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, s. 119, ISBN 9788087488010

2. Seznam použitých internetových zdrojů

DAMOHOŘSKÝ, M.: Soukromoprávní prvky v právu životního prostředí dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/3961/Iurid_3_2017_0009.pdf

Terry L. Anderson a Donald R. Leal FREE MARKET ENVIRONMENTALISM: HINDSIGHT AND FORESIGHT <https://ww3.lawschool.cornell.edu/research/JLPP/upload/Anderson-Leal-111.pdf>

HUSSEINI, F., BARTOŇ, M., KOKEŠ, M., KOPA, M. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021. Dostupné z: www.beck.cz.

Ministerstvo zemědělství ČR: https://eagri.cz/public/web/file/611976/SVZ_Puda_11_2018.pdf

Činnost v oblasti propagace ekologického udržitelného zemědělství: <https://www.asz.cz/poradenstvi/odborne-clanky/>

Bližší informace o činnostech těchto spolků zde: <https://pozemkovespolky.cz/podpora-biodiverzity-lesnich-lokalit-prostrednictvim-pozemkovych-spolku/>

Bližší informace o aktuálních ptačích parcích zde: <https://www.birdlife.cz/rezervace/>

3. Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů;

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 167/2008 Sb., zákon o předcházení ekologické újmě a o její nápravě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 13/1997 Sb., zákon o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 99/2004 Sb., o rybářství, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 254/2001 Sb., vodní zákon, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 44/1988, horní zákon, ve znění pozdějších předpisů; a

Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů.

4. Seznam použité judikatury

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva: Powell a Rayner proti Spojenému království, ze dne 21. února 1990, č. stížnosti 9310/81;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva: López Ostra proti Španělsku, ze dne 9. prosince 1994, č. stížnosti 16798/90;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva: Hatton a ostatní proti Spojenému království, ze dne 8. července 2003, č. stížnosti 36022/97;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva: Öneriyıldız proti Turecku, ze dne 30. 11. 2004, stížnost č. 48939/99;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva: Fadeyeva proti Rusku, ze dne 9. června 2005, č. stížnosti 55723/00;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva: Budayeva a ostatní proti Rusku, ze dne 20. 3. 2008, stížnosti č. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 a 15343/02;

Rozsudek SDEU C-237/07 ze dne 25. července 2008 Dieter Janecek v. Freistaat Bayern, ECLI:EU:C:2008:447;

Nález Ústavního soudu ze dne 12. srpna 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08;

Nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012 sp. zn. I. ÚS 451/11;

Nález Ústavního soudu ze dne 30. května 2014, sp. zn. I. ÚS 59/14;

Nález Ústavního soudu ze dne 24. ledna 2023, sp. zn. I. ÚS 3226/21;

Nález Ústavního soudu ze dne 16. května 2023, sp. zn. I. ÚS 233/23;

Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. června 2005 sp. zn. I. ÚS 486/04;

Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. prosince 2017, sp. zn. I. ÚS 1821/16;

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. září 1969, sp. zn. Cpj 138/69;

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. prosince 1984, sp. zn. Cpj 51/84;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. března 2002, sp. zn. 22 Cdo 1902/2001;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2003, sp. zn. 25 Cdo 618/2001;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2004, sp. zn. 22 Cdo 1421/2003;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. května 2005, sp. zn. 22 Cdo 1733/2004;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. května 2005, sp. zn. 30 Cdo 936/2005;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. února 2008, sp. zn. 22 Cdo 3532/2006;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. března 2008, sp. zn. 25 Cdo 1437/2010;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. dubna 2011, sp. zn. 21 Cdo 4110/2010;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015, sp. zn. 22 Cdo 636/2014;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2015, sp. zn. 22 Cdo 3940/2014;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015, sp. zn. 22 Cdo 3277/2014;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. ledna 2016, sp. zn. 22 Cdo 3799/2015;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. března 2016, sp. zn. 25 Cdo 2466/2014;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. listopadu 2016, sp. zn. 2 As 182/2016 – 32;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. prosince 2016, sp. zn. 22 Cdo 3778/2015;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2017, sp. zn. 22 Cdo 374/2015-I;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2017, sp. zn. 22 Cdo 1313/2016;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2017, sp. zn. 22 Cdo 4847/2016;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. května 2017, sp. zn. 25 Cdo 3683/2015;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2017, sp. zn. 22 Cdo 1881/2017;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2017, sp. zn. 22 Cdo 1489/2016;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2017, sp. zn. 22 Cdo 3290/2017;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2021, sp. zn. 22 Cdo 2635/2020;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2022, sp. zn. 22 Cdo 2588/2022;
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2023, sp. zn. 22 Cdo 3552/2021;
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. října 2015, sp. zn. 8 As 50/2015-39;
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. února 2020, sp. zn. 6 As 104/2019-70;
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. března 2023, sp. zn. 6 As 319/2021-111; a
Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. srpna 2020, sp. zn. 95 Co 92/2020.

Soukromoprávní nástroje ochrany životního prostředí

Abstrakt

Obsahem této práce je identifikace relevantních soukromoprávních institutů a jejich možného uplatnění k ochraně životního prostředí, a to nikoliv jako potenciální alternativy k veřejnoprávní regulaci, ale jako její doplnění. Cílem práce je zhodnotit vybrané soukromoprávní instituce k ochraně životního prostředí, analyzovat jejich možné uplatnění a limity, stejně tak jako určit jejich možnou provázanost s veřejným právem. Úvodní kapitola se věnuje teoretickému vymezení pojmů, jako je životní prostředí, nástrojů ochrany životního prostředí a rozdílů mezi právem veřejným a právem soukromým. Dále je věnována pozornost ústavněprávnímu zakotvení ochrany životního prostředí, a to i skrze jiná základní práva než čl. 35 Listiny. Kapitola se také věnuje motivaci soukromoprávních subjektů k ochraně životního prostředí, především ve vztahu k antropocentrickému ukotvení rozebíraných institutů soukromého práva. Třetí kapitola pak rozebírá ústřední institut soukromého práva i této diplomové práce, a to vlastnictví, které je i důležitým předpokladem k uplatnění některých dalších rozebíraných institutů, přičemž významná část je věnována rozdělení na vlastnitelné a nevlastnitelné složky životního prostředí. Na tuto kapitolu pak přímo navazuje rozebrání souvisejících právních vztahů mezi dvěma sousedy a možnosti uplatnění institutů sousedského práva k ochraně životního prostředí. Předposlední kapitola je pak věnována institutu náhrady škody a související prevenční povinnosti. Poslední část této diplomové práce se zabývá možností uplatnění ochrany životního prostředí skrze ochranu osobnostních práv. Diplomová práce pak představuje analýzu výše uvedených soukromoprávních institutů ve vztahu k ochraně životního prostředí a zhodnocení jejich výhod a nevýhod v komparaci s veřejnoprávní úpravou. U mnoha výše uvedených institutů a jejich možného uplatnění k ochraně životního prostředí pak byly skrze konkrétní judikaturní příklady identifikovány jejich limity a možný vývoj k jejich efektivnímu uplatnění.

Klíčová slova: soukromé právo, ochrana životního prostředí, nástroje ochrany životního prostředí

Private law instruments of environmental protection

Abstract

The content of this thesis is the identification of relevant private law institutes and their possible application to environmental protection, not as potential alternatives to public law regulation, but as a complement to it. The aim of the thesis is to evaluate selected private law institutes for environmental protection, to analyze their possible application and limits, as well as to determine their possible interdependence with public law. The introductory chapter deals with the theoretical definition of concepts such as the environment, instruments of environmental protection and the differences between public and private law. Further, attention is paid to the constitutional enshrinement of environmental protection, including through fundamental rights other than Article 35 of the Charter of Fundamental Rights. The chapter further focuses on the motivation of private law subjects to protect the environment, especially in relation to the anthropocentric anchoring of the discussed private law institutes. The third chapter then discusses the central institute of private law and this thesis, namely ownership, which is also an important prerequisite for the application of some of the other institutes discussed, while a significant part was devoted to the division into ownable and unownable components of the environment. This chapter is then directly followed by a discussion of the related legal relations between the two neighbours and the possibility of applying the institutes of neighbourhood law to protect the environment. The penultimate chapter is devoted to the institute of compensation for damages and the related duty of prevention. The last part of this thesis dealt with the possibility of applying environmental protection through the protection of personality rights. The thesis then presents an analysis of the above-mentioned private law institutes in relation to environmental protection and an evaluation of their advantages and disadvantages in comparison with public law. For many of the aforementioned institutes and their possible application to environmental protection, their limits and possible developments towards their effective application were then identified through specific case law examples.

Key words: private law, protection of environment, environmental protection instruments